

Taru Helin

SUOMALAINEN SYSTEEMINEN TOIMINTAMALLI – MUUTTAMASSA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN ASiantuntijuutta?

Sosiaalityön tutkimuksen laitos

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Taru Helin: Suomalainen systeeminen toimintamalli – Muuttamassa lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuutta?

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Suvi Raitakari

Toukokuu 2020

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisin eri puhetavoin lastensuojelun asiantuntijuutta määritellään ja perustellaan suomalaista systeemistä toimintamallia käsittelevässä mallinnusraportissa. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana toimii lastensuojelun sosiaalityössä yleisesti tiedostettu muutostarve, joka on jatkunut vuosikymmenestä toiseen lähes samanlaisena aktiivisesti tehdystä selvityksistä, kehittämis- ja lainsäädäntötyöstä huolimatta. Muutostarve on kohdistunut myös lastensuojelun asiantuntijuuteen, jota käytännössä toteutetaan kiireessä, suurten asiakasmäärien ja monimuotoistuneiden haasteiden keskellä vähäisin resurssein.

Tutkimus on laadullinen asiakirjatutkimus ja sen viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimuksen aineistona on suomalaisen systeemisen toimintamallin maakunnallista jatkokehittämistyötä johdattanut mallinnusraportti *Kohti suomalaista systeemistä toimintamallia -keskeisiä periaatteita ja reunaehdoja 3/2017*. Aineiston analyysimenetelmänä on toiminut diskurssianalyysi. Diskurssianalyysin avulla tutkimusaineistosta on ollut mahdollista paikantaa lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta ilmentäviä puhetapoja ja toimijuuksia.

Tutkimusaineiston perusteella oli löydettävissä neljä lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta kuvaavaa muutosdiskurssia. Nämä muutosdiskurssit olivat yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen, byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön, ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen sekä palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen. Muutosdiskurssit tuottivat asiantuntijamuutosta, jossa asiantuntijuus määrittyy moniammatillisen tiimin kautta. Diskurssit tuottavat samanaikaisesti vastuuta kantavaa ja jakavaa asiantuntijuutta. Lisäksi ne tuottavat suhdeperustaista, asiakaskeskeistä sekä tavoite- ja muutos orientoitunutta asiantuntijuutta. Diskurssien ajamat asiantuntijuuden vaatteet eivät ole uusia asioita lastensuojelussa. Näin ollen on syytä pohtia, kuinka suuri merkitys suomalaisella lastensuojelun systeemisellä toimintamallilla oikeasti on suomalaiselle käytännön lastensuojelutyölle ja sen asiantuntijuudelle.

Avainsanat: systeeminen toimintamalli, lastensuojelu, asiantuntijuus, muutos, diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Taru Helin: The Finnish systemic operating model - Changing expertise of child protection?

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

Supervisor: Suvi Raitakari

May 2020

The purpose of this Master's thesis is to find out which different discourses the expertise in child protection is defined and justified in a modeling report which discuss the Finnish systemic operating model. The theoretical basis of the study is a generally recognized need for change in child protection in social work, which has continued to be almost as same for decades despite of actively done settlement, developing and legislation work. The need for change has also concerned the expertise in child protection which is in practice realised in a hurry in the middle of a large quantity of clients as well as challenges which have multiplied and with minimal resources.

The study was qualitative one based on the documentary research and the methodological framework of the study is social constructionism. The data of the study is the modeling report, *Kohti suomalaista systeemistä toimintamallia -keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja 3/2017*, which has directed the provincial continuation of the development work of the Finnish systemic operating model. The analysis method used is discourse analysis. By means of discourse analysis it has been able to locate expertise in child protection in the data of the study as well as discourses and positions which reflect the change of it.

Based on the data of the study there are four expertises in child protection to be found as well as discourses of change which represent the change of the expertise in child protection. These discourses of change are as follows: from working alone to collaboration, from bureaucratic work to social relations work, from a problem-centered approach to a problem-solving model and from a service-centered to a client-centered approach. The discourses of change produced change in expertise, where the expertise is defined through a multidisciplinary team. These four discourses produce expertises which share and take responsibility at the sama time. Discourses also produce expertises which are based on associations or are client, target and change -oriented. Therefore it is important to take a closer look at the Finnish systemic operating model and how signifiant it actually is for the Finnish child protection and its expertise in practise.

Keywords: systemic operating model, child protection, expertise, change, discourse analysis

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	4
2. LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN ASIAANTUNTIJUUS MUUTOKSESSA.....	7
2.1.Lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuutta muuttava yhteiskunnallinen konteksti....	7
2.2.Lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus muutoksessa.....	20
2.3.Lastensuojelun systeeminen toimintamalli tutkimuksen toteuttamiskontekstina.....	37
3. ASIAKIRJATUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTUS.....	43
3.1.Tutkimustehtävä ja -etiikka.....	43
3.2.Tutkimusaineistona suomalaisen systeemisen toimintamallin mallinnusraportti.....	44
3.3.Aineiston analyysimenetelmänä diskurssianalyysi.....	49
3.4.Tutkimusaineiston analysoiminen käytännössä.....	52
4. TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	54
4.1.Yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen.....	54
4.2.Byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön.....	64
4.3.Ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen.....	70
4.4.Palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen.....	74
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	81
LÄHTEET.....	87

1. JOHDANTO

Lastensuojelu on saanut tällä vuosituhanella suurta huomioita sosiaalisessa mediassa muun muassa pätevien sosiaalityöntekijöiden pulan vuoksi. Erityisesti Vilja Eerikan kuolemantapaus Helsingissä 2012 herätti keskustelua, kuten myös samoihin aikoihin epäilyt venäläisten eriarvoisesta kohtelusta lastensuojelun sosiaalityössä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa ja asiantuntijuutta on näiden yhteydessä julkisesti kyseenalaistettu lastensuojelun näyttäytyessä tapausten valossa kyvyttömältä ja tehtävässään epäonnistuneelta. Myös sosiaalityöntekijät itse ovat nostaneet ääntään kohtuuttoman työtaakan alla.

Vuosituhanen alusta alkaen lastensuojelussa on etsitty aktiivisesti uusia toimintatapoja ja käytäntöjä lastensuojelutilanteen parantamiseksi niin lainsäädännön, selvitystöiden ja erilaisten kehityshankkeiden kautta. (Aaltio & Isokuorti 2019, 5.) Eerika tapauksen vauhdittaman keskustelun myötä sosiaali- ja terveysministeriö asetti selvitystyöryhmän kartoittamaan lastensuojelun tilannetta. Tämä Aulikki Kanaojan johdolla toteutettu Toimiva lastensuojelu -selvitystyö valmistui 2013. Selvityksessä keskeisiksi ongelmiksi lastensuojelussa nousivat muun muassa kiire, suuret asiakasmäärät, työntekijöiden vaihtuvuus, työn byrokraattisuus, palvelujärjestelmän monimutkaisuus ja hajanaisuus, ehkäisevien palvelujen toimimattomuus, viranomaisten yhteistyön liittyvät ongelmat, asiakkaiden osallisuuden heikentyminen ja asiakkaiden kohtaamisen vähäisyys. (Kanaoja ym 2013, 11-13). Myös Kai Alhanen (2014, 7-8.) on kuvannut nykyistä lastensuojelujärjestelmää riittämättömäksi turvaamaan ja parantamaan asiakkaiden ja työntekijöiden toimintakykyä: nykyinen palvelujärjestelmä toimii paremminkin yksilöiden toimintakykyä heikentävänä järjestelmänä. Alhanen luo uhkakuvaa siitä, että lastensuojelulta on menettämässä ”julkisen oikeutuksen”, joka sillä tulee olla demokraattisessa yhteiskunnassa. (mt.)

Tämän tutkimuksen aiheena on suomalainen systeeminen toimintamalli ja sen tuomat muutokset lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuuteen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millaisin eri puhetavoin lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta määritellään ja perustellaan suomalaisen systeemisen toimintamallin maakunnallista kehittämistyötä ohjanneessa mallinnusraportissa.

Suomalainen systeeminen toimintamalli pohjautuu Englannin Hacneyssä kehitettyyn systeemiseen toimintamalliin. Suomalaista systeemistä toimintamallia on pilotoitu vuosina 2017–2018 useissa

maakunnissa. Tämän jälkeen systemisen toimintamallin maakunnallista jatkokehittämistä on jatkettu 18 maakunnassa SYTY -hankkeena ajalla 1.1.–31.12.2019. (THL 2019b.) Suomalaisen lastensuojelun systemisen toimintamallin kehittäminen on tapahtunut osana vuonna 2016 käynnistynyttä Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), joka on yksi sosiaali- ja terveystieteiden sekä opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistä valtakunnallisista kärkihankkeista. (THL 2020.) Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmalla pyritään lastensuojelun toimintakulttuurin kokonaisvaltaiseen uudistamiseen muuttamalla koko lapsi- ja perhepalvelujen palvelujärjestelmän toimintakulttuuria niin paikallisella kuin myös valtakunnallisella tasolla läpi hallinto- ja aluerajojen. (ks. Aula ym. 2016, 7-8.)

Lastensuojelusta tehtyihin selvityksiin ja lastensuojelusta kentältä nousseisiin huolenaiheisiin nojaten on selvää, että muutosta lastensuojeluun tarvitaan. Näin on tapahduttava, jotta lastensuojelun tilanne kunnissa parantuisi ja, että lastensuojelun ydinosaaminen terävöityisi. Lastensuojelu on pelastettava Kai Alhasen maalamalta uhkakuvalta. Millaista lastensuojelun ja sen asiantuntijuuden tulisi olla vastatakseen vuosikymmenestä toiseen samanlaisina säilyneisiin kehitys- ja muutostarpeisiin uusin keinoin? Lastensuojelun systemisen toimintamallin kehittämisen ja juurruttamistyö Suomessa on vasta aluillaan, mutta voisiko suomalainen systeminen toimintamalli olla se kaivattu keino lastensuojelun tilanteen parantamiseksi ja ratkaisu lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuuden vahvistamiseksi? Auttaisiko se kirkastamaan lastensuojelun ydintehtävää ja luomaan puitteet sen tarkoituksenmukaiselle toteuttamiselle mahdollistaen sen myötä vaikuttavamman lastensuojelutyön? Jatkossa onkin mielenkiintoista seurata, millaisen muodon/muodot systeminen toimintamalli saa käytännössä suomalaisessa lastensuojelussa.

Lastensuojelun muutoksista ja asiantuntijuudesta puhuttaessa on lastensuojelua tarkasteltava osana sosiaalityötä ja sitä ympäröivää yhteiskuntaa. Alati muuttuvassa toimintaympäristössä lastensuojelun asiantuntijuus liikkuu, mikä tekee sen määrittelemisestä hankalaa. Muutoksen voi nähdä olevan osa lastensuojelun asiantuntijuutta. Millaista lastensuojelun asiantuntijuus on ja ennen kaikkea, millaisena se nähdään tässä ajassa? Tämä on kysymys, johon minun on tarkoitus etsiä vastausta tässä tutkimuksessa tarkastelemalla lastensuojelun asiantuntijuutta suomalaisen lastensuojelun systemisen toimintamallin kautta. Kyseessä on laadullinen asiakirjatutkimus, jonka viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi ja analyysimenetelmänä diskurssianalyysi. Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä systemisen toimintamallin jatkokehittäminen maakunnissa on käynnissä ja muutostyö tulee vielä jatkumaan. Tällä hetkellä tutkimustietoa systemisen

toimintamallin vaikutuksista lastensuojeluun ja varsinkaan sen asiantuntijuuteen ei ole vielä paljon saatavilla. Tämä tutkimuksen voi siten nähdä tuovan oman pienen lisänsä asiantuntijuuden määrittelyyn nostamalla esiin niitä juuri tässä ajassa merkityksellisiä asiantuntijuuden osa-alueita ja muutossuuntia, joihin lastensuojelua ollaan valtakunnan tasolla johdattamassa eteenpäin.

Tutkimuksen rakenne on seuraavanlainen. Tutkimus alkaa teoriaosuudella, jossa esitellään lastensuojelun sosiaalityössä tapahtuneita muutoksia (luku 2) sitä ympäröivän yhteiskunnallisen kontekstin kautta (alaluku 2.1), lastensuojelun asiantuntijuudessa tapahtuneiden muutosten valossa (alaluku 2.2) sekä tutkimuskontekstin eli suomalaisen systeemisen toimintamallin kautta (alaluku 2.3). Tämän jälkeen alkaa tutkimusluku (luku 3), joka alkaa tutkimustehtävän esittelyllä sekä tutkimuksen merkityksen ja eettisyyden pohdinnoilla (alaluku 3.1). Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistona toimivan suomalaisen systeemisen toimintamallin mallinnusraportin (alaluku 3.2) sekä käyn läpi tutkimusaineiston analyysimenetelmää (alaluku 3.3) ja lopuksi kuvaan aineiston analysointia käytännössä (alaluku 3.4). Tämän jälkeen alkaa varsinainen tutkimuksen tulosluku (luku 4). Luvussa 5 käydään läpi keskeisimmät tutkimustulokset ja johtopäätökset.

2. LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN ASIAANTUNTIJUUS MUUTOKSESSA

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata lastensuojelun sosiaalityötä muutoksessa niin yhteiskunnallisen kontekstin ja asiakastyön (alaluku 2.1) kuin myös asiantuntijuuden (alaluku 2.2) sekä tutkimuskontekstin eli suomalaisen systeemisen toimintamallin (alaluku 2.3) näkökulmista käsin.

2.1 Lastensuojelun sosiaalityötä muuttava yhteiskunnallinen konteksti

Sosiaalityö muuttuu suhteessa yhteiskunnalliseen kehitykseen. Siten se muodostuu aina suhteessa vallitsevan ajan sosiaalisiin ongelmiin sekä yhteiskunnan sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin rakenteisiin. Sosiaalityötä muokkaavat myös uudet teoreettiset käsitteet. (Kemppainen ym. 1998, 12.) Sosiaalityön muuttuessa, on myös selvää, että tavat sitä määritellä vaativat mukauttamista. Mutta juuri muutos tekee sosiaalityön määrittelemisestä hankalaa, eikä siten ole yhtä, tyhjentävää määritelmää sosiaalityöstä. Malcolm Paynen (2001) mukaan sosiaalityö on auttamistyötä, joka määrittyy ammatillisuuden, asiakkuuden ja yhteiskunnallisen kontekstin kautta. Kaikki osa-alueet vaikuttavat toinen toisiinsa: yhden osa-alueen muuttuessa myös muut osa-alueet muuttuvat. Tämän vuoksi asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta ei voi ymmärtää objektiivisesti ilman sen sosiaalisen kontekstin tarkastelua. (Payne 2001, 15-21.)

Hyvinvointiyhteiskunta muutoksessa

Suomi kuuluu pohjoismaiseen hyvinvointimalliin, jossa vallitsevana piirteenä on universaalius. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että koko Suomen väestö on sosiaaliturvan ja palvelujen piirissä. Perusturvajärjestelmä jakautuu sekä ansiosidonnaiseen että kansalaisuuteen perustuvaan perusturvajärjestelmään. Lisäksi hyvinvointivaltiota täydentää laaja julkinen palvelujärjestelmä. Tietty osa etuuksista ja lähes kaikista palveluista on tarkoitettu kuuluvaksi kaikille kansalaisille. Viimesijaisessa toimeentulotukijärjestelmässä on kuitenkin käytössä tarveharkintaperiaate. Suomalainen hyvinvointimalli on osaltaan vähentänyt kansalaisten markkinariippuvuutta ja lisännyt sosiaalisia oikeuksia. Samalla veroaste on noussut ja sosiaalimenot kasvaneet. (Heinonen 1999, 12, 48, 92-94.) Suomalaisen hyvinvointimallin perusteita ovat horjuttaneet maailmantalouden

globalisoituminen, teknologinen kehitys ja näihin liittyvä lisääntyvä työttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus. Rinnakkain ilmenneiden 1990-luvun laman ja rajun rakennemuutoksen seurauksena julkista taloutta on jouduttu leikkaamaan ja yhteiskunta on alkanut jakautua entistä enemmän menestyjiin, sinnittelijöihin ja syrjäytyjiin. Yhteiskunta on maailmanlaajuisempi, markkinavetoisempi ja tietokeskeisempi. (Heinonen 1999, 12, 103, 117-118.) Yhteiskunnallinen kehitys on merkinnyt siirtymistä universaalista hyvinvointivaltiollisesta ajattelusta uusliberalistiseen ajatteluun, joka korostaa yksilön omaa vastuuta. Tämä kehitys on tuonut myös sosiaalityöhön vastuuttamiseen ja kannustamiseen tähtäävän politiikan. (Juhila 2006, 70.)

Puhutaan kilpailukyky-yhteiskunnasta, jossa korostetaan kilpailua ja yrittäjyyttä kaikilla elämän osa-alueilla. Näin myös sosiaalityö on joutunut mukaan kilpailuun. Tämä merkitsee sitä, että viimesijaiset etuudet kuten esimerkiksi toimeentulotuki, työmarkkinatuki ja asumistuki, on pidettävä tarpeeksi alhaisina, jotta eivät tekisi kansalaisista tukiriippuvaisia, vaan kannustaisivat ja työllistymiseen ja kansalaisen oman vastuun korostamiseen. Tämän myötä myös sosiaalityöstä on tullut aktivoivaa. Muun muassa toimeentulotuen myöntämiseen liittyy runsaasti aktivointi-, velvoite- ja sanktitoimenpiteitä. (Juhila 2008a, 51-53.) Juhilan (2008) mukaan yhteiskunnallinen muutos on markkinahenkisyydessään ja voiton tavoittelussaan tuonut myös sosiaalityöhön tiukentuneita kontrollivaatimuksia. Erityisesti kontrollivaatimuksia on voimistettu köyhimpien asiakasryhmien osalta. Myös sosiaalityöntekijät itse ovat joutuneet lisääntyvän kontrollin kohteeksi. Sosiaalityöntekijöiden tehokkuutta ja tuloksellisuutta tarkkaillaan yhä enenemässä määrin. Puhutaan uusliberalistisen ajattelun julkishallinnollisesta sovelluksesta eli uudesta julkisjohtamisesta vs. New Public Management. (Juhila 2008a, 49-50, 56-58, 131-132.)

Leena Eräsaari (2014, 125) kuvaa tämän uuden tavan johtaa julkista hallintoa merkitsevän paitsi uusliberalismin syvempää juurtumista sosiaalityöhön ja muihin sosiaalipalveluihin, niin myös tarjottavien palveluiden tuotteistamista, yksityistämistä ja markkinoitumista. Eräsaari toteaa erityisesti julkishallinnon yksityistämistoimenpiteiden lisänneen eriarvoistumista yhteiskunnassamme. Uusi julkisjohtaminen todentuu sekä palveluiden yksityistämisen että myös esimerkiksi julkisten toimijoiden harjoittaman tilaaja-tuottajamallin myötä. (mt.) Tilaajatuottaja -mallissa kunnat toimivat palvelujen tilaajina ja ostavat palveluita yksityisiltä tahoilta ja kolmannelta sektorilta. Kuntien on mahdollista tuottaa palveluita yhteistyönä. Valtion ja kuntien tarjoamalle laajalle palvelujärjestelmälle oli ominaista sen ”viidakkomaisuus”, joka monimutkaistuu kaiken

aikaa julkisia palveluja täydentämään tulleiden palvelujen ja lyhytkestoisten ja määräaikaisten projektien myötä. (Jokinen & Juhila 2008, 7-8; Juhila 2008b, 14, 43.)

Eräsaaren (2014) mukaan uuden julkisjohtamisen keskeisenä ajatuksena on, että yritykset ovat tehokkaampi tapa tuottaa palveluja jäykkään ja byrokraattiseen julkiseen sektoriin nähden. Kuitenkin toimiakseen julkisella sektorilla yritykset tarvitsevat julkisiin palveluihin yritysmaailman markkinamekanismit, jotka taas toimiakseen tarvitsevat avointa kilpailua. Näin julkisen sektorin palvelut ovat tulleet mukaan kilpailuun. Markkinat ja kilpailutus edellyttävät palveluiden tuotteistamista. Erilaisia yksityiskohtaisia kaavakkeita, käsikirjoja ja ohjeita muodostamalla tehtävää työtä automatisoidaan sekä standardisoidaan ja tehdään työtä/palvelua läpinäkyvämmäksi. Tuotteistamisen lisäksi markkinat edellyttävät kasvua (volyymin nostamista), mikä tapahtuu paitsi yhdistämällä eri organisaatiotahoja (esimerkiksi sote-uudistus) sosiaalitoimi ja terveystoimi sekä organisaatioiden kokoa suurentamalla (esimerkkinä kuntauudistus). Lisäksi työtehtävien osittaminen pienempiin osiin on keinona kasvun aikaansaamiseksi, tällöin työntekijälle jää vain pieni osavastuu kokonaisuudesta. Osittaminen ja lomakkeiden käyttö tekevät työstä vähemmän ammattitaitoa vaativaa ja merkitsevät sitä, että sosiaalityöntekijöiden päätäntävalta omassa työssä vähenee. Lisäksi tuotteistaminen lisää sosiaalityöntekijöiden eriarvoisuutta toisiinsa nähden. Leena Eräsaari viittaa tässä yhteydessä Karl Marxin puheisiin työstä vieraantumisenä/vieraantuneesta työstä, jossa työn sisällöstä päätetään ulkopuolisin toimin ja työstä tulevan voiton saa joku muu kuin työtä tekevä henkilö. Vieraantunutta työtä on myös se, että työntekijä ei pääse näkemään työnsä tuloksia asiakkaiden elämässä. Sosiaalityöntekijän tekemä työ muuttuu näin riistoksi. (Eräsaari 2014, 127-133, 135.) Kirsi Juhilan (2006, 16-17.) mukaan globalisaatiokehityksestä huolimatta sosiaalityö on yhä kansallista. Sosiaalityötä määrittelevät kansainväliset keskustelut ja yhteiskuntapoliittiset trendit ovat kautta aikojen heijastuneet suomalaiseen sosiaalityöhön. Näitä globaalikehityksen virtauksia on kuitenkin aina tulkittu ja niiden vaatimuksiin pyritty vastaamaan kansallisella tasolla, sillä sosiaalityö on aina sidoksissa muun muassa oman maan historiaan, poliittisiin järjestelmiin ja virtauksiin sekä tapaan, jolla hyvinvointivaltiota järjestetään. (mt.)

Palvelurakenne muutoksessa

Valtakunnallinen kunta- ja palvelurakennemuutos käynnistyi vuonna 2005 ja siitä säädettiin puitelaki helmikuussa 2007 ja säännös oli voimassa aina 2012 asti. Uudistuksen tarkoituksena oli kuntalaisten palvelujen turvaaminen siten, että palvelut olisivat mahdollisimman laadukkaita,

tehokkaita ja ennen kaikkea lähellä kuntalaisia. Uudistukseen liittyi myös palvelujen tuottamistapojen uusintaminen, jota varten perustettiin Kuntien parhaan palvelukäytännöt -hanke eli Paras -uudistus. (ks. tarkemmin esim. Stenvall ym. 2008). Kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä myös tilaajatuottaja -mallin toimintaperiaatteisiin liittyvää palvelujen kilpailuttamista on arvosteltu sen soveltumattomuudesta julkisiin palveluihin. Kyse on lähinnä kaikkein heikoimmassa asemassa oleville ihmisryhmille suunnatuista palveluista. Kilpailun pelätään vaikuttavan heikentävästi palvelujen sisältöön ja laatuun. (ks. mm. Murto 2003, 68.) Vuonna 2010 terveyden- ja hyvinvoinninlaitos teki selvityksen tilaaja-tuottajamallin laajuudesta sosiaalipalveluissa. Selvitys osoitti, että käytännössä vain pieni osa suomalaisista kunnista on toiminut tilaaja-tuottajamallin mukaisesti. Käytäntö kunnissa on osoittanut, että malli ei ole soveltunut monimutkaisuutensa ja hallinnollisen raskautensa vuoksi julkisten palvelujen järjestämiseen. Suurin osa tilaaja-tuottajamallin käyttöön ottaneista kunnista on luopunut siitä. Sen sijaan tulospohjainen (innovatiivisen ratkaisun tai innovaation) hankinta on herättänyt kiinnostusta kunnissa. Tulospohjaisessa hankinnassa huomio kiinnitetään tavoiteltaviin hyötyihin ja tuloksellisuuteen tietyn ratkaisumallin tai toteuttamistavan sijasta. Mallissa annetaan innovaation kehittäjälle vapaus tuottaa hankkijan tarpeesta lähtevä innovatiivinen ratkaisu. Kunnat hyödyntävät yhä palvelutuotannossaan monituottajamallia. (Jonsson ym. 2016, 2-3.)

Suomessa käynnistyi samanaikaisesti vuonna 2016 maakuntauudistus sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen -uudistus, joiden tarkoituksena oli uudistaa kokonaan sosiaali- ja terveydenhuollon rakenne, palvelut ja rahoitus. Uudistuksen oli tarkoitus astua voimaan alun perin jo tammikuun 2019 alusta alkaen. (Valtioneuvoston kanslia 2015.) Erinäisistä syistä johtuen sen voimaantuloa jouduttiin siirtämään. Uudistuksen läpivientiä vaikeuttivat kunnianhimoiset tavoitteet, sen mittava laajuus ja muun muassa viestintä- ja lainsäädännölliset ongelmat, tiukka ja epärealistinen aikataulu, hankkeen kokema vastustus ja epäluottamus (ks. esim. Manssila & Mattsson 2019, 164-169.) Lopulta maakuntauudistuksen toimeenpano jouduttiin keskeyttämään 8.3.2019 silloisen hallituksen kaaduttua. Tämän seurauksena myös Sote-uudistus keskeytyi. (THL 2019a.)

Sote-uudistus on käynnistetty uudelleen elokuussa 2019 uuden hallituksen toimesta (STM 2020a). Uudistuksessa painopiste on peruspalveluissa ja ennalta ehkäisevissä palveluissa. Peruspalveluja kehitetään tulevaan maakuntajakoon sopivaksi. Syksyllä 2019 käynnistyi myös sosiaali- ja terveysministeriön toimesta Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusohjelma, jonka on tarkoitus

päätyä 2022. Uudistusohjelmalla mahdollistetaan avun saaminen niin sanotun yhden luukun periaatteella eli asiakkaan kaikki tarvitsemat sote -palvelut ovat saatavilla tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksista. Saman katon alta löytyy osaamista eri sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmistä. Uudistusohjelma tullaan toteuttamaan vaihe vaiheelta Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen toimeenpanon koordinoimien sekä Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistuksessa ja rahoituksessa. Käytännötasolla peruspalvelujen kehittämistyö tapahtuu kehittämishankkeiden kautta, joita toteutetaan tulevaisuuden maakunnissa (ks. STM 2020c; “Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan painopistettä siirretään peruspalveluihin ja ennaltaehkäisevään toimintaan”) Tämä tarkoittaa sitä, että nykyiset kunnat yhdessä toteuttavat oman kehityshankkeensa tulevaisuuden maakunnan alueella ja tämä tapahtuu valtion taloudellisen tuen turvin. Uudistuksen myötä vastuu sosiaali- ja terveydenhoidon palvelujen järjestämisestä siirtyy kunnilta maakunnille. Tästä huolimatta kunnat voivat ”tiettyjen reunaehtojen” puitteissa tuottaa sote-palveluita. Käytännössä tämä toteutuu kunnan omin verovaroin tai yhteisellä sopimuksella maakunnan kanssa. Vastuu kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä säilyy uudistuksesta huolimatta kunnilla, mutta maakunnat tukevat kuntia tässä tehtävässä. Eli jatkossakin kunnat päättävät käytännön järjestelyistä liittyen esimerkiksi varhaiskasvatukseen, koulutukseen, liikuntamahdollisuuksiin, ruoka- ja kulttuuripalveluihin, asumiseen, kaavoitukseen ja liikennejärjestelyihin. (STM 2020b; STM 2020d.)

Sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuun siirtyminen kokonaan kunnilta maakunnille edellyttää julkisen hallinnon uudelleenjärjestämistä, jossa keskiöön nousee maakunnan ja kuntien välinen yhteistyö. Asiakkaiden, erityisesti lasten kannalta on eriarvoisen tärkeää, että siitä huolimatta, että palveluja tuetaan ja järjestetään eri tahojen toimesta, tulee niiden olla yhdenvertaisia ja muodostaa toimiva kokonaisuus. YK:n lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut Suomea siitä, että siltä puuttuu kokonaan kattava toimintapolitiikka ja -suunnitelma lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöön panemiseksi. Näin ollen tarvittaisiin kansallinen lapsen oikeuksiin perustuva lapsistrategia ohjaamaan paitsi valtionhallinnon niin myös kuntien ja maakuntien päätöksentekoa ja toimintaa, joka koskee lapsia ja heidän perheitään. (Iivonen & Pollari 2017.)

Lainsäädäntö muutoksessa

Sosiaalityöhön ovat omalta osaltaan vaikuttaneet myös lainsäädännössä tapahtuneet muutokset. Toisaalta myös sosiaalityössä ja sen toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat edellyttäneet

lainsäädännön muuttamista ja tarkentamista. Lastensuojelua koskeva lainsäädäntö on siten elänyt ajan hengen mukaan.

Ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin pitkään kestäneen valmistelutyön jälkeen vuonna 1936. Lakia leimasi oirekeskeisyys ja sen painopiste oli korjaavassa työssä. Seuraavan kerran lakia uudistettiin vasta vuonna 1983. Uuden lastensuojelulain keskeisenä ajatuksena oli yksilön, erityisesti lapsen oikeuksien ja edun korostaminen sekä tarveharkinta. Tämän jälkeen tehtiin kyseiseen lakiin useita säännösmuutoksia. (Harrikari 2007.) Seuraavan kerran lastensuojelulakia muutettiin 2008. Vuonna 2008 voimaan tulleeseen lastensuojelulakiin on kirjattu entistä yksityiskohtaisemmin lapsen oikeudet ja lastensuojelun viranomaisten velvollisuudet. Lastensuojelulakiin on liitetty myös ohjeistus niistä menettelytavoista, joilla lapsen, hänen vanhempiensa ja muiden asianosaisten oikeusturva taataan lastensuojeluprosesseissa. (Tervo 2012, 14.) Lastensuojelulain uudistamisella pyrittiin varhaistamaan ongelmiin puuttumista, parantamaan lapsen ja hänen vanhempiensa oikeusturvaa sekä viranomaisten välistä yhteistyötä. Lisäksi uudistuksella pyrittiin tekemään näkyväksi lastensuojeluprosessia ja huolehtimaan lastensuojeluun käytettävistä resursseista. (Kanaoja ym. 2011, 179.) Myös uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) toi tullessaan muutoksia lastensuojelulakiin.

Uudella sosiaalihuoltolailla oli tarkoitus voimistaa peruspalveluja erityispalveluihin nähden ensisijaisiksi. Lastensuojelun näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että osa lastensuojelun mukaisista avohuollonpalveluista (esim. perhetyö) ei enää lakimuutoksen jälkeen edellytä lastensuojeluasiakkuutta. Uudella sosiaalihuoltolailla on tarkoitus helpottaa hakeutumista sosiaalipalveluihin (asiakslähtöisyys ja yhdenvertaisuus). Tavoitteena on tarjota asiakkaille palvelu, joka on lyhyt ja tehokas (tehokas asiakasprosessi nopeuttaa palveluihin pääsyä ja toisaalta myös lyhentää asiakkuuden kestoa). Kuitenkin pidempiaikainen palveluntarve on tarpeen mukaisesti taattava. Lisäksi uudessa sosiaalihuoltolaissa korotetaan viranomaisyhteistyötä. Uutena asiana sosiaalihuoltolain muutoksen myötä kirjattiin lastensuojelulakiin esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, joka on tehtävä riippumatta siitä, onko kyseessä lastensuojeluasia tai muiden perhepalvelujen (sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen) tarve. Palvelutarpeen arvioinnin aikana ei aloiteta lastensuojeluasiakkuutta, vaan sen tarvetta selvitetään. Myös ilmoitusvelvollisten piiriä laajennettiin koskemaan tullia, rajavartiolaitosta sekä ulosottoa. Myös ilmoitusvelvollisten velvollisuutta ilmoittaa poliisille täsmennettiin tapauksissa, joissa epäillään lapsen/nuoren terveyttä tai henkeä uhkaavan rikoksen tapahtuneen. (Hämeen-

Anttila 2014, 5-8, 10, 18, 21.) 1.1.2017 astuivat voimaan laki toimeentulosta annetun lain muuttamisesta (815/2015) sekä laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta (816/2015). Käytännössä tämä tarkoitti perustoimeentulotuen siirtymistä kunnan sosiaalitoimesta Kansaneläkelaitoksen palvelujen piiriin. Uudistuksen myötä ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki kuitenkin jäivät kunnalle. (Esimerkiksi Kanaoja ym. 2017, 195 ja Lähteinen ym. 2017, 7.) Uudistus merkitsi sitä, että perustoimeentulotukipäätösten tekeminen jäi kokonaan pois lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, jonka seurauksena muuhun työhön vapautui enemmän aikaa.

Lastensuojelun asiakastyö muutoksessa

Kirsi Juhila (2006) on kuvannut sosiaalityötä ”ajan anturiksi”. Tällä hän on viitannut siihen, että sosiaalityö on aina oman aikansa näköistä. Se, miten minäkin aikana sosiaalityön asiakkaisiin suhtaudutaan ja kuinka paljon asiakkaita kulloinkin on, kertoo vallitsevan yhteiskunnan tilasta ja ilmapiiristä. Sosiaalityö on instituutiona hyvin voimakkaasti sidoksissa omaan aikaansa; sen tapahtumiin, keskusteluihin ja vallitseviin näkemyksiin. Sosiaalityön asiakastyötä tehdään aina jossain yhteiskunnallisessa tilanteessa, joka määrittelee kohtaamiselle tietyt tehtävät ja paikat, jotka omalta osaltaan määrittelevät asiakassuhteen rakentumista. (Juhila 2006, 12-13.) Lastensuojelussa kohdataan asiakkaita vaihtelevissa elämäntilanteissa. Muutokset asiakaskunnassa ja asiakastyössä vaikuttavat suoraan myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän käytännön työhön ja myötävaikuttavat myös lastensuojelun asiantuntijuuden uudelleen määrittelyyn. Lastensuojelun asiantuntijuus syntyy, kasvaa ja kehittyy ja saa todellisen muotonsa asiakastyössä kasvokkaisessa kohtauksessa lastensuojelun asiakkaiden kanssa. Asiakastyötä toteutetaan muun muassa sosiaalitoimistoissa, asiakkaiden kodeissa, yhteistyötahojen tiloissa ja sijaishuoltopaikoissa. Myös kuntakohtaiset rakenteet sekä koko yhteiskunnan toiminta luovat omat puitteensa asiakastyölle.

Lastensuojelun laatusuosituksen (Lavikainen ym. 2014, 37) mukaan lastensuojelun asiakas on sellainen lapsi tai nuori sekä hänen perheensä, joiden palvelun tarvetta parhaillaan selvitetään tai joille tarjotaan lastensuojelun palveluja (mt). Lastensuojelulain (6§) mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta.

Lastensuojelulain 27§:n mukaan ”*Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että:*

1) lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka

2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja

3) lapsi tarvitsee lastensuojelun mukaisia palveluja ja tukitoimia.”

Lastensuojeluasiakkuus alkaa lisäksi tilanteessa, kun lastensuojeluasian vireille tulon myötä päädytään kiireellisiin lastensuojelutoimiin (kiireellinen sijoitus) tai kun lasta ja hänen perhettään tuetaan palveluiden ja muun tuen avulla ennen kuin palvelutarpeen arviointi on valmistunut (LSL 13.4.2007/417.)

Lastensuojelun ydintehtävänä on aina ollut suojella turvattomia lapsia ja nuoria, mutta syyt turvattomuuteen ovat vaihdelleet aikojen saatossa. Syytä turvattomuuteen ovat aiheuttaneet vanhempien ja nuorten mielenterveys ja päihdeongelmat, tunne- elämän ja vuorovaikutuksen ongelmat, vaikeudet koulunkäynnissä ja muutokset elämäntilanteissa. Lasten ja nuorten suojelun tarpeeseen vaikuttavat yhtäaikaisesti monet syyt, eikä niiden paikantaminen ole aina helppoa. Perheen kokonaistilanteen arvioiminen (voimavarat ja ongelmat), onkin lastensuojelutyöskentelyn alkaessa kaikkein haastavinta sosiaalityöntekijöille. (Kanaoja ym. 2011, 173.) Asiakasperheiden ongelmat ovat monimutkistuneet ja monimuotoutuneet ja ne kietoutuvat toinen toisiinsa. Lasten ja nuorten ja heidän perheiden palveluissa syntyy moniasiakkuuksia. Sosiaalihuollon asiakaskunta on myös keskiluokkaistumassa. Palvelujärjestelmä, joka on sektoroitunut, ei kykene ratkaisemaan perheen moniulotteisia ongelmia. Avainasemaan erityisesti lastensuojelun asiakastyössä tulevaisuudessa kirjoittajat nostavat kuuntelevan moniäänisen ja syyllistämättömän dialogin, jossa ei pilkota ongelmia eikä tarjota yksisuuntaisia ratkaisuja ongelmiin. Toimintapata pohjautuu saksalaiseen dialogiverkoston (KKdQ) lähestymistapaan. (Arnkil & Heino 2014, 283-286.)

2000-luvulta alkaen osin globaalilla ja osin yhteiskunnallisella kehityksellä on ollut vaikutuksensa lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja sen seurauksena myös lastensuojelun tarpeeseen. Yhteiskunnassamme vallinnut väestöpoliittinen ajattelu on muuttunut lapsia ja lapsiperheitä kohtaan syrjiväksi huomion siirtyessä suuriin ikäluokkiin. Myös perheiden moninaistuminen, monikulttuurisuuden lisääntyminen ja keskittyminen köyhimmille asuinalueille, tukiverkostojen heikentyminen ovat olleet seurauksia yhteiskunnallisesta kehityksestä. Taloudelliset vaikeudet ja lapsiköyhyys ovat kasvaneet. Myös taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut, joka on tarkoittanut köyhimpien perheiden lasten jäämistä ulkopuolelle kulutushyödykkeistä ja harrastuksista.

Yhteiskunnallisen kehityksen myötä myös niin sanotut normaaliuden rajat ovat kaventuneet ongelmalähtöisyyden lisääntyessä. Tällöin esimerkiksi lapsen erilaisuus on mahdollista tulkita ongelmaksi. Myös ongelmien kasaantuminen sekä passivoiva ja näköalattomuutta luova ylisukupolvinen ongelmien kasautuminen ovat arkipäivää. Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena myös yhteiskunnan perheille asettamat vaatimukset ovat lisääntyneet. Vanhempien kasvatusvastuuta ovat tulleet jakamaan internet, pelimaailmat ja televisiosarjat, elokuvat. Lisäksi lapset ja nuoret ovat kasvaneet median ympäröimänä kuluttajiksi, joiden vaatimuksiin vanhemmat yrittävät vastata. Lapsiin ja nuoriin kohdistuu enenemässä määrin vaatimuksia jo varhaisessa vaiheessa itsenäiseen ajatteluun, toimintaan ja valintoihin. Työelämän vaatimukset ja vaikeutunut työllistymistilanne edellyttävät kouluttautumista. Myös aikuisuuteen siirtyminen vaatii aikaisempaa enemmän kypsyyttä. Lapsuusajasta on tullut uhatumpaa, kun vanhemmilla ei ole osaamista ja jaksamista pitää huolta lapsistaan. Tuen tarpeen kasautuessa lapsiperheille, ennuste hyvästä lapsuudesta heikentyy. (Kanaoja ym. 2013, 25-27.)

Ihanne aktiivisesta kansalaisesta ja siihen liittyvä henkilökohtaistaminen, jolla tavoitellaan yksilöllistä kohtelua palvelujärjestelmissä ja etuuksien saannissa, ovat vallitsevia ja niiden kautta määritellään mm. hyvinvointipolitiikkaa, palveluja ja toimeentuloturva. Henkilökohtaistamisella pyritään siihen, että asiakkuudesta tulee joko osallisuuteen tai valintoihin perustuvaa tai näihin molempiin perustuvaa. Tällöin asiakkaan tilannetta ja hänen tarvitsemia palveluja ei määritellä järjestelmäkeskeisesti ammattilaisten toimesta. Henkilökohtaistaminen liittyy erityisesti niihin palveluihin, joita markkinat määrittelevät sekä mahdollisuuksiin vahvistaa kuluttajan tekemiä valintoja. Yhtenä henkilökohtaistamisen keinona on korostettu muun muassa sosiaalihuollon asiantuntijoiden toimesta asiakkaiden osallisuuden lisäämistä. Henkilökohtaistaminen edellyttää palvelujärjestelmältä kykyä huomioida asiakkaiden yksilölliset tarpeet palvelutarjonnassaan. Sen sijaan aktivointia ei ole nähty osana suomalaista henkilökohtaistamisajattelua, vaikka se liittyykin yksilöllisiin ongelmatilanteisiin työttömyys- ja työkyvyttömyystilanteissa, joissa etuudensaamisen edellytysten täytyminen arvioidaan yksilökohtaisesti. Henkilökohtaistaminen liittyy läheisesti uusliberalistiseen politiikkaan. Vastuu riskeistä siirtyy yhteiskunnalta yksilöille itselleen. Henkilökohtaistamisen nähdään edellyttävän ammattilaisilta myös kykyä ja valmiutta luopua päätösvallastaan antamalla sen palvelujen kuluttajille eli asiakkaille. Sosiaalihuollon asiakkaiden kohtaaminen ainutkertaisina yksilöinä, edellyttäisi tarjottavien palveluiden joustavampaa ja henkilökohtaisempaa kohdentamista asiakkaille. (Rajavaara 2014, 147-149, 153, 156, 158, 160.)

Hyvinvointivaltiollinen ajattelu asiakkaiden yhdenvertaisesta kohtelusta ja toisaalta siihen sisältyvä yksilöllisen ja ainutkertaisen kohtelun vaade ovat keskenään ristiriitaisia vaatimuksia. Yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden vaatimusten painotukset ovatkin vaihdelleet ajan saatossa hyvinvointipolitiikassamme. Viimeisten vuosikymmenten aikana yksilöllisyyden korostaminen on ollut vallitseva hyvinvointivaltiollisessa ajattelussa. Sen sijaan hyvinvointivaltion rakentamisen vaiheessa painopiste on ollut yhteisöllisyydessä ja tasavertaisen kohtelun tavoittelemisessa. (Rajavaara 2014, 141-142.) Timo Toikko (2014, 161-162, 165-175.) nostaa esille vastuullisen asiakkuuden paradigman, joka on tällä hetkellä yhteiskunnassamme korostetusti esillä palvelurakenteen monipuolistumisen myötä ja julkisen palvelutuotannon siirtyessä yhä enemmän julkiselta sektorilta yksityiselle sektorille. Tämän kehityksen myötä asiakkuus on muuttunut ja universaali asiakkuus on saanut antaa tilaa uudentalaiselle asiakkuudelle. Kehitys on tarkoittanut myös sitä, että vallitsevat markkinat määrittelevät yhä enemmän asiakkuutta. Toisaalta asiakas vaikuttaa myös tekemillään valinnoilla palvelutuotantoon. Vastuullisen asiakkuuden paradigmassa asiakkaat voidaan nähdä kolmenlaisina; aktiivisina palveluvalintoja tekevinä asiakaskuluttajina, palveluiden toteutukseen ja kehittämiseen osallistuvina palvelunkäyttäjinä sekä aktivoinnin velvoitteita tarvitsevinä vastuutettuina asiakkaina.

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen (THL) ylläpitämän lastensuojelutilaston mukaan vuonna 2018 lastensuojelun avohuollon asiakkaita oli yhteensä 54883 lasta (4,2 prosenttia koko väestön 0-20-vuotiaista). Vuoteen 2017 verrattuna kokonaisasiakasmäärä väheni 1,8 prosenttia. Huostaanotettuja lapsia oli yhteensä 10861, mikä oli noin 2,3 prosenttia enemmän kuin edellisellä vuonna. Sen sijaan kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi lähes 7 prosenttia. Yhteensä 4390 lasta sijoitettiin kiireellisesti. Kaiken kaikkiaan avohuollon sijoitukset mukaan lukien, sijoitettuna on ollut vuoden 2018 aikana 18544 lasta, mikä on 2,6 prosenttia enemmän kuin vuonna 2017. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista poikia oli yhteensä 53 prosenttia ja tyttöjä 47 prosenttia. 1990-luvulta alkaen poikien osuus kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista on ollut tyttöihin verrattuna suurempi. Vuonna 2018 16-vuotiaita sijoitettiin eniten kiireellisesti. Myös avohuollon asiakkaista (6,5 prosenttia) oli 16–17 -vuotiaita. Vähiten avohuollon asiakkuuksia on 0-2-vuotiailla, joiden osuus on 2,9 prosenttia vastaavaan väestöryhmään nähden. Lastensuojeluilmoituksia oli tehty 5 prosenttia (145880) enemmän vuoteen 2017 verrattuna. Ilmoituksia tehtiin yhteensä 78 875 lapsesta, keskimäärin 1,8 lastensuojeluilmoitusta/lapsi. Lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi tehtyjä yhteydenottoja tuli yhteensä 14422 ja niitä tehtiin yhteensä 12937 lapsesta. Yhteydenotot sosiaalihuoltoon kasvoivat vuoteen 2017 nähden 16,4 prosentilla eli yhteensä 2036 yhteydenotolla. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin

eniten 13-vuotiaista. Väestön vastaavan ikäisiin lapsiin nähden 13-15-vuotiaiden osuus lastensuojeluilmoituksista oli 10,3 prosenttia ja 16-17-vuotiaiden 10,8 prosenttia. (Lastensuojelu 2018, 1,3-19.)

Käytännön lastensuojelutyö muutoksen tarpeessa

”Miksi sosiaalihuollon uudistamisentarve kohdistuu samoihin asioihin 1970- ja 2010-luvuilla? Onko suomalainen sosiaaliala hukannut neljä vuosikymmentä? Kysyi Teppo Kröger (2014, 39.) artikkelissaan ”Yli-ikäinen sosiaalihuolto”. Myös Kanaojan ym. (2013, 23-24.) mukaan viime vuosikymmenien aikana lastensuojelun sosiaalityö on ollut muutosten kourissa. Ehkä huolestuttavinta on ollut se, että samat toiminnan tavoitteet ja kehittämistarpeet ovat seuranneet lähes samanlaisina 1980-luvulta aina tähän päivään saakka. Näin vaikka kehittämis- ja muutostyötä on tehty aktiivisesti niin lainsäädännön uudistamisen kuin myös erilaisten kehittämisprojektien ja -hankkeiden avulla. Näitä kehittämistarpeita ovat lasten edun erityisluonteen huomioiminen ja sen luomat vaatimukset julkiselle vallalle, lastensuojelun kuormitus ja henkilöstöressurssien riittämättömyys työtehtävien vaatimuksiin verrattuna, mahdollisuutta ennaltaehkäisevien palvelujen käyttöön ja yhteistyömahdollisuuksiin ei hyödynnetä, peruspalvelujen ja ennaltaehkäisevien palvelujen osuuden vahvistamiseen ei ole satsattu riittävästi, jonka seurauksena sijaishuollon tarve on lisääntynyt ja se on entisestään kuormittanut lastensuojelua lisää yhdessä lastensuojeluilmoitusvelvollisten lisääntymisen myötä.

Aulikki Kanaojan luotsaama lastensuojelun selvitystyöryhmä totesi, ettei lastensuojelulain muutos, joka tehtiin vuonna 2008, ole käytännössä edistänyt lastensuojelun myönteistä kehitystä, lukuun ottamatta lisääntyntä lastensuojeluilmoitusten määrää. Työryhmä esitti huolensa siitä, että kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet nopeasti, jonka he näkevät kertovan lastensuojelun toiminnan (laaja lain tulkinta ja siihen liittyvä toimenpiteiden) olevan kriisissä. He näkevät lastensuojelun tilanteen vaativan kaikki hallintotasot tavoittavan uudistuksen, jonka tavoitteena on uudistaa koko lastensuojelun toimintaideologia sekä sen toimeenpano. (Kanaoja ym. 2013, 23-24.) Myös sijaishuollon kustannukset ovat nousseet 2000 luvun alkupuolelta lähtien verrattaessa niitä muihin sosiaalipalvelukustannuksiin (Kanaoja ym. 2013, 14).

Kai Alhanen (2014) paikansi lastensuojelun ei-toivottuihin seurauksiin keskittyneessä tutkimuksessaan nykyisestä suomalaisesta lastensuojelujärjestelmästä kuusi (6) yksilöiden toimintakykyä uhkaavaa tekijää, jotka ovat tarjottavien palvelujen pirstaleisuus, työntekijöiden

resurssipula, työntekijävaihdokset, ongelmat johtamisessa, vaikeudet yhteistyössä sekä arkitiedon huomioimatta jättäminen. Tutkimuksessa kiinnitettiin myös huomioita siihen, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt esittivät järjestelmän herättäneen heissä moraalista ristiriitaisuutta. Tutkimuksessa todettiin nykyinen lastensuojelujärjestelmä riittämättömäksi turvaamaan ja parantamaan asiakkaiden ja työntekijöiden toimintakykyä, vaan päinvastoin heikentävän sitä. Alhanen (2014) maalaa uhkakuvaa siitä, että lastensuojelulta on menettämässä ”julkisen oikeutuksen”, joka sillä tulee olla demokraattisessa yhteiskunnassa suojeluvallan ollessa matkalla tehottomuuteen ja mielivaltaisuuteen. Toisaalta tämä tulkinta pohjautuu pienehköön tutkimusaineistoon, jonka perusteella ei voi tehdä kattavaa analyysiä koko Suomen lastensuojelun tilasta. Tutkimustulos on kuitenkin huomioita herättävä ja antaa syyn tutkia aihetta kattavammin. (Alhanen 2014, 7-8, 32, 34-63.)

Koska elämme nyt vuotta 2020, tekisi mieleni kysyä uudelleen Teppo Krögerin vuonna 2014 esittämä kysymys, mutta kohdistettuna erityisesti lastensuojeluun, jolloin se kuuluisi näin ”Onko lastensuojelu hukannut neljä vuosikymmentä? Toivon mukaan näin ei kuitenkaan ole, sillä muutostarpeet on nostettu jälleen kerran uudelleen pöydälle. Nähtäväksi kuitenkin jää saadaanko niihin aikaiseksi uuden suunnan antavia ratkaisuja nykyisillä kehitys- ja muutoshankkeilla. On selvää, että sosiaalityön ja siten myös lastensuojelun toimintakenttä elää jatkuvassa muutoksessa, vaikka sen kehittämistarpeet eivät olekaan juuri muuttuneet ajan saatossa.

Sanna Lähteisen ym. (2017, 6.) mukaan sosiaalityön toimintakentässä tapahtuvat muutokset eivät voi olla vaikuttamatta sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan ja koulutuksen tavoitteisiin sekä osaamistarpeisiin. Muutosten tuomiin uusiin tarpeisiin ja ongelmatilanteisiin on pyrittävä uusin keinoin vastaamaan. Tulevaisuudessa sosiaalityötä tulevat määrittämään lisääntyvä verkostotyö ja työn jalkautuminen toimistosta ihmisten pariin. Lisäksi siihen tulevat vaikuttamaan muun muassa kuntasektorien ja valtion vastuu- ja työnjaon muutokset, vaikuttavuus/tehokkuuspyrkimykset palveluiden tuottamisessa, niukka taloudellinen tilanne ja nopeasti etenevä teknologiakehitys. Haasteita sosiaalityölle asettavat mm. globalisoituminen, digitalisaatio, kasvava maahanmuutto ja ikääntyvä väestö sekä yhteiskunnallinen eriarvoisuus, sosiaalisten rakenteiden ja ihmisten omien kokemusmaailmojen eriytyminen. Lisäksi kaikkiin näihin muutoksiin liittyy erilaisia syrjäytymisen riskitekijöitä, joihin sosiaalityön on vastattava omalla toiminnallaan. (mt.)

Lastensuojelun tilanteesta ja sen kehittämistarpeista on tehty paljon erilaisia selvityksiä ja käynnistetty kehittämishankkeita, joissa etsitty uusia toimintatapoja vastata lastensuojelun haasteisiin aina vuosituhannen vaihtumisesta alkaen. Näitä ovat muun muassa vuonna 2012 valmistunut Sosiaali- ja terveysministeriön ja THL:n yhteistyössä toteutettu selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012 (Piispa ym. 2012). Vuosina 2013–2015 toteutettiin THL:n Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushanke LaskeTut ja osana tätä tutkimushanketta vuosina 2014–2015 Huostaanoton taustat ja syyt, palvelupolut ja kustannukset hanke HuosTa. (Heino ym. 2016a; Heino ym. 2016b.) Suomen kuntaliitto toteutti vuosina 2013 ja 2017 kuntien johtaville viranhaltijoille suunnatun lastensuojelun kuntakyselyn (Kuntaliitto 2018). Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä teki yhteensä 54 ehdotusta lastensuojelun toimivuuden, toimintakäytäntöjen ja lainsäädännön kehitys- ja muutostarpeista. Työryhmän työskentely käynnistyi syyskuussa 2012. (Kanaoja ym. 2013.) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE toteutettiin vuosina 2007–2015 (Hastrup ym. (toim.) 2013). Lastenasiointialue (LASTA) -hanke toteutettiin vuosina 2014–2016 (Sinkkonen & Mäkelä (toim.) 2017). Vuonna 2016 valmistui sosiaali- ja terveysministeriön selvitys lastensuojelun sijaishuollon epäkohdista ja lasten kaltoinkohtelusta 1937–1983 (Hytönen ym. 2016).

Vuodenvaihteessa 2017–2018 käynnistyi sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannon myötä lastensuojelun selvitystyö, jonka tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojelun henkilöstöresursseja ja etsiä ratkaisuja ja keinoja henkilökuormituksen vähentämiseksi. Lisäksi tuli laatia tietokartta maakuntapohjaiseen lastensuojeluun siirtymiseksi vuonna 2021. Selvitystyön tarve oli noussut lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden esittämien lastensuojelun nykytilannetta koskevien huolenilmausten myötä. Selvitystyö liittyi oleellisena osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan, joka on toteutettu maakunta- ja SOTE -uudistus huomioiden. Selvitystyön perusteella sosiaalityöntekijöiden kuormittuminen lastensuojelussa on vakava asia, jonka taustalla on esimerkiksi sijaisten ja vakituisten työntekijöiden rekrytointiin, työolosuhteisiin ja sen organisointiin sekä johtamiseen liittyvät ongelmat. Lisäksi työntekijöitä kuormittavana tekijänä nähtiin varhaisen tuen ja ehkäisevien palvelujen riittämättömyys kuten myös muiden palvelualueiden esimerkiksi lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelujen vähyys. (Kanaoja 2018, 2, 5; Kanaoja & Ruuskanen 2019, 10-11.) Yhteinen pyrkimys kaikille hankkeille ja selvityksille on ollut etsiä ja kehittää toimivampaa, tuloksellisempaa ja vaikuttavampaa lastensuojelua. Tarve lastensuojelun perusteelliseen ja sen perinteisiä rakenteita horjuttavaan ja uusiksi laittavaan muutokseen on yleisesti todettu. Tätä muutostyötä viedään nyt eteenpäin valtakunnallisesti Lapsi- ja

perhepalvelujen muutostyön toimesta ja osana tätä muutostyötä jatketaan myös suomalaisen lastensuojelun systeemisen toimintamallin jatkokehittämistä, joka on myös tämän tutkimuksen aiheena.

2.2 Lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus muutoksessa

Edellä olen esitellyt lastensuojelun asiantuntijuuden muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä; sen yhteiskunnallista kontekstia ja asiakastyötä, jossa toisena osapuolena on lastensuojelun asiakas ja hänen perheensä. Tässä alaluvussa pyrin määrittelemään lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta ja siinä tapahtuneita keskeisiä muutoksia. Koska lastensuojelu on tiivis osa sosiaalityötä, olen tarkastellut asiantuntijuutta myös yleisellä tasolla sosiaalityössä tapahtuneiden muutosten valossa. Näin koska muutokset koko sosiaalityön kentällä vaikuttavat suoraan myös lastensuojeluun. Tämä alaluku alkaa sosiaalityön määrittelyllä, jonka jälkeen siirryn lastensuojelun sosiaalityön tarkasteluun lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten, lastensuojelun sosiaalityötä ohjaavien keskeisten periaatteiden ynnä muiden lastensuojelua ohjaavien tekijöiden kuten esimerkiksi eettisten ohjeistusten kautta. Tämän jälkeen kerron lastensuojelua toteuttavista ammattihenkilöistä sen myötä siirryn tarkastelemaan lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuutta ja siinä tapahtuneita muutoksia.

Sosiaalityön määrittelyä

Lastensuojelu on osa sosiaalityötä, jonka vuoksi ennen lastensuojelun määrittelyä on tarpeen määritellä mitä sosiaalityöllä tarkoitetaan. Kansainväliset ammatti- ja koulutusjärjestöt International Federation of Social Workers (IFSW) ja International Association of Schools of Social Work (IASSW) ovat vuonna 2014 hyväksyneet kansainvälisen määritelmän sosiaalityöstä. (IASSW 2014; IFSW 2014.) Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet on laatinut IFSW:n ja IASSW:n englanninkielisestä määritelmästä suomenkielisen version. Tämä sosiaalityön määritelmä hyväksyttiin Sosnetin yleiskokouksessaan 20.5.2014. Määritelmän mukaan

"Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden

teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.” (Sosnet 2014.)

Sosiaalihuoltolain 15§:n mukaan

”Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.” (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301)

Sosiaalipalvelujen sisällön ja sen toteuttamisen määrittelijänä sosiaalihuoltolaki on keskeinen. Lastensuojelussa toimintaa määrittelee sosiaalihuoltolain ohella myös lastensuojelulaki.

Lastensuojelun sosiaalityön perustana lainsäädäntö ja YK:n sopimukset

Lastensuojelu pohjautuu lainsäädäntöön ja kansainvälisiin sopimuksiin, jotka määrittelevät tarkasti lastensuojelun toimintaa ja periaatteita. Näin ollen lastensuojelua ei ole mahdollista tarkastella ilman sen selkärangana toimivia lakeja ja sopimuksia. Suomessa toteutettavaa lastensuojelua määrittelee kansallinen lastensuojelulaki (13.4.2007/417), jonka tarkoituksena on ”*turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (LSL 1§)*”. Lastensuojelulaki perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen periaatteille. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä (LOS 1. artikla.) Suomen YK-liiton verkkosivuilla YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisältämiä keskeisiä periaatteita ja tavoitteita on kuvattu seuraavasti:

”Lapsen oikeuksien sopimuksen tärkein tavoite on turvata jokaiselle lapselle elämän perusedellytykset ja turvallinen kasvuympäristö. Asianmukaisen terveydenhuollon ja koulutuksen ohella sopimuksen sisällön keskiössä ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittaminen häntä koskevissa asioissa. Tärkeintä on taata jokaiselle lapselle mahdollisuus olla lapsi.”

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS 20.11.1989) astui voimaan Suomessa vuonna 1991. Kyseinen sopimus velvoittaa valtioita oikeudellisesti arvioimaan ja edistämään sopimuksen

toimeenpanoa. Vrt. lasten oikeuksien julistus (1959), johon ei sisällynyt valtioita koskevia velvoitteita. (Suomen YK-liitto; Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991); Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?.) Lapsen oikeuksien yleissopimus on kaikista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista keskeisin lastensuojelussa, sen toteuttamisessa ja päätöksenteossa. Myös Euroopan unionin perusoikeuskirjassa (2000/C 364/01) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999) on lapsia koskevia ihmisoikeuksia. Näiden lisäksi perustuslaki sisältää lapsiin kohdistuvia säännöksiä (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731). Koska YK:n lapsen oikeuksien sopimus on lastensuojelulakiin nähden ylempi kansainvälinen sopimus, on sen sisältö huomioitava myös lastensuojelussa. YK:n sopimukset luovat omalta osaltaan raameja lastensuojelun asiantuntijuudelle ja osaamiselle. Niiden perusteella sosiaalityöntekijän tulisi kyetä aina tarkastelemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa; työtapojaan ja työssä tekemiään ratkaisuja ja päätöksiään siltä kannalta, että ne toteuttavat YK:n sopimusten sisältöä. Kyse on jatkuvasta oman työn reflektoinnista: ja eri toimintatapojen oikeellisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden arvioinnista, jota lapsen edun ja hyvinvoinnin yksilöllinen huomioiminen edellyttävät.

Lastensuojelun sosiaalityön tehtävät ja periaatteet

Lastensuojelun laatusuosituksessa (2019) korostetaan kaikkien lasten ja nuorten parissa työskentelevien vastuuta lasten kasvatuksesta omassa työyhteisössään sekä velvollisuudesta tukea vanhemmuutta. Työntekijän on kannettava oma vastuunsa työn tekemisestä niin perheille kuin omalle organisaatiolleen kuin myös koko yhteiskunnalle. Jotta työn laadukas toteuttaminen olisi mahdollista, on myös johdon tiedostettava oma vastuunsa sen mahdollistajana. (Malja ym. (toim.) 2019, 16.) Lastensuojelun tehtävänä on yleisiin lapsen kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, vanhempien/hoitajien tukeminen heidän hoito- ja kasvatustehtävässään sekä lasten suojelutehtävä. Lastensuojelulla tarkoitetaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, jolloin lapsi/nuori ja hänen perheensä ovat lastensuojelun asiakkaina. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluvat asiakassuunnitelma, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Lastensuojelu lain 3a§:n mukaan kunnat ovat velvollisia järjestämään lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja turvaamiseksi myös ehkäisevää lastensuojelua myös niille lapsille tai perheille, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Lapsen ollessa lastensuojelun asiakkaana, järjestetään yllä mainittuja tukimuotoja osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lapsen oikeuksien komitea on tuonut esille neljä keskeistä lapsen oikeuksia koskevaa yleisperiaatetta, jotka ovat syrjinnän kieltä (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla), oikeus elämään ja kehitykseen (artikla 6) sekä oikeus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin (12 artikla). (Lapsen oikeuksien sopimus; Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?) Yleisperiaatteet ohjaavat lastensuojelussa toteutettavaa työskentelyä ja myös päätöksentekoa, jossa lapsen edun huomioiminen ja lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen ovat sen tärkeimpiä tehtäviä.

Lastensuojelutyötä on tehtävä yhteistyössä lapsen/nuoren ja hänen vanhempien/hoitajien kanssa. Tämä tarkoittaa avoimuutta ja osallisuutta. Avoin kanssakäyminen ja osallisuus suunnitelmien ja päätösten teossa luovat luottamusta ja sitä kautta myös sitouttavat työskentelyyn oman tilanteen muuttamiseksi. Lastensuojelua ohjaavat periaatteet on kirjattu lastensuojelulakiin (4§). Näitä periaatteita ovat lapsen/nuoren hyvinvoinnin ja kehityksen edistäminen ja turvaaminen, vanhempien/hoitajien tuleminen heidän kasvatusta- ja huolenpito- ja huolenpitotehtävässään, perheen ongelmien ennaltaehkäiseminen ja riittävän ajoissa havaittuihin ongelmiin puuttuminen, lapsen edun huomioiminen lastensuojelun tarpeen arvioinnissa ja sen toteutuksessa sekä arvioitaessa eri toiminta- ja ratkaisuvaihtoehtoja. Lastensuojelun periaatteita ovat myös avohuollon tukitoimien ensisijaisuus ja mahdollisimman vähäinen puuttuminen, mutta lapsen edun niin vaatiessa, on järjestettävä sijaishuolto. Sijaishuollon toteutuksessa on huomioitava tavoite perheen jälleen yhdistämisestä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Kansainväliset YK:n sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö luovat odotuksia lastensuojelun asiantuntijuudelle ja osaamiselle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee tarkastella omaa toimintaansa ja ratkaisujaan niiden kautta ja huolehtia siitä, että niiden sisältö toteutuu kaikessa hänen toiminnassaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä nähdään ennen kaikkea lapsen äänen esille nostajana. Sosiaalityöntekijän tulisi nähdä maailma lapsen silmin, kunkin lapsen yksilöllinen tilanne huomioiden. Se on kykyä asettua lapsen asemaan ja miettiä, mikä juuri hänelle juuri siinä tilanteessa olisi parasta.

Lastensuojelun sosiaalityötä ohjaavia muita tekijöitä

Sosiaalityötä määrittelevät ihmis- ja perusoikeuksien sekä lainsäädännön lisäksi myös erilaiset ammattieettiset ohjeet sekä toimintakäytäntöjä ohjaavat työvälineet, oppaat. Tässä tarkoitukseni on esitellä vain muutamia keskeisiä sosiaalityön toteuttamista ohjaavia tekijöitä. Näistä ensimmäisenä esittelen sosiaalityön toteuttamista ohjaavia eettisiä ohjeita. Sosiaalityössä eettinen pohdinta on

läsnä kaiken aikaa; sosiaalityössä tehtäviä päätöksiä ja toimenpiteitä on arvioitava aina myös toiminnan eettisten perusteiden kautta. Tämän vuoksi eettisten kysymysten tuntemus ja oman työn ammatillinen reflektointi kuuluu sosiaalityöhön ja siten myös lastensuojeluun oleellisena osana.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n Eettinen lautakunta on julkaissut vuonna 2013 *sosiaalialan ammatilliset eettiset ohjeet*, jotka omalta osaltaan ovat toimineet lastensuojelun ammattieettisinä ohjeina ja luoneet pohjaa ammattikäytännöille. Nämä eettiset ohjeet on päivitetty vuonna 2017 vastaamaan yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä ja tehtyjä sosiaalialan ammatillaisia koskevia lakimuutoksia. (ks. Heikkinen 2017.) Eettiset ohjeet voi kiteyttää viiteen päälinjaan, jotka ovat 1) ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittaminen 2) asiakkaan/potilaan etu 3) arvostava ja inhimillinen vuorovaikutus 4) sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisella on vastuu omasta työstään 5) vastuullinen toimintakulttuuri ja päätökset ovat edellytyksenä hyvälle hoidolle/palvelulle. (ETENE 2011, 5-7.) Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta on pohtinut myös eettisiä kysymyksiä, jotka liittyvät suoraan lastensuojeluun ja erityisesti lasten osallisuuteen ja oikeuksiin. (ks. ETENE 2017.)

Eettisten ohjeiden lisäksi lastensuojelun sosiaalityöstä määrittelee omalta osaltaan myös sosiaali- ja terveysministeriön laatima ja ylläpitämä *lastensuojelun laatusuositus*, joka on suunnattu erityisesti kunnille, mutta myös lastensuojelun asiakkaille ja muille alan toimijoille. Laatusuosituksen tavoitteita ohjaa seuraavat periaatteet: asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilön työn laatu sekä vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri. Lastensuojelun laatusuosituksia on yhteensä 27, jotka on jaoteltu neljään alueeseen eri teemojen mukaisesti. Näitä teemoja ovat 1) Osallisuus lastensuojeluasiassa ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen palvelujen kehittämisessä 2) Lapsilähtöinen kaikille yhtenäinen palvelujärjestelmä ja yhteistyö eri toimijoiden välillä 3) osaavat ammattilaiset, tehtävien jako ja tuki työn tekemiseen 4) moniulotteinen arviointi. (Lavikainen ym. 2014.)

Lastensuojelun laatusuosituksessa esitetyt lastensuojelun toimintaa ohjaavat yhteiset periaatteet pohjautuvat valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan (ETENE) sosiaali- ja terveysalan eettisiin periaatteisiin. Lisäksi ne täydentävät lastensuojelulain periaatteita. (Lavikainen ym. 2014, 11.) Lastensuojelun laatusuositusta on päivitetty 2019 vastaamaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman sisältöä ja vaatimuksia. Uudessa laatusuositus korostaa lapsen oikeuksien huomioimista työskentelyssä. Lisäksi siinä tuodaan esiin ihmissuhdeperustaista ja

lapsikeskeistä näkökulmaa sekä lastensuojelutyön toteuttamista luottamukseen perustuvassa yhteistyössä perheiden kanssa. Uusi lastensuojelusuositus korostaa myös moniammatillisuuden hyödyntämistä lastensuojelutehtävissä. Suositus puhuu moniammatillisuuden puolesta ja puoltaa moniammatillisen tiimityöskentelyn hyödyntämistä ja kehittämistä lastensuojelutehtävissä (Malja ym. (toim.) 2019, 9.)

Vuosina 2004–2007 toteutetun lastensuojelun kehittämissuunnitelman (ks. STM 2006) myötä koottiin THL:n Sosiaaliporttiin *Lastensuojelun käsikirja* lastensuojelun ammattilaisten työvälineeksi yhdenmukaistamaan lastensuojelun käytäntöjä. Käsikirjasta löytyy mm. lomakkeita, joita lastensuojelussa viranomaispäätöksiä tekevä ammattilainen voi hyödyntää päätöksenteon välineenä. Lisäksi sieltä löytyy ajankohtaista tietoa lastensuojelun viranomaisille sekä ehkäisevää lastensuojelutyötä tekeville tahoille. Siellä käsitellään myös erilaisia erityiskysymyksiä koskien esimerkiksi kehitysvammaisuutta. (Kanaoja ym. 2017, 227–228.) Suomeen ollaan parhaillaan laatimassa kansallinen lapsistrategia, joka perustuu YK:n lapsenoikeuksien sopimukseen. Lapsistrategiaan laaditaan nykytilan kuvaus lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisesta ja niistä keinoista ja toiminnan tavoitteista, joilla heidän hyvinvointiaan ja oikeuksien toteutumista on tarkoitus edistää. Valmistelutyötä tehdään hallituskauden 2019–2023 aikana. (ks. Lapsistrategia.) Lapsistrategian laatiminen nähdään tarpeellisena, jotta varmistetaan siitä, että tulevaisuudessa niin julkinen valta kuin perheetkin sitoutuvat yhdessä kantamaan vastuun ja huolehtimaan siitä, että lapset ja nuoret voivat hyvin yhteiskunnassamme. Lapsistrategia voi olla keino rikkoa sektoroituneen hallinnon rajoja sen kautta uudistaa julkista johtamista ihmislähtöisen johtamisen suuntaan. (Heikkilä 2019, 11–12.)

Lastensuojelun sosiaalityön toteuttajat

Sosiaalityö on ollut maisteritasoinen tutkinto aina 1970-luvulta lähtien. Suomessa sosiaalityön vakiintuminen oppi- ja tutkimusalana sai alkunsa vuonna 1981 maisteritutkinnon tultua sosiaalityön pätevyysvaatimukseksi. Seuraavan kerran yhteiskuntatieteellisiä tutkintoja koskevaa asetusta muutettiin vuonna 1999, jolloin sosiaalityö vakinaistettiin itsenäiseksi oppi- ja tutkimusalaksi yliopistoissa. (Karvinen 2000, 14.) Sosiaalihuollon ammattilaisten eli myös sosiaalityöntekijöiden kelpoisuusvaatimuksista säädettiin vuonna 2005 voimaan tullessa laissa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817). Laki liittyi sosiaalialan tehtävärakenteen uudistamispyrkimyksiin. (Jokinen & Juhila 2008, 7.) Lain

seurauksena sosiaalityöntekijöistä, sosionomeista ja geronomeista tehtiin laillistettuja sosiaalihuollon ammatin harjoittajia ja kaikki valmistuneet on siitä lähtien rekisteröity ammattihenkilöiden keskusrekisteriin. Laissa on määritelty tehtävärankenteita sekä edellytyksiä toimia tilapäisesti sosiaalityöntekijänä. (Lähteinen 2007, 7.) Lain 12§:n mukaan sosiaalityöntekijänä voi toimia enintään vuoden ajan sosiaalityön opiskelija, joka on suorittanut sosiaalityön aineopinnot ja käytännönharjoittelun. Tämä tulee toteuttaa laillistetun sosiaalityöntekijän johdolla ja valvonnassa. Lain 7§:n mukaan sosiaalityöntekijän ammatin harjoittaminen edellyttää Suomessa suoritettua ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamista. Opintoihin pitää sisältyä tai niiden lisäksi on oltava suoritettuna sosiaalityön pääaineopinnot tai sitä vastaavat sosiaalityön yliopisto-opinnot. Suoritettuna korkeakoulututkinnon lisäksi edellytetään sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) hakemuksesta myöntämää oikeutta harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia laillistettuna ammattihenkilönä. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817.)

Kuntien sosiaalitoimistoissa toteutettavan lastensuojelun sosiaalityöntekijänä / lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä toimivan tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä annetussa laissa (26.6.2015/817) tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 13§.) Lastensuojelutyötä tekevät kuitenkin monet muutkin ammattilaiset kuin vain kuntien sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijät. Näin myös vastuu lastensuojelusta kuuluu myös muille lasten- ja nuorten parissa työskenteleville. Uudessa lastensuojelulaissa onkin korostettu yhteisvastuuta lasten ja nuorten hyvinvoinnista huolehtimisessa. (Kanaoja ym. (toim.). 2011. s.174.) Tällä hetkellä kunnissa lastensuojelun palvelujen järjestämisestä vastaa sosiaali- ja terveystoimi.

Kuntien tehtävänä on huolehtia siitä, että lastensuojelupalvelut kunnassa on järjestetty sisällön ja laajuuden osalta sellaisina, että ne vastaavat kunnan omaa palvelutarvetta (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 11§). Yksityiskohtaisempaa ohjeistusta palvelujen järjestämisestä ei laissa anneta, vaan kuntien vastuulle jää itse sisällön toteutus. Käytännössä avo- ja sijaishuollon, perus- ja erityistason lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tarve, saatavuus ja sisällöt vaihtelevat kuntakohtaisesti. Myös sosiaalityöntekijöiden toimenkuvat ja työtehtävät vaihtelevat paikallisesti. (Heinonen & Sinko 2009, 70.) Tämä saattaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan siitä riippuen, missä kunnassa he asuvat.

Suuremmissa kaupungeissa tehdään eriytettyä lastensuojelutyötä, jossa lastensuojeluprosessi on jaettu eri yksiköiden tehtäväksi. Tällöin yksittäinen sosiaalityöntekijä vastaa vain yhdestä osa-

alueesta kuten esimerkiksi lastensuojelun avohuollosta, kiireellisistä sijoituksista ja huostaanotoista tai pelkästään sijaishuollosta. Pienemmissä kunnissa sen sijaan tehdään yhdenmukaistettua lastensuojelutyötä, jossa koko lastensuojeluprosessi avohuollon palveluista jälkihuoltoon on yhden sosiaalityöntekijän tehtävänä. Työprosessin eriyttäminen mahdollistaa asiantuntijuuden syventymisen, kun taas toisaalta yhdenmukaistettu työ edellyttää laaja-alaista asiantuntijuutta, kokonaisuuden hallintaa. Asiakkaiden kannalta eriytetyssä lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on vääjäämätöntä, kun taas yhdenmukaistetussa lastensuojelutyössä sama sosiaalityöntekijä voi periaatteessa toimia koko lastensuojeluasiakkuuden ajan. Toisaalta isommissa kunnissa palvelutarjonta on paljon laajempi, kattavampi ja mm. etäisyyden palveluihin ovat lyhemmät kuin pienemmissä kunnissa. Pienemmissä kunnissa palvelujen tarjonnan niukkuus ja hajanaisuus ovat arkipäivää. Esimerkiksi sijaishuoltopaikkoja, tukiperheitä tai arviointipalveluja (esimerkiksi nuorten/lasten mielenterveyspalvelut) ei löydy aina läheltä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävät on määritelty tarkoin lastensuojelulaissa (2007/417). Sosiaalityöntekijä esimerkiksi päättää lastensuojeluilmoituksen ja asiakastarpeen selvitystyöskentelyn perusteella lastensuojelu asiakkuuden aloittamisesta eli lastensuojelutarpeen selvittämisen prosessin aloittamisesta. Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle/nuorelle on nimettävä oma vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että lapsen /nuoren etu toteutuu kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Hänen on huolehdittava siitä, että lapsen tilannetta arvioidaan ja selvitetään tarkoitukseen sopivalla tavalla. Lisäksi hän huolehtii, että kaikki toimenpiteet, joita lastensuojeluprosessin aikana käytetään, toteutuvat sellaisinaan kuin ne on asiakassuunnitelmaan kirjattu. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijän on tarvittaessa ryhdyttävä kiireellisiin tukitoimiin ja huolehdittava niiden toteutumisesta. Sosiaalityöntekijä toimii myös valmistelijana lapsen ja hänen perheensä yksityisyyteen puuttuvissa asioissa. (Heinonen & Sinko 2009, 89-90.) Lain sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä (26.6.2015/817, 15-16§) mukaan vastuu sosiaalihuollon ammattihenkilöiden ohjauksesta on nimetty sosiaali- ja terveysministeriölle. Valtakunnallisella tasolla valvontaa harjoittaa Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto Valvira. Palkallisella/alueellisella tasolla valvontaa tekee aluehallintovirasto, joka puolestaan toimii Valviran valvonnan alaisuudessa. Valviran tehtävänä on myös ylläpitää keskusrekisteriä kaikista laillistetuista sosiaalihuollon ammattihenkilöistä.

Lastensuojelun asiantuntijuus muutoksessa

Sosiaalityön asiantuntijuus muuttuu yhteiskunnallisten muutosten myötä ja sosiaalityöntekijöiden on kehitettävä asiantuntijuuttaan aina ajan oloihin sopivaksi. Muutoksen tuomiin haasteisiin vastaamiseksi tarvitaan uudenlaista asiantuntijuutta, joka hyväksyy epävarmuuden, ongelmien monimutkaisuuden ja hallitsemattomuuden ja tärkeää on kyky yhdistellä erilaisia elementtejä erilaisissa konteksteissa. (Mutka 1998, 15-16, 178-181.) Sosiaalityön asiantuntijan tulee kyetä toimimaan paitsi monimutkaisissa teorian tiedon ja käytännötiedon välittämisen- ja välittymissuhteissa myös kehittää uutta tietoa ja uusia toimintatapoja. Kaiken tämän tulee tapahtua siten, että se vastaa kulloisenkin ajan toimintaympäristön ja yhteistyötahojen vaatimuksia. (Satka 2000, 62-63.) Eräsaaren (2014, 139.) mukaan sosiaalityöntekijä kohtaa työssään erilaisia ja toisiinsa nähden vastakkaisia vaatimuksia. Näin on ollut aina, erityisesti eettisten ja moraalisten kysymysten vuoksi (mitä on hyvä elämä, mikä on oikein ja mikä väärin?). Ajansaatossa ristiriitaisuudet ovat muuttuneet ajan hengen mukaisesti. Tällä hetkellä ristiriidat kuitenkin liittyvät keskeisesti markkinointiin, mittaamiseen, suoritteisiin, tuotteisiin jne. (mt.)

1990-luvun alussa ratkaisukeskeisyys nousi valitsevaksi ajattelutavaksi, jonka myötä nousivat keskiöön jaettu asiantuntijuus ja asiakassuhteiden tasa-arvoisuus. Myös jalkautuminen ruohonjuuritasolle lähemmäksi asiakkaiden arkea oli tavoiteltavaa. Samanaikaisesti sosiaalityöntekijöiltä vaadittiin aikaisempaa tarkempaa kirjaamiskäytäntöä ja osallistumista moniammatilliseen yhteistyöhön. Näiden kaikkien toimintojen yhteensovittaminen jäi sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi. Sittemmin on todettu, ettei ratkaisukeskeisyys ole ratkaisu kaikkein vaikeimpiin asiakastilanteisiin. Myös jalkautumista on tarve siirtää muiden kuin sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi. Moniammatillisuudesta on tullut osa sosiaalityön arkea. Myös lapsen osallisuutta lastensuojelun prosesseissa on alettu tarkastelemaan eri tavalla kuin ennen. Sosiaalityöntekijät kaipaavat yhä enemmän ja tarkempaa tietoa ja myös koulutusta lakien tulkinnasta, hallinto-oikeuden suullisesta käsittelystä, huoltoselvityksistä ja dokumentoinnista. (Sinko 2005, 6-8.)

Kykyä yhdistää juridinen ja tilannekohtainen osaaminen: Lastensuojelutoiminta on aina perustunut lakiin, mutta sen suhde lakiin ja säädöksiin on elänyt ajan mukaan ollen välillä löyhempi ja välillä tiukempi. Viime vuosien aikana lastensuojelun viitekehys on muuttunut juridisempaan suuntaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelutyössä tehdyt valinnat on perusteltava

lainsäädännöllä. Lisäksi juridinen valvonta on mukana kaiken aikaa lastensuojelutyössä. Puhutaan ns. uudenaikaisesta juridisoitumisesta, joka lastensuojelun kohdalla tarkoittaa laaja-alaista prosessia, jossa juridiikan kautta määritellään sosiaalityötä; sen käytännön prosesseja, asiantuntijuutta, kielenkäytön tapoja. Juridisoitumiseen liittyy ajattelutapa, jossa katsotaan sosiaalityön ulkopuolelta löytyvän pätevämpiä määrittelijöitä määrittelemään vallitsevista diskursseista, päätöksenteon kriteereistä sekä siitä, mikä on oikea tapa toteuttaa sosiaalityötä tai lastensuojelutyötä. Lastensuojelussa suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa vaativat sosiaalityöntekijöiltä esiintymisvalmiuksia, kykyä olla altavastajana tai liittouman (asiakas ja hallinto-oikeuden jäsen) ulkopuolisena henkilönä. Suullinen käsittely on omanlainen prosessi, jonka kulusta ei sosiaalityöntekijällä ole välttämättä selkeää käsitystä. Myös sosiaalityöntekijän omasta roolista ja asemasta suullisessa käsittelyssä on ollut epäselvyyttä eli siitä kenen suulla sosiaalityöntekijä esimerkiksi puhuu. (Sinko 2005, 6-8, 56-59). Koska lastensuojelutyö pohjautuu lainsäädäntöön, on lastensuojelun asiantuntijan hallittava lait ja asetukset ja osattava tulkita ja ymmärtää niitä. Lakisidonnaisuus asettaa työlle erikoisvaatimuksensa, jonka vuoksi siihen olisi tarpeen saada valmiudet jo peruskoulutuksen aikana (Heinonen & Sinko 2009, 97).

Päivi Sinkon (2005, 11) mukaan sosiaalityöntekijöillä on hyvin paljon niin sanottua hiljaista tietoa, joka perustuu käytännön kokemuksen tuomaan intuitiiviseen kokemukseen asiakastyöstä ja -tilanteista. Tämä tieto ei välttämättä aukea ja mukaudu täsmällisesti sanalliseen muotoon. Se on intuitiivista, joskus äänetöntä, ennakoivaa ja hyvin usein epävarmaa. Tämän hiljaisen tiedon ja asiantuntemuksen sanoittaminen juridisia lainalaisuuksia noudattavassa järjestelmässä on varsin haastavaa. (mt.)

Dorothy Smith (1987, 78-83) on määritellyt varsin osuvasti sosiaalityön kaksi erilaista tietoisuuden maailmaa; ammatillinen ja tieteellinen "oikea" tieto sekä kokemukseen perustuva vaiettu "väärä" tieto. Yhtäältä sosiaalityössä kokemustieto on tärkeää, mutta toisaalta sosiaalityön tieteellisyys edellyttää pitäytymistä tieteellisessä tiedossa (Smith 1987, ref: Mutka 1998, 161). Tieteellinen yhteisö saattaa "pakottaa" sosiaalityöntekijöitä vaikenemaan omista käytännön kokemuksistaan, koska kokemustiedosta puhuminen saa sosiaalityön vaikuttamaan epätieteelliseltä ja siten myös epäpätevältä. Ammatillistumispyrkimysten myötä sosiaalityö on pyrkinyt tietoisesti eroon kokemustiedon painottamisesta, joka on johtanut pitäytymiseen hiljaisuuden kulttuurissa. Samaan aikaan yhteiskunnallisen murroksen myötä sosiaalityöntekijöiden halu oppia toisten kokemuksista korostuu entisestään. Kokemustiedon avoin jakaminen tulee ammattilaisille tärkeäksi ja jopa

edellytykseksi uusiin haasteisiin vastaamiseksi. Tieteellinen tieto onkin saanut rinnalleen sitä täydentävän ja uusia näkökulmia tuovan kokemustiedon. (Mutka 1998, 161-162, 168, 183-184.) Pelkkä tieteellinen tieto ei siis enää riitä monimutkaistuneisiin ja monimuotoistuneisiin ongelmiin ja haasteisiin vastaamiseksi. Asioita ei voida selittää pelkästään tieteellisen kirjallisuuden avulla, vaan tarvitaan myös ruohonjuuritason kokemuksellista tietoa.

Päivi Sinkon (2005, 106-108, 111-113) mukaan sosiaalityöhön liittyvä epävarmuus, jaettu asiantuntijuus ja erilaiset tulkinnat/totuudet salliva ajattelu eivät sovi hyvin juridisille areenoille. Juridisesta näkökulmasta katsottuna sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ei ole pätevää. Sosiaalityöntekijä on vain sosiaalilautakunnan edustaja, joka ei ole todistaja eikä asiantuntija. Hänet voi mieltää korkeintaan faktatietojen asiantuntijaksi, ei kuitenkaan johtopäätösten asiantuntijaksi. Sosiaalityöntekijän on pysyttävä omalla epämääräisellä ja laajalla toiminta-alueellaan ja hänen on oltava esittämistään asioista varma. Vaikka todellisuudessa hän on ”ei-tietämisen asiantuntija”, on hänen pystyttävä esittämään asiat mahdollisimman tarkasti arkikielellä. Sinkon mukaan juuri arkinen kieli vähentää sosiaalityön asiantuntijuutta, mikäli sosiaalityöntekijä ei kykene hyväksymään itseänsä arjen asiantuntijana. Tänä päivänä asiantuntijuus kuitenkin mielletään kyvyksi havaita enemmän ja se on lisääntynyttä ei-tietämistä, jolloin asiantuntija tietää mitä ei tiedä (vrt. ennen, jolloin asiantuntijuuden nähtiin rakentuvan faktatiedon, sääntöjen ja menettelytapojen omaksumisen kautta.) Juridisessa mielessä tämä ei ole kuitenkaan hyväksyttävää, mikä voi horjuttaa sosiaalityöntekijöiden uskoa omaan asiantuntijuuteensa. Sinkon mukaan luottamuksen saavuttaminen on yksi tärkeä osa asiantuntijuuden mahdollistumista. Sosiaalityöntekijöiden on kyettävä määrittelemään omat asiantuntijuuden osa-alueet. Lisäksi lastensuojelun on tunnustettava valta, jota siinä käytetään ja tehtävä se avoimesti.

Kykyä yhdistää auttamistyö ja byrokratiatyö: Virkamiehenä sosiaalityöntekijälle on delegoitu vastuuta. Sosiaalityöntekijän työhön kuuluu myös ikuinen ristiriita lakeihin ja ohjeistuksiin perustuvan byrokratiatyön ja sosiaalityön ammatillisista tavoitteista lähtevän auttamis- ja tukemistyön välillä. Sosiaalityön toteuttamisen ja mahdollisuuksien rajoina toimivat lainsäädäntö ja siihen läheisesti kuuluva yhteiskuntapolitiikka ja käytettävissä olevat resurssit. Kunnallisella sosiaalityöllä ei voida tyydyttää kaikkien tarpeita. Sosiaalityön toteuttamiselle asetetut rajat vaikeuttavat sosiaalityön etiikan mukaista toimintaa, jossa asiakkaan tarpeet ovat etusijalla. Asiakkaiden omaa vastuuta, taloudellista voittoa ja tehokkuutta ihannoiva ajattelu on ristiriidassa sosiaalityön ammattieettisten ohjeiden kanssa, jotka korostavat asiakkaan tukemista ja auttamista

kumppanin ominaisuudessa. Tämä on ominaista pohjoismaiselle hyvinvointivaltioajattelulle. (Välimaa 2008, 175- 177.) Heinosen & Sinkon (2009) mukaan myös lastensuojeluun kuuluu olennaisena osana taistelu tuen ja kontrollin, lapsen ja vanhempien sekä toivon ja toivottomuuden välillä. Erityisenä haasteena asiantuntijatyölle lastensuojelussa asettaa ns. kolmiodraama työntekijän, lapsen ja vanhempien välillä. Lastensuojelussa työn terapeuttisuus, toiveikkaus, luottamus ja asiakkaan valtaistaminen ovat huomattavasti haasteellisempia tehtäviä kuin muilla sosiaalihuollon aloilla, joissa yleensä asiakkaan ja työntekijän yhentyminen ja yhteisten toiminnan tavoitteiden määrittäminen aidosti mahdollistuu. Lastensuojelun asiantuntemus rakentuu kuitenkin varmuudesta kohdata asiakas ja saada aikaan toimiva vuorovaikutus, jonka avulla pystytään selvittämään lapsen ja tämän perheen todellinen tuen tarve. (Heinonen & Sinko 2009, 94, 97, 99.)

Kykyä eettiseen reflektioon: Yhteiskunnallisen kehityksen voi nähdä antaneen sosiaalityölle mahdollisuuden hahmottaa omaa ainutlaatuista käytännönsuhdettaan uudella tavalla. Yhteiskunnallisen kehityksen myötä on alettu korostamaan ammatillisessa keskustelussa refleksiivisyyttä asiantuntijuuden piirteenä. Refleksiivisessä asiantuntijuudessa yhdistyy teoria ja käytäntö. Käytäntö merkitsee tapaa, jolla sosiaalityöntekijät ratkaisevat jokapäiväisiä ongelmia omassa työssään eli kyse on kokemukseen perustuvasta tiedosta ja erilaisten toimintatapojen varioimisesta. Kyse on muutokseen ja kehittymiseen tähtäävästä toiminnasta. Refleksiivisyys ja oman työn kriittinen analyysi ovat uuden asiantuntijuuden aineksia. (Mutka 1998, 16-17, 44-47; ref. Karvinen 2000, 11-12.)

Oleellista osaa sosiaalialan ammatillisessa osaamisessa näyttelee ammattieettiset valmiudet, kypsyyt sekä harkinta. Eettiset periaatteet edustavat arvoja, joista tulee tekoja toiminnan kautta. Ne ohjaavat kaikkea sosiaalialan ammattilaisten toimintaa. Eettinen osaaminen on taito, joka kehittyy ajan ja kokemuksen ja muiden kanssa käydyn reflektion kautta. Erityisesti muutoksen keskellä eettisten arvojen ja tehtyjen valintojen eettisen kestävyuden pohdinta korostuu entisestään. Sosiaalialalla toimiessaan ammattilaisen täytyy toimia asiakasta kunnioittaen, omat arvot sivuuttaen. Sosiaalialan ammattilaisen on samanaikaisesti kyettävä auttamaan ja puolustamaan asiakkaan ihmisarvoa ja -oikeuksia, kun hän itse kyseenalaistaa omaa ja organisaationsa toimintaa ja tekemiä ratkaisuja. Tämä eettinen paradoksi erottaa sosiaalityön ammattilaiset monista muista ammattilaisista. Eettinen ristiriita on kuitenkin oleellinen osa sosiaalityötä. Sosiaalialan ammattilaisen osaamiseen liittyy myös kyky kyseenalaistaa ja puuttua oman organisaationsa, palvelujärjestelmän tai muiden yhteiskunnan organisaatioiden syrjintää ja epäoikeudenmukaisuutta

tuottaviin tekijöihin. Tätä kykyä Alpo Heikkinen (2017) kuvaa eettiseen harkintaan liittyväksi erityiseksi vahvuudeksi sosiaalityön ammattilasten osaamisessa. Sekä ammatilliseen etiikkaan että myös sosiaalialan ammatilliseen kelpoisuuteen kiinnittyy myös henkilökohtainen vastuu omasta ammattiosaamisesta. (Heikkinen 2017, 3, 7-8.)

Leena Eräsaaren (2014, 136-137.) mukaan lastensuojelussa eettinen pohdinta erilaisten toimintavaihtoehtojen välillä on edellytys arvioitaessa lapsen etua. Käytännössä lapsen edun määrittely on sosiaalityöntekijän tehtävä. Eräsaaren mukaan sosiaalityöntekijän tekemien moraalisten valintojen arvostelu ja kyseenalaistaminen ovat oikeutettuja siinä mielessä, että kaikki ihmiset ovat asiantuntijoita eettisyyden arvioinnissa. Eräsaari pohtii sitä, että sosiaalityöntekijät eivät välttämättä osaa perustella tekemiään moraalisia valintoja, koska pohdintaa ei ole käyty opinnoissa ynnä muissa ammattikäytännöissä. Tällöin asiakkaiden ongelmien kytköstä hyvään elämään ei kyetä tekemään näkyväksi. (mt.)

Kykyä ymmärtää sosiaalisia tilanteita ja toimia muuttuvassa toimintaympäristössä: Asiantuntijuutta ei enää määritellä yksilöllisensä ominaisuutena ja stabiilina olotilana, vaan sen katsotaan kytkeytyvät erilaisiin sosiaalisiin suhteisiin, joissa se syntyy ja muuttuu. Asiantuntijuuden edellytyksenä on avoin ongelmalähtöisyys, tiedon prosessointivalmius, epävarmuuden sietokyky sekä toisin toimimisen mahdollisuuden tiedostaminen. (Sinko 2005, 106.)

Sarvimäen & Siltaniemen (2007, 68-71) mukaan sosiaalityöntekijän osaaminen kiteytyy kykyyn analysoida ja ymmärtää sosiaalisia tilanteita sekä kykyyn toimia muuttuvassa toimintaympäristössä. He jaottelevat osaamisen sekä sisällölliseen että henkilökohtaiseen osaamiseen. Nämä osaamisen osa-alueet eivät ole toisiinsa nähden erillisiä, vaan ne kommunikoivat keskenään. Sisällöllinen osaaminen kattaa seitsemän eri osaamisaluetta, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisiinsa. Nämä osaamisalueet ovat yhteiskunnallinen ja yhteiskuntatieteellinen osaaminen, resurssiosaaminen, innovaatio-osaaminen, tutkimusosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, arvo-osaaminen ja metodinen osaaminen.

Yhteiskunnallisella ja yhteiskuntatieteellisellä osaamisella tarkoitetaan sosiaalityön yhteiskunnallisen toimintaympäristön ymmärtämistä eli kykyä ymmärtää yhteiskunnallisen kontekstin vaikutukset ja ehdot ihmisten elämään. Resurssiosaaminen on palvelujärjestelmäosaamista ja pitää sisällään myös oikeudellisen osaamisen, joka on yksi keskeisistä sosiaalityön tehtävistä. Resurssiosaaminen on kykyä havaita ja tunnistaa ihmisen

todellinen palvelutarve eli kykyä nähdä ihmisen elämässä olevat todelliset riskitekijät, puutteet ja ongelmat ja kykyä osata ohjata ihminen oikeanlaisen avun/palvelun piiriin. *Innovaatio-osaaminen* on kykyä luoda ja löytää uutta. Sosiaalityön muuttuvassa toimintaympäristössä tarvitaan valmiuksia kehittämiseen, sillä sosiaalityön on mukautettava palvelujaan, toimintamallejaan ja tietoteoriaperusteitaan kyetäkseen vastaamaan muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin ja vaatimuksiin. *Tutkimuksellinen osaaminen* sen sijaan kiinnittyy sosiaalityön tietoperustaan tarkemmin sanottuna menetelmien ja tutkimuksellisen työotteen uudistamiseen ja kehittämiseen. Tutkimuksellinen osaaminen perustuu tutkimustietoon, mutta täydentyy käytännöstä saadulla tiedolla. Se on siten sosiaalityön laadun sekä sen vaikutusten ja seurausten arviointia laajempaa toimintaa. *Vuorovaikutuksellinen osaaminen* on keskeinen osa sosiaalityötä, jossa tehdään työtä erilaisen ihmisten ja tahojen kanssa. Sosiaalityössä on ”keskeistä kykyä solmia ja ylläpitää kommunikaatiota sekä ratkoa niihin kätkeytyviä konflikteja. Sosiaalityö on myös monenlaisten suhteiden rakentamis-, purkamis- ja tulkinta työtä. Vuorovaikutuksen tulkinta tarvitsee myös viestien sisältämien kulttuuristen koodien ja merkitysten ymmärtämistä.”

Arvo-osaamisessa on kyse eettisestä osaamisesta. Sosiaalityön perustana toimivat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, -säädökset sekä kansallinen lainsäädäntö. Näin koska sosiaalityössä ihmisarvoa koskevat kysymykset ovat läsnä kaiken aikaa, sillä sosiaalityössä autetaan erilaisia ihmisiä erilaisissa elämänvaiheissa. Sosiaalityössä kysymykset ihmisen koskemattomuudesta, ainutkertaisuudesta, oikeuksista, velvollisuuksista ja vapaudesta ovat jatkuvasti läsnä. Pohdintaa käydään myös oikeudenmukaisuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta suhteessa esim. yhteiskunnallisten resurssien jakautumiseen ja siihen kuka niihin on oikeutettu ja kuka ei. *Metodin osaaminen* on tarkoittaa kattavaa työmenetelmien ja käytännön työprosessien hallintaa. Sosiaalityön tehtäväalueet/työotteet (ennaltaehkäisevä ja varhainen tuki, kuntouttava työote, yhteisötyö, rakenteellinen työ) sisältävät aina säännönmukaisen työprosessin, johon sisältyy erilaisten työmenetelmien (kattavat tilannearvioinnit, erilaiset suunnitelmat, tavoitteisiin tähtäävä työskentely ja muutostyö ja tehdyn työn arviointi). Sosiaalityön *henkilökohtaista osaamista* on ”oman oppimisen ja osaamisen arviointi ja ohjaaminen, työhön liittyvän kiinnostuksen ylläpitäminen, muutos – ja kehittämisvalmiudet, teorian, tutkimuksen ja käytännön välisten yhteyksien ymmärtäminen, oman ammatillisen minän ymmärtäminen ja käyttäminen työssä. Sosiaalityössä tavoitellaan sellaista asiantuntijuutta, jossa kyetään muuttuvissa olosuhteissa vastaamaan niin nykyisiin kuin uusiin haasteisiin. Tämä tarkoittaa tietoisien, tutkimuksellisen

työotteen omaksumista yhdistyneenä taitavaan ja eettisesti kestävään toimintaan. Tätä osaamista voi kuvata pyrkimykseksi kriittiseen refleksiivisyyteen.” (mt.)

Sosiaalialan ammattitaitoon ja työntekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyen tarvitaan sosiaalisia taitoja, kykyä objektiivisuuteen ja riippumattomuuteen, vastuunottoon, kriittiseen tietoisuuteen, yhteistyöhön, luovuuteen. Lisäksi tarvitaan sietokykyä, eettistä rohkeutta, arvostelu- ja harkintakykyä sekä empaattisuutta ja tilannetajua, unohtamatta oikeudenmukaisuutta, toista kunnioittavaa, ystävällistä ja arvostavaa kohtaamista sekä kykyä laaja-alaiseen ajatteluun. (Heikkinen 2017, 31-32.)

Kykyä tunnistaa oman ammatillisuuden rajat ja johtaa asiakasprosessia: Kaikilta lastensuojelussa toimivilta edellytetään menetelmäosaamista ja dokumentointiosaamista, mutta lastensuojelun sosiaalityöntekijä analysoi asiakkuutta kokonaisuudessaan ja lisäksi hänen tulee koordinoida asiakkuuden eri osa-alueita. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän osaamisen kehittämisessä painottuukin prosessinhallinta- ja johtamistaidot. Lastensuojelutyön muuttuminen ajan myötä verkostotyöksi, edellyttää sosiaalityöntekijältä kykyä työprosessien suunnitteluun, ohjaamiseen ja arvioimiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijän on kyettävä koordinoimaan lastensuojelun verkostoja. Sosiaalityöntekijä tarvitsee sekä työn sisällön osaamista että myös taitoa toimia ohjaajana asiantuntijaverkostossa muiden osaamista hyödyntäen. Tämän lisäksi hän tarvitsee kykyä tunnistaa oman osaamiskenttensä rajat. Sosiaalityöntekijän on myös valvottava lapsen edun toteutumista toimimalla lapsen oikeuksien, edun ja osallisuuden asiantuntijana. (Heinonen & Sinko 2009, 94.)

Kanaoja ym. (2013, 40-41) toteavat, että lastensuojelutyö on vaativaa työtä, jossa puututaan ihmisten yksityisyyteen, vanhemmuuteen ja tehdään kauaskantoisia ratkaisuja ja päätöksiä ihmisten elämässä. Vanhemmuuden arvioinnin edellytyksenä on eri asiantuntijoiden yhteistyö. Työntekijän osaamisessa korostuu paitsi kyky rakentaa ja ylläpitää tukiverkosta sekä kyky yhdistellä omaa ja muiden ammattilaisten osaamista. Tulevaisuudessa nykyinen sosiaalityöntekijän ammattikoulutus ei ole enää riittävä, sillä osaamisvaatimukset kasvavat suhteessa asiakasperheiden vaikeutuneisiin ongelmiin kasvavat. Tämän vuoksi tullaan tarvitsemaan peruskoulutuksen täydentävää ammatillista koulutusta, joka takaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille yhtenäisen ammatillisen tieto- ja taitoperustan. (mt.)

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on esimerkiksi arvioida, kuka/ketkä tekevät kussakin asiakasperheessä lastensuojelutyötä ja millä intensiteetillä. Kun tiimirakenne on toimiva, kasvattaa

se ammattitaitoa, koska työ edellyttää konkreettisia suunnitelmia ja järjestelmällisyyttä, jonka perusteella vastuuta ja työtä voidaan jakaa tiimiläisten kesken. Myös esimiesten tuki ja selkeät toimintarakenteet ovat edellytyksenä ammattitaidon kehittymisen mahdollistamiselle. Oleellisia tekijöitä ovat myös työryhmän oman työn reflektointi ja arvioiva työote sekä tätä tukeva työnohjaus. (Heinonen & Sinko 2009, 97.) Hyvä ammattikäytäntö sallii joustavan ja tarpeenmukaisen erilaisten menetelmien ja työvälineiden käyttämisen ja niillä saadun informaation yhdistelemisen työskentelyssä. Sosiaalityössä on kuitenkin ollut tapana korostaa vuorovaikutuksellista, tilanne- ja asiakaskohtaista kohtaamista työntekijän ja asiakkaan välillä, jossa saatu tieto on perustunut lähes yksinomaan työntekijän refleksiiviseen kykyyn tarkastella asiakastilannetta eri näkökulmista käsin. (Kanaoja ym. 2013, 36.)

Kykyä kumppanuussuhteeseen tutkimus- ja teoriaosaamisen kanssa: Lastensuojelun laatusuosituksen (Lavikainen ym. 2014, 30-31) mukaan päteviä asiantuntijoita on mahdollista kouluttaa vain tiiviissä yhteydessä käytäntöihin, joka toteutuu jo koulutuksen aikana teorian ja käytännön vuoropuhelussa. Sosiaalityön yliopistoyksiköissä onkin ollut viime vuosina tavoitteena luoda opetus- ja tutkimuskeskuksia pysyviksi toimintarakenteiksi tätä tehtävää varten.

Karvisen (2000, 24-28) mukaan sosiaalityön asiantuntijuuden ja käytäntöjen muuttuminen vaikuttavat myös sosiaalityön eettispoliittiseen kysymyksenasetteluun, joka puolestaan ei voi olla vaikuttamatta sosiaalityön tutkimus- käytäntösuhteeseen. Tämä merkitsee sitä, että ylhäältä alaspäin suuntautuvan tutkijan asiantuntemuksen rinnalle nousee käytäntö, jossa sosiaalityöntekijä ja tutkija toimivat yhteistyössä kumppaneina. Sosiaalityöntekijällä on myös keskeinen välittäjän rooli eri toimijoiden kuten asiakkaiden, palvelun tuottajien, kentän tutkijoiden ja yhteisöjen välillä. Kyse on yhteisen tiedon tuottamisesta eri toimijatahojen välille. Sosiaalityössä käytäntö ja teoria ovat toisistaan erottamaton osa, jota ei voida jättää huomioimatta sosiaalityötä tutkittaessa. Sosiaalityön erityistä teorian ja käytännön suhdetta sosiaalityön tutkimuksessa on perusteltu muun muassa sosiaalityö hiljaisuuden kulttuurilla, ammattikäytäntöjen kehittämällä sekä sosiaalityön tulkinnallisilla aikaa ja paikkaan sitoutuneilla käytännöillä. Sosiaalityön tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi arkielämää ja arkikäytäntöjä. Pelkkä ulkoapäin selittäminen ei riitä vaan tarvitaan toimijoiden omien kokemusten ja toiminnan peruslogiikan hahmottamista, joka tapahtuu yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden ja tutkijoiden välillä. Tarvitaan myös laajoja ja pitkäkestoisia hankkeita, jotka tähtäävät perustutkimukseen ja menetelmien kehittämiseen.

Nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä myös sosiaalityön koulutuksen pitäisi muuttua ajan henkeen sopivaksi, mutta samanaikaisesti ottaa etäisyyttä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja käytäntöihin. Koulutuksessa hyödynnetään tutkimustietoa toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten jäsentämisessä. ”Sosiaalityön koulutus tuottaa laaja-alaista osaamista yksilön, perheen, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla tehtävään asiakas- ja asiantuntijatyöhön. Sosiaalityön asiantuntijuuden perustana ovat akateemiset tutkimustiedon käyttämisen ja tuottamisen taidot sekä tämän mahdollistama kriittinen ja moninäkökulmainen ajattelu. Suomessa sosiaalityön koulutus antaa yleisen pätevyyden toimia sosiaalityöntekijän tehtävissä. Opintojen aikana tavoitteena on saavuttaa vahva sosiaalityön asiantuntijuus, jonka turvin valmistunut maisteri voi työllistyä erilaisiin tehtäviin.” Sosiaalityön koulutus tuottaa yhteiskuntatieteellistä-, tutkimus-, eettistä-, vuorovaikutus-, työmenetelmä-, kehittämis- ja muutos- sekä rakenteellisen sosiaalityön osaamista. (Lähteinen ym. 2017, 7, 13-16.)

Yliopistolaissa ja ammattikorkeakoululaissa 1.1.2019 voimaan astuneen lakimuutoksen myötä jatkuva oppiminen ja tilauskoulutusten toteuttaminen on annettu korkeakoulujen tehtäväksi. Tällä tavoin muutostarpeisiin työelämässä ja yhteiskunnassa mm. koulutustarjonnan kysyntään pystytään paremmin vastaamaan. Lakimuutoksen myötä korkeakouluilla on mahdollisuus oman harkinnan mukaan ottaa käyttöön uusia toimintatapoja koulutustarjontaan. Lakimuutos mahdollistaa myös koulutukseen pääsyn helpottumisen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.) Yliopistolain muutosta oli valmisteltu mahdollistamaan yliopistojen tarjoaman koulutuksen lisäksi erikoistumiskoulutuksen eli esimerkiksi lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen. Koulutuksessa keskityttäisiin lapsen/nuoren kehitykseen ja kasvuntukemiseen liittyviin tietoihin ja tutkimuksiin sekä ammatillisiin vuorovaikutustaitoihin. Koulutuksessa keskiössä olisi myös lapsen kaltoin kohtelun erityisesti väkivallan ja hyväksikäytön tunnistaminen ja niihin puuttuminen. (Kanaoja ym. 2013, 41.)

Lastensuojelussa tarvitaan hyvin monipuolista ja laaja-alaista osaamista, mikä todentuu edellä kuvatuista monista, eri asiantuntijuuden osa-alueista. Lastensuojelun ydinosaaminen on muun muassa taitoa osata yhdistellä erilaisia menetelmiä, laki- ja arjen- ja palvelujentuntemusta, kirjaamiskäytäntöjen hallintaa, kehittämis-, vaikuttamis- ja johtamistyötä, kykyä reflektioon ja tunnetyöhön, unohtamatta kykyä luoda ja ylläpitää avointa vuorovaikutusta asiakkaiden ja verkostojen kanssa sekä kykyä vuoropuheluun käytännön osaamisen ja teorian välillä. Osaamis- ja muutosvaatimukset ovat korkealla tämän päivän lastensuojelussa.

2.3 Suomalainen lastensuojelun systeminen toimintamalli tutkimuksen toimintakontekstina

Tässä luvussa tarkoitukseni on esitellä Suomen oloihin parhaillaan kehitteillä olevaa lastensuojelun systemistä toimintamallia, joka on myös tämän tutkielman aiheena. Suomalainen lastensuojelun systeminen toimintamalli on tällä hetkellä keskeisessä roolissa viemässä lastensuojelua ja sen asiantuntijuutta kohti muutosta. Tämän perusteella suomalainen lastensuojelun systeminen toimintamalli on tutkimuskohteena merkityksellinen ja tutkimisen arvoinen. Tarkoitukseni ei ole tässä luvussa kuvata yksityiskohtaisesti, mitä suomalainen systeminen toimintamalli on, vaan pikemminkin pohjustaa analyysi- ja tuloslukua esittelemällä tutkielman toteuttamiskontekstia.

Aloitan suomalaisen systemisen toimintamallin esittelyn määrittelemällä systemisyyttä lastensuojelun toimintamallissa. Tämän jälkeen kerron lyhyesti Hacneyn systemisestä mallista, johon suomalainen systeminen toimintamalli pohjimmiltaan perustuu. Lopuksi esittelen suomalaisen lastensuojelun systemisen toimintamallin kehittämistyötä ja siitä tehtyjä tutkimuksia.

Systemisyys lastensuojelun toimintamallissa

Lastensuojelun systemisessä toimintamallissa on kolme keskeistä toisiinsa nivoutunutta tekijää (elementtiä), jotka ovat *systeminen asiakastyö, tiimi ja viikkokokous*. Nämä kaikki kolme elementtiä tulee olla mukana kehitettäessä systemistä toimintamallia. Jos jokin näistä osatekijöistä ei toimi kuten pitäisi, heikentää sen koko systemisen mallin toimivuutta. Systemisyyden määritelmä systemisessä toimintamallissa kuuluu seuraavasti:

”Systemisyydellä tarkoitetaan sellaista näkökulmaa ihmiselämään, jossa huomio kiinnitetään eri tekijöiden välisiin monitahoisiin vaikutussuhteisiin. Systemiajattelussa maailmaa tutkitaan kommunikaatio- ja vuorovaikutussuhteina ja todellisuus nähdään jatkuvasti muuttavana sekä sosiaalisesti ja kulttuurisestirakentuneena. Esimerkiksi perheen systeemi nähdään koostuvan perheenjäsentenkeskinäisistä suhteista, mutta myös perheen ja sen ympäristön ja yhteiskunnanvälisistä suhteista mukaan lukien työntekijän ja lastensuojelun vaikutukset näihin suhteisiin ja päinvastoin. Systemisyydessä ajatellaan, että jokainen tekijä lukuisin eri välityksin. Monitahoisten kytkösten vuoksi jokainen tekijä voi vaikuttaa kaikkiin muihin. Syy-seuraussuhteet eivät siis ole yksisuuntaisia vaan usein kehämäisiä, jolloin jokainen systeemin osa on sekä syy että seuraus systeemin sisäisissä vaikutusketjuissa. Muutoksenaikaansaaminen edellyttää sitä, että jokainen toimija tunnistaa oman vaikutuksensa systeemiin.” (Aaltio & Isokuortti 2019, 3, 10-11.)

Systemisellä asiakastyöllä tarkoitetaan:

”...tavoitteellista, systeemiseen ajatteluun ja työtapaan nojaavaa kohtaavaa sosiaalityötä. Systeemisen asiakastyön lähtökohtana ovat luottamuksellisen ja myönteisen suhteen luominen lapseen ja hänen huoltajiinsa sekä heidän elämäntilanteensa kokonaisuuden tutkiminen yhdessä heidän kanssaan. Näillä toimilla tähdätään lapsen turvallisuuden varmistamiseen ja lapsen hyvinvointia edistäviin muutoksiin. Työskentelyn kohteena ovat tavanomaista korostetummin lapsen, hänen perheensä ja heidän aineellisen ja aineettoman elinympäristönsä väliset vuorovaikutussuhteet mukaan lukien lastensuojelujärjestelmä ja muut palvelut, joiden piirissä lapsi ja perhe ovat. Asiakastyö on suhdeperustaista, millä tarkoitetaan ensinnäkin sitä, että työskentely ja muutokset tapahtuvat suhteessa, ja toiseksi sitä, että työ kohdistuu suhteisiin, niiden laatuun ja merkityksiin.” (Aaltio & Isokuorti 2019, 12.)

Suomalaisen lastensuojelu systeemisen toimintamallin perustana Hackneyn toimintamalli

2000-luvun alussa Isossa-Britanniassa oltiin vastaavassa tilanteessa lastensuojelussa esiintyvien ongelmien suhteen kuin missä meillä Suomessa on oltu viime vuosina. Sosiaalityöntekijät työskentelivät kiireen ja suuren työkuorman alla ja työ oli hyvin byrokraattista ja sitoutuminen työhön huonoa. Lisäksi perheissä, joissa oli viranomaistyöskentelyä, sattui lapsisurmia palvelujärjestelmän kyvyttömyyden vuoksi. Näiden tapahtumien pohjalta aloitettiin kehittämistyö erilaisten innovaatioiden pohjalta. Yksi näistä toteutettiin Hackneyssä Lontoossa ja siinä oli kyse perheterapeuttisen lähestymistavan soveltamisesta lastensuojeluun. Mallin kehittäjinä toimivat Konsulttiyhtiö Morning Lane Associates:n Isabelle Trowler ja Steve Goodman. Mallin tavoitteena oli kontrollin ja hallinnollisten työlle asettamien vaatimusten vähentäminen. Lisäksi siinä oli tärkeässä osassa perheterapian, dialogisen-, narratiivisen ja ratkaisukeskeisen terapian opit, joita sovellettiin lastensuojeluun. Malli oli ensin nimeltään ”Sosiaalityö paremmaksi” (Reclaiming Social Work), mutta siitä on käytetty myöhemmin nimitystä ”Systeminen toimintayksikkö-malli” (Systemic unit-model). Mallia kokeiltiin käytännössä vuosina 2007–2013. Tuona aikana muun muassa huostaanottojen määrä laski 40% (ei johtunut pelkästään mallista) ja työntekijöiden sitoutuminen työhön parani. (Fagerström 2016, 11.)

Hackneyn systeminen toimintamalli perustuu ns. ”McKinseyn” seitsemän S:n organisaatioteoreettiseen malliin: “1. Shared values (yhteiset arvot), 2. Strategy (strategia), 3. Structure (rakenne), 4. Systems (järjestelmä), 5. Staff (työntekijät), 6. Skills ((työ)taidot) ja 7. Style

(tyyli)”. Kyseistä organisaatiomallia hyödyntämällä voidaan luoda strategia, jonka avulla systeeminen ajattelu ja käytännöt tavoittavat organisaatioiden kaikki tasot eli läpäisevät ne kaikki. Tämä on vaatimuksena systeemisen mallin toimimiselle. Malli ei ole siis mikään menetelmä, josta voisi ottaa vain jotakin osioita sovellettavaksi, vaan se on omaksuttava kokonaisuudessaan. Organisaation rakenteiden tulee olla sellaisia, että ne velvoittavat johtajia kannustamaan työntekijöitä keskittymään asiakastyöhön ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentamiseen asiakasperheisiin. (Trowler & Goodman 2012, 14; ref. Fagerström 2016, 11, 19.)

Hackneyn malli on kantautunut Suomeen vuonna 2015 muun muassa Pesäpuu ry:n toiminnan kautta. Suomessa järjestettiin 2015 Hackney-seminaari ruotsinkielisen sosiaalialan osaamiskeskuksen (FSKC) toimesta. Hackneyn mallista on jo olemassa tutkimustietoa ja näyttöä sen toiminnasta ja vaikuttavuudesta. Tutkimustulosten valossa Hackneyn mallin käyttöön ottamisen seurauksena työntekijöille on jäänyt enemmän aikaa perheiden kanssa toimimiseen, lisäksi työntekijöiden työstressi on vähentynyt, työn koettu palkitsevammaksi ja nautinnollisemmaksi. Lisäksi työntekijät olivat kokeneet esimerkiksi väkivallan ja muun uhan työssä vähentyneen sekä luottamuksen tehtyihin arviointeihin lisääntyneen. Tutkijoiden mielestä Hackneyn mallin mukaisissa systeemisissä yksiköissä toteutettu työskentely oli varsin korkeatasoista, eikä kyseiseen tasoon olisi mahdollista päästä perinteisissä tiimeissä toteutettavalla työskentelyllä, vaikka työntekijät olisivat kuinka erinomaisia työtaidoiltaan. Yllä mainittujen syiden vuoksi myös Suomessa Hackneyn malli on valittu lähtökohdaksi lastensuojelun sosiaalityön kehittämiseksi. (Fagerström 2016, 3.) Suomessa toimintamallin on nähty paikantuvan avo-, sijais- ja jälkihuollon suunnitelmalliseen työskentelyn vaiheeseen. Lisäksi sitä on mahdollista kokeilla myös arviointityössä lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa sekä perhesosiaalityössä. (Lahtinen ym. 2017, 9.)

Lastensuojelun systeeminen toimintamalli osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa

Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä lainsäädäntöhankkeita sekä viisi kärkihanketta, joissa toteutetaan palvelujen kehittämistyötä. Palvelujen kehittämistyö on linkittynyt Sote- ja maakuntauudistukseen. Yksi näistä kärkihankkeista on Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE), joka toteutettiin Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) toimesta vuosina 2016–2019 (Hallituksen kärkihankkeet 2016-2018). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmalla pyritään kehittämään lastensuojelun sosiaalityötä monitoimijaiseksi ja lastensuojelun ammattilaisten

osaamista suhdeperustaiseksi. Hankkeen tavoitteena on tehdä lapsiperheille suunnatuista palveluista perhelähtöisempiä, vaikuttavampia, kustannustehokkaampia ja paremmin yhteen sovitettuja. Lisäksi tavoitteena on uudistaa koko lapsen oikeuksia ja tietoperustaisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria. (Lahtinen ym. 2017, 4, 9.) LAPE -muutosohjelmaa ohjaavat seuraavat periaatteet: Lapsen etu ja oikeudet, lapsi- ja perhelähtöisyys, voimavarojen vahvistaminen ja perheiden monimuotoisuus. (ks. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma) Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmalla pyritään lastensuojelun toimintakulttuurin kokonaisvaltaiseen uudistamiseen hyödyntäen aiempia hyväksi todettuja toimintamalleja. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että hankkeella pyritään muuttamaan koko lapsi- ja perhepalvelujen palvelujärjestelmän toimintakulttuuria niin paikallisella tasolla kuin myös valtakunnallisella tasolla läpi hallinto- ja aluerajojen. (Aula ym. 2016, 7-8.)

Hackneyn systeemistä lastensuojelun toimintamallia on sovellettu Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan (LAPE) liittyvässä lastensuojelun systeemisen toimintamallin kehittämistyössä. LAPE -muutosohjelma käynnistyi koko lastensuojelun toimintakenttää käsittävällä työpajatyöskentelyllä, jonka pohjalta syntyi uusia mallinnuksia toimintatavoista ja palvelurakenteista. Ryhmätyöskentelyn pohjalta laadittiin viisi (5) mallinnusraporttia, jotka toimivat sittemmin ohjenuorina maakunnissa alkaneelle muutostyölle. Näistä mallinnusraporteista yksi koski systeemisen toimintamallin soveltamista suomalaiseen lastensuojeluun. (Lahtinen ym. 2017, 3.) Suomalaista systeemistä toimintamallia on pilotoitu vuosina 2017–2018 maakunnissa. Tästä systeemisen toimintamallin pilotoinnin 1. toteutusvaiheesta on valmistunut vuonna 2019 valtakunnallinen arviointiraportti, jossa on kuvattu ensimmäisiä tutkimustuloksia toimintamallin toteutuksesta suomalaisessa palvelujärjestelmässä. (Aaltio & Isokuorti 2019.) Ensimmäisen toteutusvaiheen jälkeen systeemisen toimintamallin maakunnallista jatkokehittämistä ja toimintamallin juurruttamista suomalaiseen palvelujärjestelmään on jatkettu 1.1.2019 alkaen SYTY! -hankkeena. Tämän LAPE -muutosohjelmaan liittyvä hanke kesti vuoden 2019 loppuun ja siihen osallistui yhteensä 18 maakuntaa. (THL 2019b) Hallitusohjelman mukaisesti Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman toimeenpanoa tullaan jatkamaan vuosina 2020–2022. Erityisinä tavoitteina on perhekeskusten kehittäminen sekä lasten, nuorten ja heidän perheilleen annettavan varhaisen tuen vahvistaminen sekä matalankynnyksen mielenterveys- ja päihdepalvelujen vahvistaminen. Kehittämistyö on tarkoitettu toteuttaa yhtenä osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa. LAPE -muutosohjelmalla pyritään lisäksi vahvistamaan lastensuojelun monialaisuutta. (ks. Lapsi- ja perhepalveluja parannetaan muutosohjelmassa.)

Suomalaisesta lastensuojelun systemisestä toimintamallista tehty tutkimustyö

Lastensuojelun systemisen toimintamallin Terveiden ja hyvinvointilaitoksen julkaisema ja Elina Aaltion ja Nanne Isokuortin kirjoittama arviointitutkimusraportti *Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi* valmistui maaliskuussa 2019. Kyseisessä raportissa esiteltiin systemisen toimintamallin kansallisen pilotoinnin ensimmäisen käyttöönottovaiheen tuloksia. Tutkimusaineistona toimi 23 paikkakunnalta kerätty kyselyaineisto, joka oli suunnattu mallin levittäjinä ja mallintajina toimineille esimiehille, mallin kouluttajille, sosiaalityöntekijöille ja klinikoille (perheterapeuteille). Tämän lisäksi kerättiin kolmelta paikkakunnalta (Helsinki, Jyväskylä ja Kuopio) hyödyntäen kvasikokeellista koeasetelmaa aineistoa sekä tutkimukseen osallistuneilta työntekijöiltä ja asiakkailta että myös vertailun aikaan saamiseksi pilotoinnin ulkopuolelle jääneiden lastensuojelutiimien työntekijöitä ja asiakkailta. Kyselyaineisto kerättiin vuosina 2017–2018. Lisäksi tutkimusaineistona käytettiin sosiaalityöntekijöille, asiakkaille ja johtajille kohdennettua haastatteluaaineistoa. (Aaltio & Isokuortti 2019, 6-7.)

Pilotointi ei sujunut ongelmitta, mutta siitä huolimatta suurin osa pilottiin osallistuneista työntekijöistä olivat suurimmaksi osaksi tyytyväisiä haluten jatkaa työskentelyä pidempäänkin. Kliinikon/perheterapeutin läsnäolo tiimissä on nähty työntekoa palvelevana. Pyrkimys siirtää painopistettä kasvokkaiseen kohtaamiseen ei ole toteutunut, kuitenkin työntekijän ja lasten väliset tapaamiset olivat lisääntyneet. Asiakastasolla uudenlainen työskentely ei ollut näkynyt paljoakaan. Tästä huolimatta kuitenkin asiakkaat suhtautuivat pääosin uuteen työskentelymalliin positiivisesti.

Tutkimuksen tuloksissa nousee esille keskeiseksi esteeksi asiakastyössä olevat liian suuret asiakasmäärät, jonka vuoksi työntekijät eivät ole pystyneet toimimaan systemisyyden tarkoittamalla tavalla. Tutkimuksen tulosten perusteella pilotointi oli lisännyt työntekijöiden kuormittumista, mutta toisaalta heistä puolet halusivat kuitenkin jatkaa työskentelyä mallin mukaisesti. Uupumus nähtiin liittyvän työntekijöiden henkilökohtaiseen kokemukseen siitä, pystyykö hän toivomallaan tavalla tekemään omaa työtään. Tutkimuksen perusteella nähtiin tarvittavan mallin harjoittelua, koulutusta sekä esimiestason paneutumista siihen, että olosuhteet työn tekemiselle systemisyyden vaatimalla tavalla mahdollistuvat. Lisäksi todettiin, että mallin niin sanottuja ”ydinelementtejä” on terävöitettävä ja tarkennettava kansallisesti. Mallia käyttävien organisaatioiden nähtiin tarvitsevan ohjausta ja tukea sekä aikataulun, jonka puitteissa esivalmistelut malliin käyttöön ottamiseksi on mahdollista tehdä. (Aaltio & Isokuortti 2019, 6-7.)

Tutkimustuloksien perusteella on nähtävissä, että mikään kunnista ei ole pystynyt muuttamaan kokonaisvaltaisesti toimintaansa systeemisen toimintamallin tarkoittamalla tavalla. Raportissa todetaankin, että ”*Suomalainen toimintamalli oli ja on edelleen keskeneräinen.*” Suomessa tiimien koko ja asiakasmäärät ovat olleet suurempia kuin oli ollut tarkoitus. Kansallinen pilotoinnin ensivaiheen tarkoituksena oli keskittyä tiimitasolla tapahtuvien muutosten tekemiseen, jättäen kuntien omalle vastuulle organisaatiotasolla tehtävien muutosten toteuttamisen. Mallin käyttöönotto kunnissa on toteutettu nopealla aikataululla, jonka vuoksi esimerkiksi rahoitusten saaminen toimintamallin vaatimien lisäresurssien hankkimiseen ei kaikilta kunnilta onnistunut. Tämän myötä kunnat joutuivat luovimaan ja järjestämään omaa toimintaansa uudelleen ilman lisäresursseja. (Aaltio & Isokuortti 2019, 6, 151-153,156.)

Suomalaista systeemistä toimintamallia on edellä mainitun arviointitutkimuksen lisäksi tutkittu toistaiseksi vain vähän ja siitä on olemassa lähinnä opinnäytetöitä. Sanna Töyrylä (2017) on sosiaalityön pro gradu -tutkielmassaan *Lastensuojelun kehittäminen kohti Hackneyn mallia* on tutkinut sosiaalityöntekijöiden kokemuksia toimintamallin kehittämisprosessin alkuvaiheessa. Tutkimuksessa selvitettiin, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat Hackneyn mallin soveltamisen omaan työhön Suomeen. Tutkimusaineistona toimi valmiiksi litteroidussa muodossa ollut puhe, joka oli taltioitu keväällä 2016 lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden koulutuksista ja kehittämispäivältä. Tutkimuksen aineisto oli Itä-Suomen yliopiston ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa yhteistyössä toteutetusta hankkeesta ”Lastensuojelun työmenetelmien kehittäminen”. Aineistona analyysimenetelmänä oli sisällön analyysi ja sen tulkinnessa hyödynnettiin osittain kriittisten tapahtumien menetelmää. Olli Mikkonen ja Kari Syvelä (2019) ovat tutkineet opinnäytetyösään *Työntekijöiden kokemuksia systeemisestä toimintamallista lapsen palvelutarpeen arvioinnissa* systeemisestä toimintamallista saatuja kokemuksia työntekijöiden kannalta. Opinnäytetyö oli tehty Kotkan Kaupungin tilaamana. Kyseessä oli kyselytutkimus. Myös Iiro Pälve (2019) tarkasteli sosiaalityön pro- gradu tutkielmassaan *Perheterapeuttien rooli ja anti sosiaalityölle lastensuojelun systeemissä toimintamallissa* tapaustutkimuksen kautta yhden systeemistä toimintamallia pilotoineen tiimin kokemuksia perheterapeutin tehtävistä, roolista ja annista sosiaalityölle. Tutkimuksen aineistona toimi sekä perheterapeuteille että sosiaalityöntekijöille tehdyt haastattelut.

3. ASIAKIRJATUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTUS

Tässä luvussa tarkoitukseni on esitellä tutkimuksen tarkoitusta ja yhteiskunnallista merkitystä sekä tutkimusprosessin käytännön toteuttamista. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen tutkimustehtävän ja tarkennetun tutkimuskysymyksen sekä pohdin tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Toisessa alaluvussa kuvaan tutkimusaineistona käyttämäni mallinnusraportin tarkastelemalla sitä asiakirjatutkimuksen kannalta keskeisten tekijöiden valossa. Kolmannessa alaluvussa esittelen hyödyntämäni analyysimenetelmää eli diskurssianalyysiä ja neljännessä alaluvussa kerron tarkemmin aineiston analysoimisesta käytännössä.

3.1 Tutkimustehtävä ja -etiikka

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisena lastensuojelun asiantuntijuus asiakastyössä nähdään juuri tässä ajassa? Mitä asiantuntijuudessa ja sitä koskevassa muutoksessa ajatellaan olevan keskeisintä ja miten niitä perustellaan ja määritellään? Näihin kysymyksiin tarkoitukseni on löytää vastauksia analysoimalla lastensuojelun käytännön kehittämistyötä maakunnissa luotsannutta suomalaista systeemistä toimintamallia kuvaavaa mallinnusraporttia. Tarkasteluni kohteena on erityisesti lastensuojelun asiakastyössä tarvittava asiantuntijuus ja sen muutos. Tutkimuskysymykseni on:

Millaisin puhetavoin lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta määritellään ja perustellaan suomalaista systeemistä toimintamallia käsittelevässä mallinnusraportissa?

Systeemisen toimintamallin kehittäminen on käynnissä tälläkin hetkellä maakunnissa ja kehittämistyötä viedään eteenpäin valtakunnallisesti. Systeemisyys suomalaisessa lastensuojelussa hakee vielä uomiaan, mutta sen juurruttamistyö jatkuu. Tämän vuoksi systeeminen toimintamalli on tutkimuksen aiheena ajankohtainen. Lastensuojelun asiantuntijuutta suomalaisessa systeemisessä toimintamallissa on toistaiseksi tutkittu vain vähän. Tämän tutkimuksen voi siten nähdä tuovan oman pienen lisänsä asiantuntijuuden määrittelyyn nostamalla esiin niitä juuri tässä ajassa merkityksellisiä asiantuntijuuden osa-alueita ja muutossuuntia, joihin lastensuojelua ollaan valtakunnallisesti johdattamassa eteenpäin.

Tutkimuksen tekemisessä olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) antamia hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan ollakseen sekä eettisesti hyväksyttävä, luotettava ja uskottava tutkimus, on tutkimuksen tekemisessä noudatettava hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen merkitsee tutkimuksen tekemisessä rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta. Tutkimuksen tekemisessä käytetään “tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä”. Kun tutkimustuloksia julkaistaan, on silloin noudatettava “avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää”. Toisten tutkijoiden tekemiin julkaisuihin viitataan asianmukaisesti ja heitä ja heidän tekemää työtä ja saavutuksia kunnioittavasti ja arvostaen. Tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset tulee huomioida tutkimuksen suunnittelu- toteutus- ja raportointivaiheissa. Lisäksi niin on toimittava tutkimuksessa tuotettujen tietoaineistojen tallentamisessa. Mikäli tutkimukselle vaaditaan tutkimuslupa, on se hankittava. Lisäksi vaadittaessa on tehtävä eettinen ennakoarviointi, joka toimii edellytyksenä tutkimuksen tekemiselle tietyillä aloilla. (TENK.)

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt huolellisuuteen ja tarkkuuteen niin aineiston valinnassa ja sitä analysoidessa kuin myös esimerkiksi lähdeviittauksia ja suoria lainauksia tehdessä. Toisten tutkijoiden julkaisuihin viitatessa olen pyrkinyt toimimaan asianmukaisella ja tutkijoita arvostavalla tavalla. Olen pyrkinyt olemaan rehellinen ja avoin tekemieni valintojen ja aineiston analysoinnin suhteen. Tutkimuksen aineistona toimii julkinen mallinnusraportti, joka on kaikkien nähtävillä ja saatavilla muun muassa verkossa. Tämä tutkimus ei vaatinut tutkimuslupaa, eikä edeltävää eettistä ennakoarviointia. Tutkimuksessa käytettävät tiedonhankintamenetelmä (asiakirjatutkimus), tutkimusmenetelmä (laadullinen tutkimus, diskurssianalyysi) sekä arviointimenetelmien (kriittinen arviointi, reflektio) noudattavat tieteellisessä tutkimuksessa hyväksytyä linjaa. Olen pyrkinyt huomiomaan tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset kaikissa tutkimuksen vaiheissa aina suunnittelusta raportointivaiheeseen saakka.

3.2 Tutkimusaineistona suomalaisen systeemisen toimintamallin mallinnusraportti

Tässä alaluvussa esittelen ensin aikaisempia asiakirjatutkimuksia. Tämän jälkeen kuvaan tutkimukseni aineistona olevaa asiakirjaa eli systeemisen toimintamallin mallinnusraporttia esittelemällä sitä suhteessa asiakirjatutkimuksessa esitettyihin keskeisiin näkökohtiin.

Asiakirjatutkimus

Tutkimukseni on asiakirjatutkimus. Asiakirjat ja dokumentit eivät ole ainoastaan tekstejä, vaan niillä on aina jokin merkitys ja käyttötarkoitus. Jokainen asiakirja on kirjoitettu jottain varten eli sillä on aina jokin tarkoitus. Asiakirja on myös tehty jollekin yleisölle ja lukijalle. Asiakirjan on myös aina joku kirjoittanut. Lisäksi se on kirjoitettu tietyssä ajassa ja paikassa, jolloin asiakirja on sidoksissa ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen ja sen muutoksiin. Asiakirja ottaa usein kantaa johonkin asiaan, sisältää informaatiota ja esimerkiksi tehtyjä päätöksiä. Näihin esittämiini asiakirjoja koskeviin tulokulmiin aion palata esitellessäni tuonnempänä tutkimusaineistonani olevaa asiakirjaa. Tarja Vierulan (2017, 18.) mukaan sosiaalityössä tuotetaan kaiken aikaa dokumentteja, joiden katsotaan olevan välttämättöminä sosiaalityön perustehtävän toteuttamiseksi eri instituutioissa. Asiakirjoina voivat toimia niin teksti, puhe kuin liikkuva kuva, piirrookset ja valokuvat ja niitä voi kuka tahansa tuottaa. Sosiaalityössä viranomaiset ja alan asiantuntijat ovat keskeisin dokumenttien/asiakirjojen tuottajia. (mt.)

Asiakirjatutkimus ei ole sosiaalityössä uusi asia. Esimerkiksi Kirsi Güntherin (2015) väitöskirja *Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta* perustuu asiakirjatutkimukseen. Tutkimuksessa tarkasteltiin ammatillista kirjaamista mielenterveystyön kontekstissa. Tarkemmin sanoen, kohteena oli mielenterveysjärjestön toiminnan tarkastelu niin tuetussa asumisessa kuin myös kuntoutusjaksolla. Tarkastelu keskittyi siihen, millaisia asiakirjat olivat ja millä tavalla niitä käytettiin ja mitä ne kertovat kirjaamiskulttuurista, jota instituutioissa käytetään ja varsinkin arviointikulttuurista liittyen uuteen julkisjohtamiseen. Lisäksi tutkimuksella oli erilaisia metodisia tavoitteita. Tutkimusaineisto oli kerätty vuosina 2007–2012 mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen asiakkaille suunnatusta tuetun asumisen yhteisöstä sekä avohoitoon perustuvalla kuntoutuskurssilla, joka oli suunnattu nuorille vakavia psykoositasoisia mielenterveysongelmia sairastaville. Tutkimusaineistona toimivat asiakassuunnitelmapalavereissa tehdyt nauhoitukset, asiakassuunnitelmalomakkeet, täytetyt asiakassuunnitelmat ja loppulausunnot. (Günther 2015, 7–8.)

Tarja Vierula on väitöskirjatutkimuksessaan (2017) *Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta* käyttänyt vuosina 2010–2012 tuottamaansa haastatteluaineistoa. Tutkimuksessa tutkittiin asiakirjoihin ja niihin liittyviin käytäntöihin muodostunutta henkilökohtaista suhdetta lastensuojelun asiakkaana olevien/olleiden lapsien vanhempien näkökulmasta. Kiinnostuksen

kohteena oli, millä tavoin institutionaalinen lastensuojeluasiakkuus ja henkilökohtainen elämä nivoutuvat toisiinsa tilanteissa, joissa lastensuojelussa puututaan perhesuhteisiin ja vanhemmuuteen eli asioihin, jotka yleisesti mielletään yksityisyyteen kuuluviksi. (Vierula 2017, 9.)

Asiakirjana suomalaisen systeemisen toimintamallin mallinnusraportti

Lastensuojelun systeemistä toimintamallia ollaan parhaillaan kehittämässä ja juurruttamassa osaksi suomalaista lastensuojelua. Keskeisenä suunnan näyttäjänä suomalaisen systeemisen toimintamallin kehittämistyölle on toiminut Terveiden ja hyvinvointilaitoksen julkaisema mallinnusraportti *Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia –keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017*. Mallinnusraportissa esitellään sovellusta suomalaisesta systeemisestä toimintamallista. Kyseisen mallinnusraportin pohjalta on käynnistetty valtakunnallinen lastensuojelun systeemisen toimintamallin kehittämistyö maakunnissa. Mallinnusraportti on siten toiminut merkittävässä roolissa systeemisen toimintamallin kehittämistyössä antamalla toimintamallin jatkokehittäjille eväät/raamit systeemisen toimintamallin soveltamiselle käytännön työssä. Näiden edellä mainitsemieni perustelujen vuoksi päädyin valitsemaan kyseisen mallinnusraportin tutkimukseni aineistoksi. Mallinnusraportin voi olettaa ilmentävän niitä keskeisiä elementtejä ja kehittämisen suuntaviivoja, joita suomalaisessa lastensuojelussa ajatellaan olevan merkityksellisiä juuri tässä ajassa.

Kuka mallinnusraportin on tehnyt, milloin, missä ja kenelle se on tehty? Mallinnusraportin on julkaissut Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Sen ovat kirjoittaneet Piia Lahtinen (projektipäällikkö, Pesäpuu ry), Leena Männistö (johtava sosiaalityöntekijä, HUS) ja Marketta Raivio (johtava sosiaalityöntekijä, Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö). Mallinnusraportin kirjoittajat ovat lastensuojelun moniammatillisen toimintamallin mallinnusryhmän jäseniä ja ovat siten olleet mukana mallintamassa suomalaista systeemistä toimintamallia. Marketta Raivio ja Leena Männistö ovat toimineet mallinnustyöryhmän puheenjohtajina. Piia Lahtinen on toiminut mallinnustyöryhmän sihteerinä. Mallinnusraportti on julkaistu vuonna 2017 Helsingissä. Työpaperin kustantaja on toiminut Juvenes Print ja painopaikkana Suomen Yliopistopaino Oy. Työpaperin kansilehden kuvana on Sosiaali- ja terveysministeriön LAPE -esite. Matleena Huittinen vastaa sen taitosta. Julkaisu on saatavilla sekä painetussa muodossa että verkkojulkaisuna. Mallinnusraportti on ollut keskeisessä asemassa suomalaisen systeemisen toimintamallin maakunnallisessa jatkokehittämisessä. Mallinnusraportti

on antanut nimensä mukaisesti systeemisen toimintamallin kehittäjille periaatteet ja reunaehdot, joiden puitteissa toimintamallin kehittämistyötä on maakunnissa tehty.

Miten mallinnusraportti on tehty ja miksi se on tehty? Aineistona toimiva mallinnusraportti on yksi viidestä LAPE -hankkeessa vuonna 2016 toteutetun työpajatyöskentelyn pohjalta syntyneestä raportista. Syksyllä 2016 alkaneeseen työpajatyöskentelyyn osallistui laaja joukko lastensuojelun eri ammattiryhmien käytännön toimijoita. Kehittämiskokonaisuuksia työstettiin ja mallinnettiin kolmessa työpajaprosessissa. (THL 2017.) Työpajatyöskentelyssä keskityttiin niiden uudistamistarpeiden työstämiseen, joita lastensuojelun sosiaalityöhön, perhetyöhön, perhekuntoutukseen, laitoshoittoon, perhehoitoon ja sijaishuollon valvontaan on nähty tarvittavan. Mallinnustyöskentelyssä pyrittiin määrittelemään lastensuojelun tavoitteita ja keskeisiä kehittämissuuntia. (Lahtinen ym. 2017, 3.) Keskeinen valtakunnallista työryhmää ja sen työskentelyn pohjalta laadittua mallinnusraporttia ohjannut pyrkimys oli varmistaa lapsille ja heidän perheilleen heidän yksilölliset tarpeensa huomioiva monitoimijainen ja kokonaisvaltainen tuki ja apu. Tähän avuksi otettiin niin sanottu Hacneyn malli (ks. luku 3), jota hyödyntäen työryhmä linjasi Suomeen sopivat lastensuojelun asiantuntijuuden periaatteet ja toimintatavat: *”Työryhmä on pyrkinyt mallintamaan sellaisia toimintaperiaatteita ja rakenteita, jotka mahdollistavat lastensuojelussa arvostavan vuorovaikutuksen lasten ja perheiden kanssa”*. (Lahtinen ym. 2017, 9.)

Kaikki asiakirjat ovat sidoksissa ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen ja sen muutoksiin, niin myös tutkimusaineistona oleva mallinnusraportti. Lastensuojelu elää muutosten ja kasvavien vaatimusten keskellä. Lastensuojelun muutostarve on yleisesti tiedostettu ja siihen on lähdetty etsimään valtakunnallisella tasolla ratkaisua. Mallinnusraportti on syntynyt yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, eri palvelutasojen, järjestöjen, yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja kokemusasiantuntijoiden yhteisen työskentelyn pohjalta systeemisen ajattelun hengessä, jossa korostetaan moniammatillisuutta, yhdessä tekemistä ja yhdessä luodun tavoitteen eteen toimimista. Mallinnusraportin voi siten nähdä ilmentävän ja vievän eteenpäin yhteisesti jaettua ja arvostettua lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuuden muutosta.

Mikä merkitys mallinnusraportilla on? Mallinnusraportin tarkoituksena on ensisijaisesti a) perustan luominen lastensuojelun jatkokehittämiselle b) kuvata ja perustella lastensuojelun muutossuuntia. c) ehdottaa ja perustella uudenlaisia toimintatapoja (Lahtinen ym. 2017, 3.) Mallinnusraportti on kannanotto siihen, millaista lastensuojelun tulisi olla, jolloin se sisältää myös arvioita lastensuojelun

muutostarpeesta. Vaikka mallinnusraportissa korostetaan, ettei kyseessä ole opas eikä ohje, niin sillä on suuri painoarvo, jo yksistään sen vuoksi, että julkaisija on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, joka on sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimiva asiantuntijaorganisaatio. THL:n kananotoilla on siten yhteiskunnalliseen asiantuntija-asemaan liitettyä auktoriteettivaltaa. Aineistona oleva mallinnusraportti on koko Suomen lastensuojelutoimintaa tavalla tai toisella suuntaava asiakirja. Mallinnusraportti voidaan tulkita yrityksenä kääntää lastensuojelun suuntaa tai yhtenä vaihtoehtoisena pyrkimyksenä vastata lastensuojelua jo vuosikymmeniä vaivanneisiin ongelmiin. Lisäksi käytännön mallinnusraportti on käytännössä ”ainoa” kirjallisessa muodossa oleva, julkisesti kaikille nähtävissä ja luettavissa oleva dokumentti, jonka mukaan maakunnissa on lähdetty suunnittelemaan pilotoinnin käytännön toteutusta. Kyseinen mallinnusraportti on myös tästä syystä merkityksellinen ja tutkimisen arvoinen.

Mallinnusraportin sisältö: Aineistoni koostuu 36 asiakirjasivusta, jotka rakentavat seuraavaksi kuvattavan kokonaisuuden. Mallinnusraportti alkaa esipuheella, jossa kuvataan esimerkiksi asiakirjan syntymisprosessia työpajatyöskentelyn kontekstissa sekä sen tavoitteita. Esipuheen jälkeen tulee tiivistelmä sivut sekä suomeksi että ruotsiksi. Tiivistelmä sivujen jälkeen on sisällysluettelo ja johdantoluku. Varsinainen raportin tekstiosuus käynnistyy perusteluilla siitä, miksi muutos on välttämätön ja sen jälkeen käydään läpi toimintamallin tietoperustaa ja menestystekijöitä. Seuraavaksi nostetaan esiin mallin keskeisiä periaatteita ja kuvataan toimintamallin rakennetta. Tämän jälkeen toimintamallia tarkastellaan sekä asiakkaiden, työntekijöiden, organisaation ja suomalaisen lainsäädännön kautta. Lopuksi esitellään muun muassa toimintamallin käyttöön ottamisen edellytyksiä sekä käydään läpi aikaisempia kokemuksia mallista, punnitaan mallin hyötyjä ja sen riskejä. Mallinnusraportin viimeinen luku ”Lopuksi” pyrkii perustelemaan, miksi systeeminen toimintamalli on toimiva yritys suomalaisen lastensuojelun ongelmallisen nykytilanteen muuttamiseksi. Viimeisen luvun jälkeen on listattu lastensuojelun moniammatillisen toimintamallin mallinnustyöryhmän jäsenet (19 henkilöä). Tämän jälkeen on esitelty raportissa käytetyt lähteet (25 kappaletta).

Tämän tutkimuksen analyysi- ja tulososiossa olen hyödyntänyt mallinnusraportin esipuhetta, suomenkielistä tiivistelmä sivua, johdantoa, koko raportin tekstiosuutta sekä viimeistä lopuksi lukua. Muut mallinnusraportin osat eivät käsittele asiantuntijuutta ja sen muutosta, jonka vuoksi jätin ne tarkastelun ulkopuolelle. Ruotsinkielisen tiivistelmän poisjättäminen tarkastelusta on nähdäkseni

perusteltua, koska sen sisältämän informaation voi odottaa olevan yhtenäisen suomenkielisen tiivistelmän kanssa.

3.3 Aineiston analyysimenetelmänä diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin. Sosiaalinen konstruktionismi perustuu oletukseen, että puhuttu kieli on osa todellisuutta. (Jokinen ym. 1993, 9.) Konstruktionistisessa näkökulmassa kielenkäyttö nähdään olevan sidoksissa sen käyttäjään, käsillä olevaan tilanteeseen ja olennaisena osana sosiaalista kanssakäymistä. Kielenkäytöllä saadaan aikaan asioita ja sillä on seurauksia. Konstruktionistiseen näkemykseen perustavassa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita niistä tavoista ja ehdoista sekä seurauksista, joilla vallitsevaa todellisuutta merkityksellistetään. Tällöin ollaan kiinnostuneita esimerkiksi siitä, mikä ilmiö juuri tässä ajassa on vallalla, marginaalissa tai kokonaan sivussa ja kuinka se tulee sanoitetuksi ja ymmärretyksi eri yhteyksissä. (Kuortti ym. 2008, 27-28.) Sosiaalisessa konstruktionismissa todellisuus nähdään sosiaalisesti rakentuneena ja kielen muokkaavan vuorovaikutuksessa todellisuutta (Kuortti ym. 2008, 26 ja Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkijan on tutkimusta tehdessään määriteltävä oma suhtautumisensa tutkimuksessa saatuihin tuloksiin nähden. Myös tutkimus itsessään toimii tiettyinä aikana ja olosuhteissa tuotettuna kielellisenä konstruktiona. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Seuraavaksi esittelemäni diskurssianalyysin periaatteet toimivat myös sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtina.

Diskurssianalyysissa tutkija analysoi aineiston merkitysrakenteiden suhdetta ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin. Aineiston analyysissä keskeistä on selvittää, mitä merkityksiä tutkittavana oleva ilmiö saa aineistossa ja mitä ei. Lisäksi usein selvitetään, miten merkitykset ovat tulkittavissa, suhteessa aikaan ja eri tilanteisiin. Kyse on siis pohjimmiltaan merkitysten erittelemisestä ja tulkittamisesta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 166-167.) Diskurssianalyysissä tarkastellaan sitä, miten eri toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita omalla kielenkäytöllään vuorovaikutustilanteissa. Eli tarkastellaan sitä, millaiset kuvaukset ovat kussakin tilanteessa ymmärrettäviä ja mitä esitetyistä kuvauksista seuraa toisin sanoen millaista ymmärrystä kuvauksilla tuotetaan. Diskurssianalyysissä edellä kuvatun kaltaisia kuvauksia nimitetään usein selonteoiksi. Selontekojen kautta ihmiset tekevät itseään ja ympärillä olevaa maailmaa ymmärrettäväksi muille ihmisille. Selonteot ovat riippuvaisia siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jossa niitä käytetään. Samanaikaisesti ne rakentavat ja

muokkaavat ympärillä olevaa kulttuurista ja sosiaalista todellisuutta. Selontekoja voidaan tarkastella kolmen eri näkökulman/kysymysasettelun kautta seuraavasti: 1) mitä merkityksiä on mahdollista käyttää selonteoissa? 2) Millaisin tavoin merkityksiä esitetään vuorovaikutuksessa? 3) Millä tavoin merkitykset ovat mukana rakentamassa kaikille yhteistä sosiaalista todellisuutta? (Jokinen ym. (toim.) 1999, 18-21.)

Diskurssianalyysi pohjautuu oletukseen siitä, että *kielen käytöllä rakennetaan sosiaalista todellisuutta*. Kieltä käyttämällä merkityksellistetään (konstruoidaan) niitä asioita ja käytäntöjä, joista puhutaan tai kirjoitetaan eli merkityssysteemit muodostuvat osana sosiaalisia käytäntöjä. Kohteiden merkityksellistäminen on sidoksissa käyttämämme kielen jäsentämiseen merkityssysteeminä, jotka ovat sosiaalisesti jaettuina. Merkitykset taas puolestaan muodostuvat suhteessa toisiinsa tai niiden keskinäiseen erottumiseen. Tältä pohjalta tehdään luokitteluja ja vastakkainasetteluja. Pyritään rakentamaan sosiaalisesta todellisuudesta yksiselitteisen tavan sijasta selitysvoimaisempia kuvauksia. Diskurssianalyysissa keskitytään tarkastelemaan sitä, miten tuotetaan erilaisia tosiasioita ja kategorioita. Lisäksi siinä tarkastellaan, millä keinoilla tiettyjä 'tosiasioita' ja kategorioita oikeutetaan 'luonnollisiksi'. Reflektoinnin avulla kieltä tutkivan on tarpeen pohtia, millä tavoin hän itse käyttää ja uusintaa käsitteitä, kategorioita ja vastakkainasetteluja osana tutkimuksen tekemistä. Tutkijan on osattava puhua ja kirjoittaa sellaista kieltä, että se on kulttuurisesti ymmärrettävää eli sen pitää sisältää sellaisia vakiintuneita merkityssysteemejä, joiden avulla pystyy kommunikoimaan ympäristön kanssa. (Jokinen ym. 1993, 17-24.) Diskurssianalyysissa ajatellaan, että on olemassa useita rinnakkaisia merkityssysteemejä ja nämä merkityssysteemit kilpailevat keskenään. Merkityssysteemejä on mahdollista nimittää diskursseiksi tai tulkintarepertuaareiksi.

Diskurssin käsite soveltuu Jokisen ym. (1993) mukaan ilmiöiden historialliseen tarkasteluun, analyysiin valtasuhteista tai sosiaalisissa käytännöissä, jotka paikantuvat institutionaalisiin toimintaympäristöihin. Sen sijaan tulkintarepertuaari käsite toteutuu parhaiten tutkimuksissa, joissa eritellään hyvin yksityiskohtaisesti kielen käytön vaihtelua. Yhteistä molemmille käsitteille on, että ne ovat tutkijan tekemän tulkintatyön tuloksia. Analysoitavat tekstit voivat olla hyvin vaihtelevia ja niistä on mahdollista tehdä erilaisia tulkintoja. Kun tutkija analysoi merkityssysteemejä, on hänen oleellista perustella oma tulkintansa, joka perustuu vuoropuheluun aineiston ja tutkijan välillä. Diskurssianalyysissa tutkitaan sitä, miten merkityssysteemit (diskurssit, tulkintarepertuaarit) "heräävät henkiin" erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Jotkut diskurssit voivat muodostua

valtasuhteiden myötä vallitseviksi ”totuuksiksi”, jotka saattavat jättää varjoonsa muita ”totuuksia”. Tällä tavoin erilaiset merkityssystemit kilpailevat keskenään. (Jokinen ym. 17, 24-29.) Tässä tutkimuksessa merkitysisällöistä käytetään diskurssin käsitettä. Näin koska tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta ja lastensuojelun toimintaympäristönä on kunnallinen sosiaalitoimisto ja sitä ympäröivä yhteiskunnallinen konteksti.

Diskurssianalyysissa diskurssit nähdään muodostuvan tietyssä kontekstissa eli ne ovat aina tilannesidonnaisia. Kielenkäyttöä ja sosiaalista toimintaa analysoidessa on otettava huomioon missä ajassa ja paikassa toiminta tapahtuu. Toisin sanoen, tutkijan tulkinta on suhteutettava kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan kontekstiin. Kontekstit ovat eritasoisia, kuten yhden sana yhteys lauseeseen, teon yhteys toimintaketjuun, selonteon yhteys vuorovaikutus- ja kulttuurikontekstiin (esim. kulttuuriset tavat, stereotyyppit, yhteiskunnallinen ilmapiiri). Kontekstiksi määrittyy myös kielenkäytön reuna- ja tuottamisedot. Tällä viitataan esimerkiksi tilanteisiin, joissa puhuja perustelee toimintaansa vetoamalla ’realiteetteihin’ tai ’itsestään selviin asioihin’. (Jokinen ym. 1993, 17, 29-35.)

Diskurssianalyysissa tutkitaan sosiaalisia käytäntöjä, ei yksilöä tai hänen sisäistä kokemusmaailmaansa. Yksilöllä on mahdollista olla useista erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa rakentuneita identiteettejä. Eri yhteyksissä identiteetit saavat erilaisen merkityksensä/diskurssinsa. Diskurssianalyysissa tutkitaan, millaisia erilaisia identiteettejä/toimijuuksia on löydettävissä ja miten ne muodostetaan ja niitä perustellaan. Diskurssianalyysissa erilaisia toimijuuksia kuvataan kolmen käsitteen kautta, jotka ovat identiteetti, subjektipositio sekä diskurssin käyttäjä. Diskurssin käyttäjä hyödyntää erilaisia diskursseja tilanteen mukaan ja merkityssystemejä omina muunneltavissa olevina resursseina. Diskurssin käyttäjä sopii analyysiin, jossa keskitytään kielen käytön moninaisuuteen. Sen sijaan analyysissa, joka keskittyy valtasuhteisiin, on subjektipositio parempi valinta. Subjektipositiosta käsin lähestytään tilanteita, joissa on tarkoitus tutkia toimintaan liittyviä rajoitteita sekä aseman vaihteluita subjektiposition sisällä. Tällöin tarkastelun kohteena on ne erilaiset tavat, joilla positiot jostain syystä lukkiutuvat tiettyihin arkielämän tilanteisiin. (Jokinen ym. 1993, 37-40.) Tässä tutkimuksessa tutkitaan millaisia erilaisia toimijuuksia lastensuojelun asiantuntijuus ja sen muutos saavat tutkimusaineistona olevan mallinnusraportin valossa. Lastensuojelun asiantuntijan voi nähdä olevan diskurssin käyttäjänä, joka hyödyntää erilaisia diskursseja omassa toiminnassaan. Toisaalta lastensuojelun asiantuntijuutta toteutetaan

byrokraattisessa toimintaympäristössä, jonka vuoksi asiantuntijuuteen liittyy myös toiminnan rajoitteita ja aseman vaihteluita subjektiposition sisällä.

Diskurssianalyysissä ajatellaan, että kielenkäytöllä on aina seurauksensa. Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, miten kielen käyttäjä omilla tilannekohtaisillaan ilmaisulla tekee ja tuottaa (funktionaalisuus). Tarkastelussa on se, mitkä funktiot aktualisoituvat kussakin vuorovaikutustilanteessa (tilannekohtaisuus) tai mitkä funktiot ovat ylipäättään läsnä. Sillä ei ole väliä onko toiminta tietoista vai ei. Kielen käytöllä vuorovaikutustilanteissa on myös ideologisia seurauksia, jotka ovat sidoksissa vallan ja merkityssysteemien symbioosiin. Diskurssi voi tuottaa samanaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia ja ne voivat olla joko näkyviä tai näkymättömiä. Analyysissä pyritäänkin juuri näiden ristiriitaisten seurausten selvittämiseen eli kyse on ideologisten seurausten tekemistä näkyväksi. Tutkijan on perusteltava kannanottonsa ja niiden tulee olla samassa linjassa analyysin kanssa. Tutkijan onkin oltava tarkkana sen suhteen, mitä hän on tuottamassa omilla tulkinnoillaan. (Jokinen ym. 1993, 41-45.)

3.4 Tutkimusaineiston analysoiminen käytännössä

Aloitin aineiston analysoimisen lukemalla ensin aineiston läpi saadakseni siitä kokonaiskuvan. Tämän jälkeen luin mallinnusraportin uudelleen ja etsin siitä lastensuojelun asiantuntijuutta ja ylipäättään sen muutoksesta kertovia osioita. Tässä vaiheessa minulle alkoi muodostua mielessäni alustava jäsenitys siitä, että aineistossa käsitellään sekä kaikkien lastensuojelussa työskentelevien että lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Kolmannella lukukerralla keskityin siihen, millaisia erilaisia ammatillisen osaamisen alueita tekstissä nousi esille ryhmitellen ne edellisellä lukukerralla tekemäni jäsenityksen alle seuraavasti. 1) Kaikkia lastensuojelussa koskeva asiantuntijuus: monitoimijaisuus, vuorovaikutustaitojen osaaja, dokumentointitaidot hallitseva, systeemisyiden omaksunut, ihmissuhdetyöhön sitoutunut, motivoitunut, perheterapeuttisten menetelmien osaaja, reflektiokykyinen, jatkuva oppija. 2) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuus: juridisen vastuun kantaja, lapsen edun ajaja, ihmissuhdetyöhön keskittyjä, tunteiden tulkitsija.

Saadakseni kokonaiskuvan mallinnusraportissa esitetyistä muutostavoista päätin lukea aineiston vielä kertaalleen läpi etsien sieltä ylipäättään muutosta tai muutostarvetta kuvaavia tai perustelevia

kohtia. Tällä lukukerralla jäsenykseni tuotti kolme isompaa muutolinjaa: 1) kokonaisvaltainen toimintakulttuurin muutos & kaiken läpäisevä systeemisyyys, 2) suhdeperustaisuus & asiakaslähtöisyys sekä 3) monitoimijainen asiantuntijuus & uusi tiimirakenne. Tämä jälkeen yhdistelin ammatillisen osaamisen alueita yleisiin muutolinjoihin. Tällä tavoin jäsenyksestä karsiutui pois lastensuojelun rakenteita ja johtamista koskevat muutokset ja jäljelle jäi vain asiantuntijuuteen liittyvät tekijät. Tämä jälkeen palasin tarkastelemaan alustavaa jäsenystäni tutkimuskysymykseni valossa. Koska tarkoitukseni on tutkia lastensuojelun asiantuntijuutta ja nimenomaan sen muutosta haltuun ottavia diskursseja, lähdin uudelleen muokkaamaan alustavaa jäsenystäni muodostaen vanhasta uuteen kuvaavista siirtymistä vastinpareja, joita muodostui yhteensä yhdeksän (9), jonka jälkeen jatkoin vielä niiden yhdistelemistä ja sain lopulta jäsenettyä ne yhteensä neljään (4) diskurssiin, jotka olivat: *yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen, byrokratiatyöstä vuorovaikutustyöhön, ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen, palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen*. Tämän jälkeen aloitin diskurssien merkitysten avaamisen ja tulkitsemisen hyödyntäen diskurssianalyysia.

Valitsin tulosluvussa esitettyyn, tarkempaan analyysiin asiakirjaotteita seuraavin perustein. Kaikkien asiakirjaotteiden tuli liittyä lastensuojelun asiantuntijuuteen ja/tai siinä tapahtuneeseen muutokseen. Asiakirjaotteiden tuli ilmentää asiantuntijuutta ja muutosta nimenomaan lastensuojelun asiantuntijan näkökulmasta tarkasteltuna. Tällöin asiantuntijuuden ja muutoksen tarkastelun ulkopuolelle jäivät niin asiakas- ja johtotason näkökulmat kuin myös lastensuojelun rakenteelliset ja hallinnolliset näkökulmat.

4. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa tarkoitukseni on esitellä tutkimusaineiston analyysin tuloksia. Analyysin perusteella lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta ilmentäviä muutosdiskursseja paikantui neljä (4). Nämä muutosdiskurssit ovat: yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen, byrokraatiatyöstä vuorovaikutustyöhön, ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen ja palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen. Olen esitellyt nämä muutosdiskurssit omissa alaluvuissa. Alaluvuissa käyttämäni väliotsikot ja niiden alla olevat asiakirjaotteet tuovat esiin perusteluja kullekin muutosdiskurssille. Olen käyttänyt asiakirjaotteissa suoria lainauksia, jotta ne mahdollisimman autenttisesti ilmentäisivät kutakin mallinnusraportissa käytettyä muutosdiskurssia. Aineiston analysoiminen etenee käytännössä siten, että esittelen ensin asiakirjaotteen/-otteet, jotka olen selkeyttämisen vuoksi numeroinut. Tämän jälkeen tulkitsen aineisto-otteita erittelemällä niistä asiantuntijuutta ja sen muutosta kuvaavia puhetapoja. Sen lisäksi määrittelen millaista toimijuutta/asiantuntijuutta asiakirjaotteet ilmentävät. Jokaisen alaluvun lopussa olen koonnut johtopäätöksiä kunkin diskurssin tuottamista merkityskokonaisuuksista eli halutusta asiantuntijamuutoksesta.

4.1 Yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen

Yksi muutosdiskursseista on ”Yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen”. Tässä alaluvussa esittelen tarkemmin mitä merkityksiä diskurssi pitää sisällään sekä millä tavoin kyseistä diskurssia perustellaan mallinnusraportissa.

Lastensuojelun työyhteisöstä monitoimijaiseksi tiimiksi

”Työskentelyn ydintoimija on lastensuojelun tiimi” (Lahtinen ym. 2017, 20, ote 1).

”Keskeisenä tekijänä asiakastyön onnistumiselle mallissa on, että yksiköt työskentelevät tiiviisti yhdessä pieninä, 6-8 työntekijän tiimeinä” (Lahtinen ym. 2017, 20, ote 2).

”Toimintamalli edellyttää lastensuojelun tiimikäsitteen uudistamista ja monitoimijaisuutta” (Lahtinen ym. 2017, 4, ote 3).

Lastensuojelun systeemissä toimintamallissa keskeiseksi tekijäksi asiakastyön onnistumiselle käytännössä on määritelty pieni, monitoimijainen ja tiiviisti työskentelevä lastensuojelutiimi. Muutoksesta lastensuojelutiimin puhutaan ehdottomin ilmaisin, kuten ”Keskeisenä tekijänä asiakastyön onnistumiselle on” (ote 2) sekä ”Toimintamalli edellyttää” (ote 3). Ilmaisut tuottavat pakottavaa välttämättömyyttä, ja viesti on, että niiden sisältöä ei tule (kehittämistyössä) sivuuttaa. Sana ”edellyttää” pitää sisällään oletuksen, että jotain pitää tapahtua, jotta jokin asia voi toteutua. Uudenlaisen tiimin tärkeyttä ja keskeistä roolia lastensuojelun asiantuntijuuden muutoksessa korostetaan myös muun muassa käyttämällä siitä käsitettä ”ydintoimija” (ote 1) ja kuvaamalla sitä ”Keskeisenä tekijänä asiakastyön onnistumiselle” (ote 3).

Henkilökohtaisesta vastuusta jaettuun vastuuseen

Toimintamallia perustellaan sosiaalityöntekijän näkökulmasta vastuun jakautumisen mahdollistumisella.

”Tiimirakenne pyrkii varmistamaan sen, että tieto lapsen ja perheen tilanteesta on aina tiimillä, ei yhdellä työntekijällä” (Lahtinen ym. 2017, 11-12, ote 4).

”Perheen kohtaa pääasiassa yksi työntekijä tai työpäri, mutta vastuuta lapsen ja perheen tilanteesta kannattelee koko tiimi” (Lahtinen ym. 2017, 4, ote 5).

Puhetavassa käytetään asiantilaa edistäviä ilmaisuja kuten ”pyrkii varmistamaan” (ote 4) ja asiantilaa varmistavia ilmaisuja kuten ”kannattelee koko tiimi”, ”kohtaa” ja ”on” (ote 4, 5). Lisäksi ”on” sanan merkitystä korostetaan ajanmääreellä ”aina”, mikä tekee ilmaisusta ehdottoman. Muutoksesta puhutaan myös vertailemalla uutta ja vanhaa toimintatapaa, jolloin vanha tapa toimia saa puheessa negatiivisen sävyn. Käyttämällä puheessa kieltosanaa ”ei” korostetaan muutoksen ehdottomuutta ”tieto...on aina tiimillä, ei yhdellä työntekijällä.” (ote 4)

”Hackneyn kokeilussa vastuun jakaminen tiimin kanssa vaikutti ratkaisevasti sosiaalityöntekijöiden hyvinvointiin ja työssä viihtyvyyteen” (Lahtinen ym. 2017, 12, ote 6).

”Olennaista Hackneyn mallissa on se, että vaikka asiakas kohtaa pääasiassa yhden työntekijän tai työpäarin, vastuuta asiakkaan tilanteesta kannattelee koko tiimi. Tämän

odotetaan lisäävän lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden resilienssiä, alalle hakeutumista, työssä jaksamista ja pysyvyyttä.” (Lahtinen ym. 2017, 18, ote 7.)

Uutta tiimimallia perustellaan myös auktoriteettiin vetoamalla eli tässä yhteydessä Hacneyhyn ja sieltä saatuihin myönteisiin kokemuksiin. Molemmissa aineisto-otteissa perustellaan muutosta parempaan suuntaan asiantuntijuutta vievänä käyttäen ilmaisuja ”lisäävän...relienssiä, alalle hakeutumista, työssä jaksamista ja pysyvyyttä”. Muutoksen tärkeyttä korostaan ilmaisulla ”Olennaista Hackneyn mallissa on...”. Puheessa käytetään asiantilaa varmistavia verbejä kuten ”kohtaa”, ”kannattelee” (ote 7). Muutoksen tuomaa vaikutusta perustellaan käyttämällä faktaa ilmaisevaa ilmaisua ”vaikutti ratkaisevasti” (ote 6), joka korostaa muutoksen ”ratkaisuvoimaa” tilanteen parantamisessa. Muutokseen liitetään puheessa myös toiveita. Muutosta perustellaan sen seurannaisvaikutuksilla, joita uskotaan syntyvän uudistuksen myötä. Muutosta perustellaan siten toiveiden täyttymisen mahdollistajana esimerkiksi ”Tämän odotetaan lisäävän...” (ote 7).

Kapeasta osaamisesta kokonaisvaltaiseen ja monitieteelliseen näkemykseen

Työntekijöiden näkökulmasta muutosta moniammatillisuuteen perustellaan kokonaisvaltaisemman ja monitieteisemmän näkemyksen ja vastuun jakautumisen mahdollistajana. Lisäksi sitä perustellaan työn hallittavuuden parantumisella sekä kollegiaalisen ja moniammatillisen tuen mahdollistajana.

”Uuden tiimirakenteen avulla mahdollistuu nykyistä kokonaisvaltaisempi ja monitieteisempi näkemys asiakkaan tilanteesta. Monitoimijaisuus myös avaa lastensuojelutyötä muille toimijoille. Yhteinen keskustelu tiimissä tuottaa yhteistä näkemystä ja jakaa vastuuta. Tiimityöskentely takaa myös nykyistä tasaisemman työn laadun; se ei ole enää riippuvainen yhdestä työntekijästä...Tiimi ja työn systeeminen rakenne lisäävät työn hallittavuutta.” (Lahtinen ym. 2017, 18, ote 8.)

”Sosiaalityöntekijän ei tarvitse tietää ja osata yksin, vaan parhaita tukimuotoja ja ratkaisuja pohditaan tiimissä monista näkökulmista. Sosiaalityöntekijä saa tiimiltä sekä kollegiaalista että moniammatillista tukea”. (Lahtinen ym. 2017, 12, ote 9.)

”Kun asioita hoidetaan yhteisvastuullisesti, lapsen ja perheen auttamiseksi kertyy paras tieto ja kokemus. Tiimissä voidaan etsiä ja esittää perheelle rohkeammin erilaisia, uusiakin keinoja ja tapoja, joilla lapsen ja perheen hyvinvointia lisätään.

Tämä lisää palveluiden vaikuttavuutta ja parantaa perheiden palvelukokemuksia.”
(Lahtinen ym. 2017, 23, ote 10.)

Moniammatillista tiimiä ja moniammatillisuutta perustellaan lukijaa vetoavien ilmaisujen avulla. Käytetyssä puhettavassa luodaan lukijalle mielikuvaa ”paremmasta” ja laadukkaammasta lastensuojelutyön toteuttamisen mahdollisuudesta. Tällainen puhetyyli ikään kuin romantisoii ja myy lukijalle muutoksen tuomaa tavoitetilaa yhdessä toimivista ammattilaisista ja perheistä sekä laadukkaasta lastensuojelusta. Tästä esimerkkinä seuraavat lauseet ”mahdollistuu nykyistä kokonaisvaltaisempi ja monitieteisempi näkemys”, ”takaa myös nykyistä tasaisemman työn laadun” ja ”kertyy paras mahdollinen tieto” (ote 8, 10). Kaikissa asiakirjaotteissa käytetään muutosta eteenpäin vieviä ilmaisuja kuten esimerkiksi ”mahdollistuu”, ”avaa”, ”tuottaa” ”jakaa”, ”lisäävät”, ”mahdollistaa”, ”kertyy”, ”lisää”, ”parantaa”, ”saa” (ote 8, 9, 10). Muutoksesta puhutaan myös vertailemalla uutta (yhdessä tekemistä) ja vanhaa toimintatapaa (yksin tekemistä) ”ei ole enää riippuvainen”, ”ei tarvitse tietää ja osata yksin” (ote 8, 9). Puheessa esitetään uutta toimintamallia ratkaisuksi vanhalle toimimattomalle tavalle. Muutosta perustellaan puheessa etenkin sosiaalityöntekijän kannalta ja käytetty puhe on pääasiassa passiivimuodossa ja näin toiminnan tekijää häivyttävää. Poikkeuksena tästä ensimmäinen aineisto-ote, jossa tiimin toiminnasta puhutaan aktiivimuodossa.

”Lasten ja perheiden monimutkaisissa elämäntilanteissa työskentely vaatii tuekseen monitoimijaista asiantuntijuutta” (Lahtinen ym. 2017, 11, ote 11).

”Perheiden tilanne on aina keskiössä, eikä tilaa ole ”ei kuulu minulle -asenteelle”
(Lahtinen ym. 2017, 20, ote 12).

Monitoimijaisuutta perustellaan edellytyksenä asiakkaiden monimutkistuneisiin elämän haasteisiin vastaamiseksi. Asian tärkeyttä korostetaan ajanilmaisulla ”on aina” sekä asian ehdottomuutta kielto sanaa käyttämällä ”eikä tilaa ole ”ei kuulu minulle -asenteelle”” (ote 12) ja toiminnallista ilmaisua ”työskentely vaatii tuekseen” (ote 11). Nämä kuvaukset antavat ymmärtää, että asiat (vastuun jakaminen, yhdessä perheen tilanteen eteen toimiminen) ovat uudessa asiantuntijuudessa itsestäänselvyksiä (ote 12).

Perinteisestä kohtaamistyöstä terapeuttisempaan lastensuojeluun

”Perheterapeutti toimii tiimissä työntekijöiden reflektiokumppanina. Perheterapeutin tärkein tehtävä on pitää huolta siitä, että systeeminen ote säilyy yksikössä. Sama vastuu tosin koskee kaikkia tiimin jäseniä, jotka ovat saaneet systeemisen koulutuksen”. (Lahtinen ym. 2017, 22, ote 13.)

”Työntekijän näkökulmasta merkittävä muutos on saada lastensuojelutiimiin toisen tieteentien asiantuntemusta (perheterapeutin kautta). Se laajentaa näkökulmaa ja tuo uusia vaihtoehtoisia toimintamalleja sekä työntekijöille että asiakkaille.” (Lahtinen ym. 2017, 12, ote 14.)

”Perheterapeuttinen osaaminen vahvistaa lastensuojelun työntekijöiden ymmärrystä lapsen/perheen lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevista tekijöistä, tuo ymmärrystä vaikeiden yhteistyösuhteiden taustalla olevista tunteista ja monipuolistaa asiakasprosessien ja tukitoimien suunnittelua” (Perheterapeuttien yhteenveto 2016; Ref. Lahtinen ym. 2017, 22, ote 15).

Perheterapeuttisuutta perustellaan puheessa systeemisyyteen liittyvänä sekä lisäymmärryksen ja vahvistuksen tuojana lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kohtaamistyöhön lasten, nuorten ja heidän perheiden kanssa. Muutosta perustellaan erityisesti sosiaalityöntekijän kannalta ”hyvässä valossa” puhumalla muutoksesta mahdollistavaan ja positiiviseen sävyyn: “merkittävä muutos”, “laajentaa näkökulmaa ja tuo uusia vaihtoehtoisia toimintamalleja”, ”vahvistaa lastensuojelun työntekijöiden ymmärrystä”, “tuo ymmärrystä” ja “monipuolistaa asiakasprosessien ja tukitoimien suunnittelua” (ote 14, 15). Perheterapeuttisuutta perustellaan puheessa myös vetoamalla auktoriteettiin eli tässä yhteydessä tukeutumalla alan tutkimuskirjallisuuteen ja viittaamalla alan teokseen (ote 15). Muutoksesta puhutaan toiminnallisina, positiivisin ja asiaa eteenpäin vievin ilmaisin ja verbein kuten esimerkiksi ”laajentaa”, ”auttaa” ”tuo”, ”vahvistaa”, ”tuo” ”toimii reflektiokumppanina” (ote 13, 15). Perheterapeutin nähdään tuovan lastensuojelun asiantuntijuuteen ymmärrystä etenkin vuorovaikutuksessa liikkuvista tunnetiloista. Lisäksi sen nähdään tuovan asiantuntijoiden käyttöön konkreettisia uusia toimintatapoja tehdä kohtaamistyötä asiakasperheiden kanssa. Erityisen tärkeänä tämä nähdään tilanteissa, joissa on läsnä voimakkaita tunteita ja muuten yhteistyön tekeminen on vaikeutunut. Puheessa perheterapeutin tehtävistä isoimmalle huomiolle nostetaan systeemisyyden ylläpitäminen tiimissä (ote 13).

”Kaikki tiimin jäsenet ovat omaksuneet perheterapeuttisen lähestymistavan työssään ja kehittävät jatkuvasti taitojaan. Työntekijät eivät ole terapeutteja, mutta lastensuojelutyötä tehdään terapeuttisemmin.” (Lahtinen ym. 2017, 4, ote 16.)

Muutoksesta kertovassa puheessa painotetaan sitä, että työntekijöiden ei ole tarkoitus muuttua terapeuteiksi. Muutoksesta puhutaan sen mahdollistamaa tavoitetilaa kuvaavin ilmaisin ja tavoitetilaa puoltavin termein. Puhetapa on lukijaan vetoavaa ja se kuvaa tavoitetilaa ”täydellisenä”. Puhetavassa käytetään asiantilaa edistävää ilmaisua, joka korostetaan ajanmääreellä: ”kehittävät jatkuvasti taitojaan”. Muutos edellyttää siis toteutuakseen jotain, mikä ei tapahdu hetkessä. Määre ”kaikki” lauseessa ”Kaikki...ovat omaksuneet” merkitsee jo itsessään sitä, että jonkinlainen kaikkia tiimijäseniä koskeva henkilökohtainen ”oppimisprosessi”, joka on mahdollistanut omaksumisen, on jo pitänyt tapahtua.

Paperityöstä kohtaavaan ihmissuhdetyöhön

Lastensuojelun tiimirakenteen uudistamista perustellaan erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kannalta tiimimallin mahdollistamalla ajan vapautumisella asiakkaiden kohtaamistyöhön ja sen myötä tuloksellisen työntekeksen lisääntymisellä.

”Kun lastensuojelun tiimirakenne uudistetaan monitoimijaiseksi, sosiaalityöntekijät pystyvät keskittymään siihen, mihin heidät on koulutettu ja mihin he haluaisivat keskittyä: ihmissuhde- ja kohtaamistyöhön. Konsultoiva sosiaalityöntekijä huolehtii yhteistyösuhteista muihin palveluihin ja mahdollistaa muiden työntekijöiden kohtaamistyön, hän jakaa vastuuta, tuntee asiakastapaukset ja pystyy toimimaan niissä reflektiopeilinä. Tiimissä on koordinaattori, joka dokumentoi, huolehtii käytännön järjestelyistä ja ”byrokratiatyöstä.” (Lahtinen ym. 2017, 28, ote 17.)

”Uuden työmallin avulla on mahdollista lisätä merkittävästi sosiaalityöntekijöiden suoran asiakastyönosuutta työajasta sekä työpanoksen ja sosiaalityön asiantuntijuuden tarkoituksenmukaisempaa käyttöä. Näin voidaan lisätä myös työn tuloksellisuutta.” (Lahtinen ym. 2017, 33, ote 18.)

Sosiaalityöntekijöille muutoksen tuomasta hyödyistä puhutaan lastensuojelun käytännön toteuttamista edistävin ja mahdollistavin ilmaisin kuten ”pystyvät keskittymään siihen mihin he haluaisivat keskittyä”, ”on mahdollista lisätä merkittävästi” ja ”voidaan lisätä”. Ensimmäisessä

aineisto-otteessa käytetään myös puhetapaa, jossa luodaan kuvaa paremmasta ja muutoksen tarpeellisuudesta. Monitoimijaisuutta ja konsultoivan sosiaalityöntekijän sekä koordinoijan osuudesta sen sijaan puhutaan toiminnallisuutta korostavia, myönteisiä ja aktiivisia verbejä käyttäen, kuten esimerkiksi ”huolehtii”, ”jakaa”, ”pystyy”, ”kokoaa”, toimii”, ”auttaa”, ”varaa”, ”on”, ”voidaan” (ote 17-18). Lause ”sosiaalityöntekijät pystyvät keskittymään siihen mihin heidät on koulutettu ja mihin he haluaisivat keskittyä: ihmissuhde- ja kohtaamistyöhön” on moniselitteinen. Etenkin puhe työntekijöiden halusta, on mielenkiintoinen, koska kyse on jokaisen sosiaalityöntekijän subjektiivisesta kokemuksesta. Puheessa kuitenkin oletetaan sosiaalityöntekijöiden ajattelevan tietyllä tavalla eli siten, että he haluaisivat tehdä enemmän kasvokkaista vuorovaikutustyötä kuin mihin he nykyisen työskentelytavalla pystyvät (ote 17).

”Muutos kolminkertaisti työntekijöiden asiakkaiden kohtaamiseen käytettävän ajan”
(Lahtinen ym. 2017, 32, ote 19).

”Ennen organisaatiomuutosta 80 prosenttia työntekijöiden työajasta kului paperitöihin ja mallin käyttöönoton jälkeen 80 prosenttia työajasta käytettiin asiakastyöhön” (Lahtinen ym. 2017, 32, ote 20).

Muutoksen tärkeyttä perustellaan lukijalle myös vetoamalla Hacneyssä systemisellä toimintamallilla saatuihin positiivisiin kokemuksiin toimintamallista eli auktoriteettiin vetoamalla. Muutosta perustellaan myös vetoamalla prosenttilukuihin ja lukumäärään ”kolminkertaisti”, ”ennen 80 prosenttia työajasta kului paperityöhön... käyttöönoton jälkeen 80 prosenttia työajasta käytettiin asiakastyöhön” (ote 19, 20). Puhetapa on muutoksen tarpeellisuuteen ja lukumääreisiin vetoavaa vakuuttavuutta lisäävää ”myyntipuhetta”, jossa tehdään ennen ja nyt -vertailulla.

”Keskeisin henkilö tiimissä lapsen kannalta on lapsen vastuusosiaalityöntekijä, jolla on laissa määritettyjen lastensuojelullisten vastuiden lisäksi riittävästi aikaa suoraan työskentelyyn lapsen ja perheen kanssa” (Lahtinen ym. 2017, 28, ote 21).

Tiimirakenteen muutoksen tärkeyttä korostetaan lisäksi etenkin lapsen näkökulmaa esiin nostamalla. ”Keskeisin henkilö tiimissä lapsen kannalta on lapsen vastuu sosiaalityöntekijä, jolla on...riittävästi aikaa suoraan työskentelyyn lapsen kanssa.” (ote 21). Muutosta perustellaan riittävän ajan mahdollistumisella kohtaamistyöhön. Riittävä aika nähdään olevan tietyssä ajallisessa suhteessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijälle lain asettamiin tehtäviin nähden. Puheessa

on käytetty ”lisäksi” adverbiä, joka sisältää ilmaisun jonkin täydentämisestä tai määrällisestä lisäämisestä. Käytetty puhe vetoaa lakitekstiin/auktoriteettiin. Puheessa korostuu lakisääteisten tehtävien ensisijaisuus kohtaamistyöhön nähden. Tämä on ristiriitainen asia systeemiseen toimintamalliin oleellisesti kuuluvan vuorovaikutus- ja kohtaamistyön ensisijaisuuteen nähden (ks. 4.2 Byrokraatiasta ihmissuhdetyöhön).

Sektoroituneesta yhteistyöstä yhteiseen toimintaan perustuvaan yhteistyöhön

Systeemisessä toimintamallissa lastensuojelun vastuu lastensuojelun asiakasprosessin johtamisesta ja sen koordinoinnista säilyy.

”Lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden kohdalla lastensuojelulla on vastuu asiakasprosessista. Lastensuojelu koordinoi lapsen ja perheen perus-, erityistason ja vaativan tason palveluita” (Lahtinen ym. 2017, 20, ote 22).

Lastensuojelun roolista ja vastuusta asiakasprosessissa puhutaan asiakirjaotteessa ehdottomin ilmaisuin kuten ”lastensuojelulla on vastuu asiakasprosessista” ja ”Lastensuojelu koordinoi...palveluita.”. Ilmaisut eivät jätä lukijalle ja mallin soveltajalle tulkinnanvaraa.

”Mallissa yksikköä johtaa konsultoiva sosiaalityöntekijä...Konsultoiva sosiaalityöntekijä kantaa vastuun tiimin toiminnasta ja on yhteydessä moniin yhteistyökumppaneihin...konsultoivan sosiaalityöntekijän tehtävänä on kutsua näitä yhteistyökumppaneita mukaan lastensuojelun tueksi... Hänen tehtävänä on etsiä eri tilanteisiin tarvittavaa tiimin ulkopuolista konsultaatioapua” (Lahtinen ym. 2017, 21-22, ote 23).

Asiakirjaotteen perusteella yhteistyösuhteista huolehtiminen ja tarvittavan palveluverkoston koolle kutsuminen lastensuojelun tueksi on annettu konsultoivan sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Myös konsultoivan sosiaalityöntekijän roolista puhutaan ehdottomin toiminnan ilmaisuin, kuten ”yksikköä johtaa”, ”kantaa vastuun”, ”on yhteydessä”, ”tehtävänä on kutsua”, ”tehtävänä on etsiä”. Verbit ovat aktiivissa ja korostavat siten tekijän osallisuutta toimintaan. Tekstissä tuodaan kuitenkin esille vaihtoehtoisia henkilöitä, jotka voivat toimia konsultoitavana sosiaalityöntekijöinä ja jätetään näin lukijalle mahdollisuus vaikuttaa asiaan. Tällöin puhetapa, jolla muutoksesta puhutaan, on valinnanvapautta antavaa kuten toteamus ”voi olla” antaa ymmärtää.

“Monitoimijaisen verkoston tulee olla lapsen ja perheen sekä työntekijän käytettävissä tarpeen mukaisesti...Käytännössä sosiaalityöntekijällä tulee siis olla mahdollisuus johtaa lastensuojeluprosessia ja koota yksilöllisesti ja joustavasti kunkin lapsen ja perheen avuksi tarpeenmukaista apua ja asiantuntemusta niin perhettä lähellä olevista peruspalveluista kuin erityis- ja vaativan tason palveluistakin” (Lahtinen ym. 2017, 18, ote 24).

Asiakirjaotteessa puhutaan lastensuojelunsosiaalityöntekijästä lastensuojeluprosessin kokonaisuuden koordinoijana. Käytännön tasolla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on se tiimin jäsenistä, jonka tehtävänä on johtaa lastensuojeluprosessia ja huolehtia siitä, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi ja hänen perheensä saa tuekseen tarvittavan palveluverkoston. Sosiaalityöntekijän mahdollisuudesta hyödyntää yhteistyöverkostoa tarpeenmukaisesti puhutaan ehdottomin termein ja kuvaillen tavoiteltavaa tilaa: ”Monitoimijaisen verkoston tulee olla...käytettävissä tarpeen mukaan”, ”sosiaalityöntekijällä tulee siis olla mahdollisuus johtaa lastensuojeluprosessia ja koota yksilöllisesti ja joustavasti...tarpeenmukaista apua ja asiantuntemusta”. Toisaalta asiakirjaotteessa käytetty ilmaisu ”tulee olla mahdollisuus” jättää lausuman ehdolliseksi ja riippuvaiseksi jostain. Yhteistyöverkoston tuloksellinen käyttö nähdään olevan riippuvuussuhteessa yhteistyöverkoston käytettävyyteen/saatavuuteen nähden.

”Eri toimijoiden tulee tietää toistensa työstä ja osaamisesta riittävästi, tuntea yhteisesti sovitut pelisäännöt ja sitoutua asiakaslähtöiseen työskentelyyn, jotta tiedon- tai avunkulun katkoja ei synny, eivätkä asiakkaat joudu ‘palloteltaviksi’” (Lahtinen ym. 2017, 29-30, ote 25).

”Tuloksellinen kumppanuustyöskentely lapsen ja perheen hyväksi edellyttää luottamusta” (Lahtinen ym. 2017, 30, ote 26).

Asiakirjaotteissa korostetaan toisen tieteenalojen ja niiden erityisosaamisen tuntemisen tärkeyttä sekä yhdessä sovittujen toiminnan pelisääntöjen tuntemusta sekä asiakaslähtöiseen työskentelyyn sitoutumista. Näiden tekijöiden tärkeyttä perustellaan tiedon- ja avunkulun saumattomalla yhteistyöllä sekä näiden tekijöiden myötä asiakkaan ”pallottelun” poistumisella. Systemisessä toimintamallissa tällaisen saumattoman yhteistyön mahdollistuminen todetaan edellyttävän eri osapuolten välistä luottamusta. Muutoksesta puhutaan ehdottomin toiminnallisoin ilmaisin ”eri toimijoiden tulee tietää toistensa työstä ja osaamisesta riittävästi, tuntea yhteisesti sovitut

pelisäännöt ja sitoutua asiakaslähtöiseen työskentelyyn” (ote 25). Ilmaisut ovat aktiivissa korostaen tekijän osuutta tekemisen suorittamisessa. Puhetavassa vedotaan realiteetteihin, joita muutos (yhteistoimintaan perustuva yhteistyösuhde) edellyttää toteutuakseen. ”Tuloksellinen kumppanuussuhde lapsen ja perheen hyväksi edellyttää luottamusta” (ote 26). Puheessa ”pelotellaan” luomalla kuvaa tilanteesta, jossa ”edellytykset eivät toteudu, mutta joka on estettävissä täyttämällä edellytykset. Ilman edellytysten täyttymistä muutos ei ole sellaisenaan mahdollinen. Siten puhetapa sisältää riippuvaisuussuhteen varsinaisen asiakastyön ulkopuolisiin tekijöihin (ote 25).

Johtopäätökset diskurssin tuottamasta merkityksestä

Yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen -muutosdiskurssissa tuotetaan asiantuntijamuutosta erilaisin ilmaisin ja perusteluin. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka on tiiviisti sidoksissa systemisesti toimivaan pieneen yksikköön. Se tuottaa asiantuntijuutta, joka toteutuu ja määrittyy systemisesti toimivan moniammatillisen tiimin kautta. Lastensuojelun ydintoimijana ei ole enää lastensuojelu sosiaalityöntekijä vaan monitoimijainen tiimi. Diskurssissa tämä nähdään asiantuntijuudelle ehdottomana muutoksena. Diskurssi tuottaa sekä vastuuta että asiantuntijuutta jakavaa työskentelytapaa. Se tuottaa asiantuntijuutta, jossa ei tarvitse eikä kuulu enää tietää ja tehdä asioita yksin. Diskurssin myötä lastensuojelun asiantuntijuus ei ole enää yksistään riittävää. Asiantuntijuudesta tulee myös yhdenmukaisempaa ja tasalaatuisempaa systemisyyden kautta. Asiantuntijuus nähdä muuttuvan aidoksi haluksi tehdä suhdeperustaista sosiaalityötä.

Diskurssi tuottaa nykyistä paremmin lapsia ja heidän perheitänsä ymmärtävää asiantuntijuutta. Tuotettu lastensuojelun asiantuntijuus on perheterapeutin läsnäoloa hyödyntävää ja kuuntelevaa, jonka myötä lastensuojelun asiantuntijuuden on mahdollista muuttua terapeuttisempaan ja asiakasta ja hänen perhettään ymmärtävämpään suuntaan. Asiantuntijuus nähdään jatkuvana oppimisena, jonka tiimi ja perheterapeutin läsnäolo mahdollistavat. Asiantuntijuus edellyttää perheterapeuttisen lähestymistavan omaksumista osaksi omaa työskentelytapaa.

Diskurssi tuottaa myös lastensuojelun asiantuntijuutta, jossa työn tekemisen ajallinen painopiste on siirtynyt kasvokkaiseen asiakastyöhön. Asiantuntijan tulee kuitenkin osata suhteuttaa suora kohtaamistyö lain sanelemiin työtehtäviin nähden. Näin etenkin lapsen asioita vastaavan sosiaalityöntekijän oletetaan toimivan. Uudesta toimintamallista huolimatta lastensuojelun asiantuntija painii edelleenkin tuen ja kontrollin ristipaineessa, mutta hän tekee sitä mallissa

tuetummin. Diskurssin tuottama asiantuntijuusmuutos vie asiantuntijuutta yhteistyökumppanuudessa sektorirajat ylittävään yhteiseen toimintaan perustuvaan yhteistyöhön, jossa luottamus toisiin on ensiarvoisen tärkeää ja edellytys kumppanuussuhteen tuloksellisuudelle. Muutos edellyttää toisten tieteenalojen työn ja heidän osaamisensa tarpeeksi hyvin tuntevaa asiantuntijuutta. Riittävä toisen tieteenalan tuntemus ymmärretään ehdottoman tärkeäksi, sillä sen osaamisen pohjalta lastensuojelun asiantuntija kykenee koordinoimaan yksilöllistä asiakkuusprosessia tuloksellisesti. Asiantuntijuus edellyttää myös oman työn ja osaamisen rajojen tuntemusta.

4.2 Byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön

Toinen keskeinen muutosdiskurssi on lastensuojeluna asiantuntijatyön muuttaminen byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön. Analysoin tätä diskurssia seuraavaksi alla olevien aineistotteiden valossa.

Vallankäyttöön perustuvasta lastensuojelutyöstä suhdeperustaiseen lastensuojeluun

”Mallissa pyritään pois lastensuojelun juridisoitumiskehityksen luomasta pelon ilmapiiristä ja sosiaalityöntekijöiden sanktioiden välttämiskäyttäytymisestä. Suhdeperusteisessa lastensuojelutyössä noudatetaan aina lainsäädäntöä, mutta toimiva vuorovaikutussuhde asiakkaisiin on keskiössä. Työssä hyödynnetään systeemistä työtapaa ja sitä tukevia työmenetelmiä, kuten perheterapeuttisen, dialogisen, narratiivisen ja ratkaisukeskeisen lähestymistapojen oppeja lastensuojelukontekstissa.” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 27.)

”Uudessa systeemissä mallissa lapsen, vanhempien ja läheisten kanssa tehtävä suora, kohtaava vuorovaikutustyö priorisoidaan tärkeimmäksi ja kaikki muu toiminta organisoidaan tukemaan tätä tavoitetta” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 28).

Muutoksesta puhutaan ehdottomaan ja käskyttävään sävyyn: ”suora, kohtaava vuorovaikutustyö priorisoidaan tärkeimmäksi”, ”noudatetaan aina lainsäädäntöä, mutta toimiva vuorovaikutus asiakkaisiin on keskiössä”. Asia esitetään faktana, eikä sille jää tulkinnan varaa. Asian tärkeyttä korostetaan sanoilla ”tärkeintä”, ”aina”, ”keskiössä” (ote 27). Lisäksi muutosta perustelevassa

puheessa käytetään toiminnallisia ilmaisuja, jotka ilmaisevat tahto- ja tavoitetilaa eli toiminnan johtavan johonkin) kuten ”pyritään pois” (ote 1). Termi ”pyritään pois” merkitsee myös sitä, että ollaan parhaillaan menossa jostain johonkin eli ollaan siirtymävaiheessa. Lisäksi puheessa käytetään määrätietoisia, voimallisia ja toiminnallisia ilmaisuja kuten esimerkiksi ”Työssä hyödynnetään” tai ”vuorovaikutustyö priorisoidaan”, ”kaikki muu toiminta organisoidaan tukemaan tätä” (ote 27, 28). Suhdeperustaiseen työskentelyä perustellaan sillä, että sen katsotaan mahdollistavan siirtymisen vallankäyttöön perustuvasta lastensuojelusta kohti suhdeperustaista lastensuojelua, jossa mahdollistuu lastensuojelulainsäädännön huomioiminen ihmissuhdekeskeisessä työskentelyssä hyödyntäen systemisyyteen liittyviä työmenetelmiä.

”Ollakseen vaikuttavaa lastensuojelun sosiaalityön on muututtava byrokratiatyöstä vuorovaikutustyöksi” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 29).

Puheesta muutoksesta puhutaan velvoittavasti ”on muututtava” (ote 29). Muutos esitetään puheessa ehdottomana tosiasiana, joka pitää tapahtua, jotta lastensuojelu voisi olla vaikuttavaa. Muutosta perustellaan siten vaikuttavuuspuheella. Puheessa vedotaan muutoksen mahdollistamaan seurannaisvaikutukseen eli mahdollisuuden lisätä lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuutta muutoksen myötä. Tässä vedotaan sosiaalityössä vallinneeseen hajanaiseen ja puutteelliseksi jääneeseen pyrkimykseen tehdä lastensuojelutyötä näkyvämmäksi ja sen myötä vaikuttavammaksi. Muutoksesta puhutaan tosiasiana ja tarjoamalla keino, jolla ”haluttu” muutos on mahdollista tehdä.

”Hackneyssa tiedostettiin lastensuojeluun sisältyvä valta, joka vaatii läpinäkyvyyttä koko organisaatiossa. Samalla purettiin turhia rakenteita ja ohjeita, jotka voivat estää uusien, innovatiivisten käytäntöjen syntymisen. Työn suorittaminen väheni ja suoralle sosiaalityölle jäi enemmän tilaa. Työssä keskityttiin avoimeen puheeseen ja pohdittiin, millainen toimintatapa palvelisi kutakin perhettä mahdollisimman hyvin.” (Lahtinen ym. 2017, 15, ote 30.)

Muutostarvetta perustellaan myös vetoamalla Hacneyn systemiseen toimintamalliin ja sieltä saatuihin kokemuksiin ja hyötyihin eli auktoriteettiin vetoamalla. Käytetty puhe on mennessä aikamuodossa, joka kuvaa toiminnan jo päättyneen. Puheessa käytetään kuitenkin toiminnallisia ilmaisuja kuten esimerkiksi ”tiedostettiin lastensuojeluun sisältyvä valta, joka vaatii läpinäkyvyyttä”, ”purettiin turhia rakenteita ja ohjeita”, ”keskityttiin avoimeen puheeseen” (ote 30). Hacneyn kokemuksiin pohjautuen toimintamallia perustellaan asiakirjaotteessa Hacneyssä tehdyillä

toiminnallisilla ratkaisuilla ja niiden mahdollistamalla myönteisillä asioilla kuten lastensuojelutyön suorittamisen vähentymisellä ja suuremman saamisella suoralle kohtaamistyölle sosiaalityössä.

Etäisestä ammattilaisesta ihmissuhdetyöhön keskittyväksi asiantuntijaksi

”Tärkeintä toimintamallissa on työntekijöiden kyky ja taito luoda ja ylläpitää luottamuksellista yhteistyösuhdetta asiakasperheisiin. Hyvät vuorovaikutus- ja dokumentointitaidot ovat työntekijöiden perusvalmiuksia.” (Lahtinen ym. 2017, 9, ote 31.)

”Keskeisiä periaatteita ovat kunnioittava suhtautuminen asiakkaisiin ja pyrkimys aitoon dialogiseen kohtaamiseen ja kuunteluun” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 32).

”Tilannearvio perheen elämästä on aina tehtävä tunneälyllä ja empatialla. Yhteistyön perheen kanssa on oltava kunnioittavaa” (Lahtinen ym. 2017, 14, ote 33).

Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen ja sen ylläpitäminen merkityksellistetään muutoksesta kertovassa puheessa kaikista tärkeimmäksi osaamisalueeksi toimintamallissa: ”Tärkeintä toimintamallissa on työntekijöiden kyky ja taito luoda ja ylläpitää luottamuksellista yhteistyösuhdetta asiakasperheisiin” (ote 31). Aineisto-otteessa puhutaan lastensuojelun asiantuntijan vuorovaikutustaidoista ja samalla myös dokumentointitaidoista itsestään selvinä osaamisen osa-alueina: ”Hyvät vuorovaikutus- ja dokumentointitaidot ovat perusvalmiuksia” (ote 31). Eli puheeseen sisältyy oletus, että nämä taidot tulisi kaikkien lastensuojelussa työskentelevien työntekijöiden hallita jo lähtökohtaisesti. Näitä oletettuja perustaitoja kuvataan aktiivisin verbein ja ilmaisuin kuten ”on työntekijöiden kyky ja taito luoda ja ylläpitää” (ote 31). Asiakirjaotteessa (ote 32) puhutaan ja vedotaan periaatteisiin ja arvoihin. Tällainen puhetapa sitouttaa lukijan toimimaan ”hyvän” sosiaalityön mukaisesti. Sen sijaan ilmaisu ”aitoon dialogiseen kohtaamiseen ja kuunteluun” antaa mielikuvan vilpittömästä, avoimesta, rehellisestä ja kaikin puolin luonnollisesta vuoropuhelusta. Tilannearvioin tekemisestä tunneälyllä ja empatialla puhutaan ehdottomana toimintatapana ja tätä korostetaan ajan määreellä ”on aina tehtävä” (ote 33). Siten muutoksen katsotaan edellyttävän lastensuojelun työntekijöiltä vuorovaikutustaitojen hallintaa ja osaamista. Erityisesti korostetaan työntekijöiden vuorovaikutusosaamista luottamussuhteen luomisessa ja sen ylläpitämisessä asiakkaaseen.

Tunteiden kontrolloijasta tunteiden käyttäjäksi

”Työntekijän pitää osata tunnistaa itsessään niitä tunteita, joita asiakastyö herättää ja käyttää tunnereaktiota informaationa. Keskeinen osaamisalue on oma persoona.” (Lahtinen ym. 2017, 24, ote 34.)

”Tiimikokouksen tarkoituksena on myös auttaa työntekijöitä havainnoimaan ja tunnistamaan omia tunteita, reagointia ja toimintaa. Nämä ovat olennainen osa systeemiä. Tiimissä on lupa tuntea ja kertoa tunteistaan.” (Lahtinen ym. 2017, 20, ote 35.)

Omien tunteiden tunnistamisen ja niiden hyödyntämisen tärkeyttä perustellaan ehdottomin ja työntekijää velvoittavin ilmaisuin kuten esimerkiksi ”pitää osata tunnistaa itsessään niitä tunteita, joita asiakastyö herättää ja käyttää tunnereaktioita informaationa” (ote 34). Muutoksen merkitystä ja tärkeyttä korostetaan puheessa seuraavasti: ”keskeinen osaamisalue on oma persoona” ja ”olennainen osa systeemiä” (ote 34, 35). Muutoksesta puhuttaessa käytetään aktiivissa olevia verbejä ja korostetaan näin toimijan omaa osuutta toiminnassa. Sosiaalityöntekijän oma persoona nostetaan systeemissä toimintamallissa keskeiseksi osaamisen osa-alueeksi. Omien tunteiden havainnointia ja tunnistamista perustellaan niiden tuottamalla lisä informaatiolla asiakastyöstä. Tunteet nähdään tiedon lähteinä, osana systeemisyyttä.

”Hackneyssa...Työntekijä saa tehdä virheitä ja jokaisesta virheestä voi oppia; ihmisyyys edellyttää armollisuutta. Tätä tuki tarkoituksenmukainen, tehokas johtamistapa ja ohjaava lähijohtaminen.” (Lahtinen ym. 2017, 15, ote 36.)

Systeemiseen toimintamalliin kuuluu kuitenkin ajatus, että virheet ovat sallittuja. Sen mukaan asiantuntijatkin saavat tehdä virheitä. Näistä virheistä pyritään kuitenkin oppimaan ja miettimään toisin toimimisen tapoja. Muutosta perustellaan tekstissä vetoamalla auktoriteettiin eli Hacneyn toimintaan. Muutoksesta puhutaan asiantilaa mahdollistavien toiminnallisten verbein ”saa tehdä”, ”voi oppia” (ote 36). Lause ”ihisyys edellyttää armollisuutta” perustelee virheiden tekemisen luonnollisuutta. Tätä kautta sen voi nähdä liittyvän myös aitoon dialogiin. Lause tuo esiin sen lohdullisen puolen, että meistä jokainen voi erehtyä. Niin myös lastensuojelun asiantuntija. Hacneyn mallissa virheitä saa tehdä luvan kanssa, mutta tarkoitus on ottaa niistä opiksi.

Byrokratiatyön ja ihmissuhdetyön erillisyydestä osa-alueet yhdistävään vuorovaikutustyöhön

”Vaikka perheen asioita hoitaa koko tiimi, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on nykyisen lainsäädännön voimassa ollessa juridisessa vastuussa. Viime vuosien lastensuojelun tapahtumien valossa virkavastuusta on syytä käydä perustavaa kansallista keskustelua.” (Lahtinen ym. 2017, 22, ote 37.)

”Lastensuojelun rooli julkisen vallan käyttäjänä ja perheiden yksityisyyteen puuttuvana päätöksentekijänä säilyy. Lapsen asioista vastaa jatkossakin oma sosiaalityöntekijä.” (Lahtinen ym. 2017, 18, ote 38.)

Julkisen vallan käyttäjän roolista puhutaan suomalaisessa systeemisessä toimintamallissa neutraalein ja pysyvää asiantilaa ilmentävin ilmaisuin kuten ”on nykyisen lainsäädännön voimassa ollessa juridisessa vastuussa”, ”Lastensuojelun rooli julkisen vallan käyttäjänä ja perheen yksityisyyteen puuttuvana päätöksentekijänä säilyy”, ”lapsen asioita vastaa jatkossakin oma sosiaalityöntekijä” (ote 37, 38). Suomalaisessa systeemisessä toimintamallissa kuitenkin perustellaan virkavastuukysymyksen pohtimista uudelleen kansallisen perustavanlaatuisen keskustelun kautta, vetoamalla viime vuosien tapahtumiin lastensuojelussa. Mallinnusraportissa tästä puhutaan lukijaa käskyttävään ja jopa hieman syyttävään sävyyn toteamalla ”virkavastuusta on syytä käydä perustavaa kansallista keskustelua” (ote 37). Aineisto-otteen asiayhteydestä ei käy ilmi, mihin tarkalleen ottaen kirjoittaja on puheellaan viitannut. Itse tulkitseen puheen liittyvän yleiseen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden saamaan julkiseen kritiikkiin lastensuojelun vallan käyttämisestä tai sen käyttämä jättämisestä tilanteissa, jolloin olisi pitänyt toimia juuri päinvastoin. Tästä esimerkkinä Vilja-Erika tapaus.

”Mallissa työntekijöiden tulee yhdistää systeemiset vuorovaikutustaidot vaatimaan lastensuojelutyöhön...Systeemisessä ajattelussa tätä hallinnollis-byrokraattista työtä tehdään luomalla turvallisia suhteita asiakkaisiin jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutussuhde säilyy myös niissä tilanteissa, joissa vuorovaikutuksessa liikkuu voimakkaita tunteita.” (Lahtinen ym. 2017, 24, ote 39.)

”Lastensuojelukonteksti vaatii työntekijältä aktiivisia väliintuloja ja vallankäyttöä, kun taas toisinaan työote muistuttaa terapeuttista keskustelua” (Lahtinen ym. 2017, 13, ote 40).

Muutos edellyttää lastensuojelun työntekijältä kykyä toteuttaa byrokratiatyötä turvallisessa vuorovaikutussuhteessa asiakkaan ja hänen perheensä kanssa. Systeemisessä toimintamallissa korostetaan luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen säilymistä etenkin niissä hetkissä, jolloin käsitellään asioista, joihin liittyy voimakkaita tunteita. Suomalaisessa systeemisessä toimintamallissa muutoksesta puhutaan velvoittavasti, kuten ”työntekijöiden tulee yhdistää systeemiset vuorovaikutustaidot vaatimaan lastensuojelutyöhön” (ote 39). Kyseessä on ehdoton vaatimus, jonka tulee täytyä. Tätä ilmaistaan myös toiminnallisina termeinä: ”byrokratiatyötä tehdään”, ”luomalla turvallisia suhteita asiakkaisiin” (ote 39). Vallankäyttöä kuvaavan puhettavan voi nähdä ilmaisevan pysyvyyttä ja kontrollia, kun taas kohtaamistyöstä käytetty puhetapa ilmaisee joustavuutta ja vapautta. Vallankäyttöön kohdistuvassa puheessa käytetään myös toiminnallista ilmaisua, joka merkityksellistää strukturoitua toimintaa ja ehdottomuutta, josta esimerkkinä ”vaatii” (ote 40) ja taas vastaavasti vuorovaikutustyöstä/kohtaamistyöstä puhutaan huomattavasti ”pehmeämmällä” termillä kuten ”muistuttaa” (ote 40). Puheessa käytetyt verbit ovat aktiivimuodossa ja korostavat siten tekijän osuutta toiminnassa.

Johtopäätökset diskurssin tuottamasta merkityksestä

Byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön -muutosdiskurssissa tuotettu asiantuntijamuutos merkitsee siirtymistä vallankäyttöön perustuvasta lastensuojelusta kohti suhdeperustaista lastensuojelua. Asiantuntijamuutos muuttaa byrokratiatyön ja kohtaamistyön suhdetta. Diskurssissa tuotettu lastensuojelun asiantuntijuus on suhdeperustaisesti orientoitunutta, jonka myötä lastensuojelun sosiaalityöntekijän on mahdollista toteuttaa lainsäädännön hänelle määäämiä työtehtäviä ihmissuhdekeskeisessä työskentelyssä. Tässä tehtävässä lastensuojelun asiantuntijan on osattava hyödyntää systeemisyyteen liittyviä työmenetelmiä kuten esimerkiksi perheterapeuttisia oppeja. Diskurssissa tuotetaan siten ihmissuhdetyöhön keskittyvää asiantuntijuutta.

Muutos edellyttää lastensuojelun asiantuntijalta jo perusvalmiutena vuorovaikutustaitoja. Lastensuojelun asiantuntijan on osattava luoda ja ylläpitää asiakassuhteessa luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. Tämä nähdään diskurssissa kaikista tärkeimpänä asiantuntijuuden osa-alueena koko toimintamallissa. Tämä edellyttää lastensuojelun asiantuntijalta kykyä aitoon (vilpittömään, rehelliseen, avoimeen, luonnolliseen) ja vastavuoroiseen asiakkaan kohtaamiseen. Tämä merkitsee asiantuntijuuden muuttumista etäisestä asiantuntijuudesta ihmissuhdetyöhön keskittyväksi asiantuntijaksi. Lisäksi se merkitsee asiantuntijuuden muutosta omien tunteiden

kontrolloijasta omia tunteitaan aktiivisesti työssään lisäinformaationa hyödyntäväksi asiantuntijaksi. Sosiaalityöntekijän ammattiin on kuitenkin perinteisesti liitetty tietynlainen pidättyväisyys ja virkamiesmäisyys ja tämän roolin taakse on ollut helppo piiloutua. Tämä on toiminut suojauskeinona oman ammatillisuuden säilyttämiseksi ja toisaalta myös oman yksityisyyden ja heikkouksien varjelemiseksi.

Uudessa toimintamallissa otetaan kuitenkin askel lähemmäksi asiantuntijan henkilökohtaista työorientaatiota. Ammatilliselta tämä vaatii rohkeutta jakaa tunteitaan muille. Se merkitsee myös omien asenteiden ja näkemysten paljastumista. Lisäksi se vaatii sosiaalityöntekijältä uskallusta näyttäytyä muiden edessä haavoittuvalta, epävarmalta ja virheitä tekevältä. Diskurssissa lastensuojelun asiantuntijuus halutaan viedä byrokratiatyön ja ihmissuhdetyö luottamuksellisessa asiakassuhteessa yhdistävään asiantuntijuuteen. Asiantuntijan tulee kyetä luomaan luja luottamuksellinen suhde asiakasperheeseen, jotta vuorovaikutussuhde pysyy toiminnassa myös silloin, kun tarvitaan lastensuojelulakiin perustuvia toimia ja vuorovaikutuksessa syntyy voimakkaita tunteita.

4.3 Ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen

Kolmas lastensuojelun asiantuntijuutta ja siinä tapahtuvaa muutosta määrittelevä muutosdiskurssi on ongelma-keskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen. Seuraavaksi analysoin muutossuunnan merkitysulottuvuuksia ja perusteluja.

Yksilön ongelmien tarkastelusta koko perheen auttamiseen

”Yhtenä tärkeimmistä uuden lastensuojelutyön mallin hyödyistä on paitsi uudenlaisen toimintakulttuurin, myös arvojen ja ideologioiden muutos; ongelma-keskeisyydestä siirrytään lapsen, perheen ja lähiyhteisön vahvuuksien ja voimavarojen etsimiseen. Lasta tai perhettä ei enää nähdä ongelmana vaan osana systeemiä. Tärkeää on ymmärtää lapsen ja perheen arkea ja etsiä vastauksia lapsen lähiympäristöstä.”
(Lahtinen ym. 2017, 28, ote 41.)

Muutosta ongelma-keskeisyydestä muutoskeskeisyyteen perustellaan lastensuojelun arvojen ja ideologian muuttumisella yksilön (lapsen/nuoren) ongelmien tarkastelusta koko perhesysteemin

tarkasteluun ja perheen auttamiseen voimaannuttamisen myötä. Muutos mahdollistaa lapsen ja hänen perheen näkemisen uudessa valossa; systeeminä. Muutoksen tärkeyttä perustellaan puhumalla siitä ”Yhtenä tärkeimmistä uuden lastensuojelutyön mallin hyödystä” (ote 41). Puhe korostaa muutosta mahdollisuutena. Muutoksesta puhutaan siirtymisenä vanhasta ajattelutavasta uuteen. Puheeseen sisältyy sekä puhe vanhasta että uudesta tavasta toimia ja ajatella. Esimerkkinä tästä on lause ”Lasta tai perhettä ei enää nähdä ongelmana, vaan osana systeemiä” (ote 41). Puhetavassa yhtäältä kielletään tekemästä vanhalla tavalla; ”ei enää nähdä”, ja toisaalta tilalle tarjotaan uusi keino toimia ”vaan osana systeemiä” (ote 41). Puheessa käytetään toiminnallisia ilmaisuja kuten esimerkiksi ”tärkeää on ymmärtää lapsen arkea ja etsiä vastauksia”. Asian merkityksellisyyttä tähdennetään puheessa sanalla ”tärkeää”.

Tavoitteiltaan epämääräisestä systeemisyyden suuntaamaan lastensuojeluun

”Perhe nähdään systeemisen ajattelun kautta yksikkönä, jossa yhden osan muutos käynnistää muutoksen koko systeemissä. Ajattelutavan myötä lastensuojelun tavoitteeksi kirkastuu muutoksen aikaansaaminen perhesysteemin toiminnassa ja sen kautta lapsen edun turvaaminen.” (Lahtinen ym. 2017, 13, ote 42.)

Muutoksesta puhutaan asioita mahdollistavana tekijänä, jonka myötä muun muassa lastensuojelun tavoite kirkastuu asiantuntijoille ja selkeyttää näin lastensuojelutyön tehtävää avohuollossa. ”Ajattelutavan myötä tavoitteeksi kirkastuu muutoksen aikaan saaminen perhesysteemin toiminnassa ja sen kautta lapsen edun turvaaminen” (ote 42). Puhetavassa korostetaan uuden systeemisen ajattelutavan (”perhe nähdään systeemisen ajattelun kautta yksikkönä, jossa yhden osan muutos käynnistää muutoksen koko systeemissä”) olevan avain lastensuojelun avohuollon ydintehtävän terävöittämiseksi ja selkeyttämiseksi. Muutoksesta puhutaan enimmäkseen toiminnallisin asiantilaa edistävin ja positiivisin ilmaisin kuten ”perhe nähdään”, ”muutos käynnistää muutoksen” ja ” tavoitteeksi kirkastuu” (ote 42).

”Olennaista on tukea vanhemmuutta ja lähiympäristöä siten, että lapsi voi elää omassa perheessään. Lapsen turvallisuus tulee kuitenkin varmistaa, mikä voi edellyttää myös lapsen huostaanottoa tai sijoittamista.” (Lahtinen ym. 2017, 28, ote 43.)

Muutosta koskevassa puheessa nostetaan esiin kaksi toisiinsa nähden ristiriitaista lastensuojelun asiantuntijuuden työskentelyn tavoitetta. Asiakirjaotteessa käytettävässä puheessa korostetaan perheen kasvatustehtävän tukemisen ensisijaisuutta toteamalla: ”Olennaista on tukea vanhemmuutta ja toimintaympäristöä siten, että lapsi voi elää omassa perheessään” (ote 43). Puhetapa, jolla asia esitetään, on ehdoton ja sen merkitystä korostetaan sanalla ”olennaista”. Samassa asiakirjaotteessa kuitenkin muistutetaan lastensuojelun asiantuntijaa, erityisesti lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää, hänen toisesta yhtä olennaisesta tehtävästään eli lapsen turvallisuuden varmistamisesta systeemiajattelun keskeisyydestä huolimatta. Tällöin puheessa korostuu ehdottomuus ja puhetapa saa käskävän muodon kuten: ”lapsen turvallisuus tulee kuitenkin varmistaa” (ote 43). Puhe on aktiivissa ja korostaa työntekijän osuutta toiminnassa. Puheessa jätetään kuitenkin työntekijän harkittavaksi täyttyvätkö huostaanoton tai sijoittamisen edellytykset toteamalla ”voi edellyttää myös lapsen huostaanottoa tai sijoittamista” (ote 43).

”Työntekijöiden tehtävä on auttaa perheitä löytämään omat vahvuutensa ja voimavaransa sekä luottamaan niihin” (Lahtinen ym. 2017, 14, ote 44).

”Tavoitteena on yhdessä työskennellä kohti muutosta ja sitä, että perhe toimii omillaan eikä enää tarvitse lastensuojelun palveluja” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 45).

Muutos edellyttää lastensuojelun asiantuntijalta kykyä osata auttaa lastensuojelun asiakasperheitä voimaantumaa ja pärjäämään lopulta omilla ja lähiverkostonsa voimavaroilla, ilman lastensuojelun tukea. Asiakirjaotteessa tämä nähdään toteutuvan yhteisen työskentelyn tuloksena kuten lauseessa ”Tavoitteena on yhdessä työskennellä kohti muutosta ja sitä, että perhe toimii omillaan, eikä enää tarvitse lastensuojelun palveluita” (ote 45). Termi ”tavoitteena on” jättää lauseen ehdolliseksi ja ilmaisee pyrkimystä jotakin kohti eli kyseessä ei ole ehdoton vaatimus yhteisestä työskentelystä. Ilmaisuu jättää asiantuntijan tehtäväksi määritellä keinot ja toimintatavat, joilla hän pyrkii työskentelemään kohden tavoitetta. Yhdessä työskentelyssä jokaisen osapuolen antamalla työpanoksella; sen laadulla ja määrällä on merkityksensä yhteiseen tavoitteeseen pääsemiseksi, joten myös siksi yhdessä työskentelyn onnistuminen ei ole yksinomaan lastensuojelun asiantuntijan tehtävänä. Asiakirjaotteessa muutoksesta puhutaan toiminnallisen ja ehdottoman ilmaisuin kautta: ”Työntekijän tehtävänä on auttaa perheitä löytämään omat vahvuutensa ja voimavaransa sekä luottamaan niihin” (ote 44). Termi ”tehtävänä on” ei jätä arvailuille ja tulkinnoille tilaa siitä, kuinka

työtä pitäisi tehdä. Toimintaa ilmaisevat verbit ovat asiakirjanäytteissä aktiivissa ja ilmentävät siten tekijän omaa osuutta toiminnassa.

”Mallin toteuttaminen vaatii omien asenteiden tarkastelua ja muutosta, koulutusta, työnohjausta ja sitoutumista. Entä jos työntekijät eivät koe mallia toteuttamisenarvoisena eivätkä sitoudu muutokseen? Työntekijöiden tulee uskoa, että muutosta tarvitaan ja että kuvailtu muutos on juuri se, jota kannattaa tavoitella.”
(Lahtinen ym. 2017, 29, ote 46.)

Asiakirjaotteessa muutoksen nähdään edellyttävän lastensuojelun asiantuntijan aitoa uskoa muutoksen mahdollisuuteen ja siihen luottamista, että systeemi ja systeemisyys tuovat ratkaisun. Tästä esimerkkinä lause: ”Työntekijöiden tulee uskoa, että muutosta tarvitaan ja että kuvattu muutos on juuri se, jota kannattaa tavoitella” (ote 46). Muutoksesta asiakirjaotteessa ehdottomaan sävyyn. Asiakirjaotteessa muutoksen nähdään edellyttää asiantuntijalta oman henkilökohtaisten asenteiden tuntemista, kehittämistä ja siihen sitoutumista kuten lauseessa: ”Mallin toteuttaminen vaatii omien asenteiden tarkastelua ja muutosta, koulutusta, työnohjausta ja sitoutumista” (ote 46) todetaan. Asiakirjaote kysyy lukijalta käänteisen ja johdatteluvan kysymyksen ”Entä jos työntekijät eivät koe mallia toteuttamisen arvoisena eivätkä sitoudu muutokseen?” (ote 46). Kysymys saa lukijan miettimään, mitä sitten voisi tapahtua? Kysymys omalla tavallaan haastaa lastensuojelun asiantuntijaa pohtimaan onko hänestä muutokseen; sitoutumiseen, omien asenteiden tarkastelemiseen ja niiden kehittämiseen?

Johtopäätökset diskurssin tuottamasta merkityksestä

Ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen -muutosdiskurssissa tuotettu asiantuntijamuutos merkitsee siirtymistä kohti tavoitteellisempaa asiantuntijuutta. Diskurssi tuottaa ratkaisukeskeisyyttä systeemisesti ja määrätietoisesti työskentelyssään hyödyntävää/käyttävää asiantuntijuutta. Asiantuntijuus lastensuojelun asiakastyössä on systeemisen ajattelutavan myötä tavoitelähtoisempää. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on muutokseen orientoitunutta; muutokseen uskovaa, siihen sitoutunutta ja sitä kohti työskentelevää tavoitteellista toimintaa. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka auttaa lastensuojeluperheitä voimaantumaan ja sen myötä pärjäämään omin ja lähiverkoston voimavarojen turvin. Lastensuojelun asiantuntijuus on taitoa tehdä itsensä tarpeettomaksi. Tämä puolestaan edellyttää asiantuntijuutta, joka on aidosti muutokseen uskovaa ja

työskentelyyn sitoutunutta. Se edellyttää myös asiantuntijuutta, joka valmis (halukas/sitoutunut) omien asenteiden tarkasteluun ja niiden muuttamiseen ja kehittämiseen.

Diskurssin tuottama asiantuntijamuutos tuottaa myös asiantuntijuutta, joka on systeemiseen ajattelumalliin sitoutunutta, mutta joka kykenee asettamaan tarpeen mukaan lapsen edun systeemisen ajattelutavan edelle. Tasapainoilu tuen ja kontrollin välillä nähdään tässäkin diskurssissa olevan osa lastensuojelun asiantuntijuutta. Diskurssi tuottaa kuitenkin asiantuntijuutta, joka osaa yhdistää kohtaamistyössä systeemisen ajattelun ja byrokratiatyö.

4.4 Palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen

Neljäs ja viimeinen muutosdiskurssi on palvelukeskeisyydestä lapsi- ja asiakaslähtöisyyteen, jonka merkitysulottuvuuksia ja perusteluja analysoin seuraavaksi.

Epäluottamuksen ilmapiiristä luottamussuhteen syvenemiseen

”Malli sitoutuu asiakaslähtöisyyteen. Asiakkaiden äänen, kokemuksen ja osallisuuden lisääminen on olennaista. Vielä tällä hetkellä tukea ja palveluita joudutaan miettimään enemmän tarjolla olevan palveluvalikon kuin asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta. Kun asiakkaat tulevat kuulluksi suhteessa omiin tarpeisiinsa, luottamus lastensuojelua kohtaan kasvaa.” (Lahtinen ym. 2017, 18, ote 47.)

”Aidosti yhdessä asiakkaan, perheen ja työntekijöiden kanssa suunniteltu, valmisteltu ja toteutettu prosessi mahdollistaa työskentelyn saman päämäärän ja tavoitteen saavuttamiseksi” (Lahtinen ym. 2017, 12, ote 48).

Muutosta perustellaan asiakirjaotteessa olevassa puheessa keinona parantaa asiakassuhdetta ja sen myötä koko lastensuojelua palveluna. Tästä esimerkkinä lause ”Kun asiakkaat tulevat kuulluksi suhteessa omiin tarpeisiinsa, luottamus lastensuojelua kohtaa kasvaa” (ote 47). Asiantuntijuus näyttäytyy esimerkissä asiakkaan ja tämän subjektiivisten tarpeiden kuulijana ja huomioon ottajana. Muutosta mahdollisuutena kuvaillaan asiakirjapuheessa seuraavasti: ”Aidosti yhdessä asiakkaan, perheen ja työntekijöiden kanssa suunniteltu, valmisteltu ja toteutettu prosessi mahdollistaa työskentelyn saman päämäärän ja tavoitteen mahdollistamiseksi” (ote 48). Termillä “aidosti

yhdessä” korostetaan avointa, rehellistä ja ilman taka-ajatuksia toteutuvaa yhteistoimintaa asiakasperheen ja asiantuntijan välillä. Asiakirjaotteissa muutoksesta puhutaan käyttämällä toiminnallisia asiantiloja edistäviä ja positiivisia ilmaisuja kuten ”luottamus lastensuojelua kohtaan kasvaa”, ”mahdollistaa työskentelyn saman päämäärän ja tavoitteen saavuttamiseksi” (ote 47, 48). Muutoksen tärkeyttä korostetaan asiakirjapuheessa myös seuraavasti: ”Malli sitoutuu asiakaslähtöisyyteen” (ote 47). Sitoutuminen ilmentää halua ja tahtoa, mutta myös velvollisuutta ja pysyvyyttä. Lause ilmentää sitä, että asiakaslähtöisyys kuuluu pysyvänä oleellisena osana muutokseen. Puhetapa, jolla siitä puhutaan, on ehdotonta, eikä jätä työn kehittäjälle tulkinnanvaraa. Muutoksesta puhutaan myös vertailemalla uutta ja vanhaa toimintamallia. Tällöin ”vanhasta” tavasta ajatella ja toimia puhutaan vähättelevään sävyyn kuten esimerkiksi ”Vielä tällä hetkellä tukea ja palveluita joudutaan miettimään enemmän tarjolla olevan palveluvalikon kuin asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta” (ote 47).

”Suomalaisessa lastensuojelussa keskustelun, käytäntöjen kehittämisen ja tutkimuksen kohteina olleet lapsilähtöisyys ja lapsen etu ovat mallin kivijalka. Lapsen etu toteutuu parhaiten ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja turvallisten suhteiden kautta, ei byrokraattisilla käytännöillä. Lapsilähtöisyys ja kontekstisidonnaisuus tarkoittavat tässä sitä, että lapsia autetaan siinä ympäristössä, jossa he elävät. Vaikka perhe on systeemisyydessä asiakkuuden ydinyksikkö, lapsi tarpeineen ei saa jäädä varjoon. Lapsen etu ei ole koskaan vain yksi monista huomioon otettavista seikoista, vaan lasta parhaiten palvelevalla näkökulmalla annetaan aina suurin painoarvo (ks. esim. YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 3).” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 49.)

Aineisto-otteen lopussa viitataan YK:n Yleissopimukseen lapsen oikeuksista, jolloin perusteluja haetaan puheessa merkittävään ja ainakin lastensuojelualalla yleisesti tunnettuun auktoriteettiin vetoamalla. Lisäksi puheessa perustellaan muutosta vetoamalla sen ajankohtaisuuteen. Tämä tapahtuu vertaamalla sitä tämän ajan lastensuojelun tutkimusgenren keskeisiin kiinnostuksen kohteisiin; asiakaslähtöisyyteen ja lapsen etuun. Asiakirjaotteessa muutoksesta puhutaan voimallisesti ja sen ehdottomuutta ilmentäen seuraavasti: ”lapsen etu ja lapsilähtöisyys ovat mallin kivijalka” (ote 49). Tämän mukaan koko systeeminen toimintamalli perustuu näiden kahden ajattelumallin/ideologian varaan. Asiakirjaotteessa lapsen edun ensisijaisuus kaikessa korostuu ja sille ”annetaan aina suurin painoarvo”. Tästä esimerkkinä lause ”Lapsen etu ei ole koskaan vain yksi monista huomioon otettavista seikoista, vaan lasta parhaiten palvelevalla näkökulmalle

annetaan aina suurin painoarvo” ja lause ”Vaikka perhe on systeemisyydessään asiakkuuden yksikkö, lapsi tarpeineen ei saa jäädä varjoon (ote 49). Lapsen edun tärkeyttä korostetaan puheessa käskyttävillä ja ehdottomilla termeillä kuten “ei ole koskaan” ja ”annetaan aina suurin painoarvo” (ote 49). Merkitystä korostetaan puheessa myös ajan määreillä ja superlatiivisia käyttäen sekä käyttämällä kieltosanoja. Asiakirjapuheessa lapsen etu nähdään toteutuvan parhaiten turvallisten suhteiden ja vuorovaikutuksen kautta lakipykälien tuijottelun sijasta: “ei byrokraattisilla käytännöillä” (ote 49). Lapsilähtöisyys merkitsee lapsen auttamista hänen omassa elinympäristössään.

Lapsen edun tarkastelusta koko perheen näkökulman huomioimiseen

”Hacneyn mallissa, jossa sekä lapsella ja vanhemmilla on molemmilla omat sosiaalityöntekijänsä, on huomioitu sekä vanhempien että lapsen näkökulma. Se noudattaa siten myös suomalaisen lastensuojelulain henkeä.” (Lahtinen ym. 2017, 25, ote 50.)

Asiakirjaotteessa muutosta perustellaan vetoamalla auktoriteetteihin eli Hacneyn malliin sekä lastensuojelulakiin. Muutosta perustellaan vetoamalla Hacneyn toimintamallin toimintaan, jossa asiakaslähtöisyys on huomioitu koko perheen näkökulmasta: ”Hacneyn mallissa, jossa sekä lapsella ja vanhemmilla on molemmilla omat sosiaalityöntekijänsä, on huomioitu sekä vanhempien että lapsen näkökulma” (ote 50). Muutosta perustellaan myös toimintamallin hyvällä istuvuudella omaan lainsäädäntöömme toteamalla puheessa ”Se noudattaa siten myös suomalaisen lastensuojelulain henkeä” (ote 50).

”Jotta tuki olisi riittävän monipuolista, perheen kanssa kartoitetaan ja sovitaan, mihin lapsen ja perheen palveluihin voidaan olla yhteydessä...Näin tiedonsiirto on avointa ja jatkuvaa.” (Lahtinen ym. 2017, 23, ote 51.)

”Tavoitteena pitäisi olla se, että perhettä ei ohjata eri ”luukulta” toiselle, vaan työntekijä seuraa perheen mukana varmistaen, että perhe tulee kuulluksi ja autetuksi” (Lahtinen ym. 2017, 31, ote 52).

Oman sosiaalityöntekijän tärkeyttä perustellaan lapsen ja vanhempien näkökulman kautta yhdessä tekemisellä, tiedon siirron avoimuudella ja jatkuvuudella sekä asiakasperheen kuuluksi- ja autetuksi tulemisen varmistamisella kuten esimerkiksi lauseessa ”Tavoitteena pitäisi olla se, että perhettä ei

ohjata eri ”luukulta” toiselle, vaan työntekijä seuraa perheen mukana varmistaen, että perhe tulee kuulluksi ja autetuksi” (ote 52). Asiakirjaotteessa käytetty puhe muutoksesta on konditionaalissa ”Tavoitteena pitäisi olla” (ote 52). Ilmaisuu viittaa tulevaisuuteen ja jättää puheeseen ehdon. Asiakirjaotteessa tämä ehto nähdään poistuvan, kun oma työntekijä palveluihin ohjaamisen sijasta kulkea asiakkaan rinnalla ja pitää huolen siitä, että asiakas saa tarvitsemansa avun ja tulee kuulluksi. Toimintamallin mahdollistaa näin niin sanotun yhden luukun periaatteen toteutumisen. Muutosta perustellaan myös puhumalla siirtymisenä vanhasta tavasta uuteen, jolloin puhutaan vertailevasti ”ei ohjata eri ”luukulta” toiselle, vaan työntekijä seuraa perheen mukana” (ote 52). Puheessa osoitetaan lukijalle ”väärä vanha tapa” toimia, josta uudella toimintamallilla on mahdollista päästä eroon. Muutoksesta puhutaan lähinnä ehdottomin toiminnallisina puhetavoin kuten esimerkiksi ”perheen kanssa kartoitetaan ja sovitaan” ja ”tiedonsiirto on avointa ja jatkuvaa” (ote 51). Puhetavassa käytetään myös ehdollista ilmaisua kuten ”voidaan olla yhteydessä”, jolloin lauseeseen jää mallin soveltajalle tulkinnan mahdollisuus.

”Lapsen työntekijän tehtävä on ensisijaisesti varmistaa, että lapsen ääni pysyy läsnäolevana kaikissa lapselle tarjottavissa palveluissa” (Clayton 2012; Ref. Lahtinen ym. 2017, 22, ote 54).

”Lapsen työntekijä on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä ja hän on lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen työntekijä työskentelee aktiivisesti lapsen ja perheen kanssa ja luo luottamussuhteen erityisesti lapseen. Hän kertoo lapselle ymmärrettävästi, mitä on tapahtumassa ja miksi. Hän vahvistaa lapsen osallisuutta ja tuo lapsen näkökulman tiimiin ja yhteistyöneuvotteluihin. Hän nostaa esiin lapsen voimavaroja ja onnistumisia.” (Clayton 2012; ref. Lahtinen ym. 2017, 22, ote 55.)

Asiakirjaotteissa lapsen oman työntekijän tehtävänä on huolehtia lapsen/nuoren äänen esillä pysymisestä. Tämä nähdään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ”ensisijaisena” tehtävänä: ”Lapsen työntekijä tehtävä on ensisijaisesti varmistaa, että lapsen ääni pysyy läsnä olevana kaikissa lapselle tarjottavissa palveluissa (ote 54). Tätä lapsen työntekijän tärkeää tehtävää perustellaan asiakirjaotteessa käskyttävillä, ehdottomilla ja vahvoilla toiminnallisilla ilmaisuilla kuten ”on koulutukseltaan”, ”työskentelee aktiivisesti lapsen ja perheen kanssa”, ”luo luottamussuhteen erityisesti lapseen”, ”kertoo lapselle ymmärrettävästi, mitä on tapahtumassa ja miksi”, ”vahvistaa lapsen osallisuutta” ”tuo lapsen näkökulman tiimiin ja yhteistyöneuvotteluihin” ”nostaa esiin lapsen

voimavaroja ja onnistumisia” (ote 55). Toiminnan tehokkuutta on korostettu adjektiiveilla “työskentele aktiivisesti” ja ”kertoo lapselle ymmärrettävästi”. Asiakirjaotteessa muutosta perustellaan myös auktoriteettiin vetoamalla eli viittaamalla toiseen kirjalliseen lähteeseen.

”Vanhemman työntekijä työskentelee aktiivisesti perheen ja vanhempien kanssa. Hän luo luottamussuhteen erityisesti vanhempiin. Hän vahvistaa vanhempien osallisuutta ja etsii yhdessä vanhempien kanssa perheen voimavaroja sekä niitä vahvistavia toimenpiteitä. Hän on vanhempien tukena ja äänen vahvistajana yhteistyötapaamisissa. Lapsen ja vanhemman työntekijät tapaavat tiiviisti yksin ja työparina perheenjäseniä ja tarpeen mukaan myös muita perheen verkoston jäseniä.”
(Lahtinen ym. 2017, 22, ote 56.)

Asiakirjaotteessa puhutaan vanhemman työntekijästä aktiivisena vanhempien osallisuuden, äänen ja voimavarojen vahvistajana, luottamussuhteen etenkin vanhempiin luovana ja yhdessä vanhempien ja koko perheen kanssa toimivana. Vanhempien työntekijä toimii yksin tai lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työparina. Vanhempien työntekijästä käytettyä puhetta kuvastaa toiminnallisuus ja aktiivisuus kuten esimerkiksi seuraavista ilmaisuista voi päätellä: ”työskentelee aktiivisesti”, ”luo luottamussuhteen erityisesti vanhempien kanssa”, ”vahvistaa vanhempien osallisuutta”, ”etsii yhdessä vanhempien kanssa” ja ”on vanhempien tukena (ote 56). Puheessa käytetyt termit ja verbit ilmentävät eteenpäin menevää muutosta. Ilmaisut ovat ehdottomia, eivätkä siten jätä tulkinnalle tilaa. Asiakirjaotteessa olevassa puheessa määritellään työskentelytapaa, jolla perheiden kanssa toimitaan. Puheessa työskentelyn intensiteettiä perheiden kanssa korostetaan adverbillä ”tiiviisti”, ”yksin”, ”työparina” kuten esimerkiksi lauseessa ”Lapsen ja vanhemman työntekijät tapaavat tiiviisti yksin ja työparina perheenjäseniä ja tarpeen mukaan myös muita perheen verkoston jäseniä” (ote 56). Samassa lauseessa todetaan, että työskentely voi toteutua yksin perheen kanssa tai yhdessä työparin ja perheen kanssa. Mukana voi olla myös muita perheen verkostoon kuuluvia toimijoita.

Valmiiden manuaalien käytöstä asiakaslähtöiseen menetelmällisyyteen

”Vaikuttavinta lastensuojelua löytyy luovien ja yksilöllisten ratkaisujen – ei valmiiden manuaalien tai juridiikan kautta” (Lahtinen ym. 2017 1, 57).

”Työskentelyssä perheet kohdataan yksilöllisesti siten, että se vie muutosta parempaan suuntaan perheiden elämässä. Systemisyys ei sulje pois erilaisten ja eri teorioista

nousevien menetelmien käyttöä muutoksen aikaansaamisessa tai ylläpitämisessä. Menetelmiä käytetään kuitenkin joustavasti ja tapauskohtaisesti. Joustava ja lapsen ja perheiden tarpeista lähtevä menetelmällisyys on asiakaslähtöisyyttä.” (Lahtinen ym. 2017, 17, ote 58.)

Asiakirjaotteessa muutosta perustellaan sen tuomilla vaikutuksilla lastensuojeluun: ”Vaikuttavinta lastensuojelua löytyy luovien ja yksilöllisten ratkaisujen –ei valmiiden manuaalien tai juridiikan kautta.” (ote 57). Muutoksen tärkeyttä korostetaan puheessa superlatiivilla ”vaikuttavinta” ja puhe on sävyiltään ehdotonta. Puheessa korostetaan työskentelyn yksilöllisyyttä ja luovuutta vaikuttavan työn avaimina ja toisaalta todetaan kaavoihin kangistunet manuaalit ja lait tehottomiksi vaikuttavuuden lisääjiksi. Asiakirjaotteessa korostetaan ehdottomalla ilmaisulla myötäilevää, tarvelähtöistä menetelmäosaamista työntekijän taitona seuraavasti: ”Joustava ja lapsen ja perheiden tarpeista lähtevä menetelmällisyys on asiakaslähtöisyyttä” (ote 58). Molemmissa asiakirjaotteissa korostetaan yksilöllisen kohtaamisen tärkeyttä lastensuojelussa. Esimerkiksi lause ”Työskentelyssä perheet kohdataan siten, että se vie muutosta parempaan suuntaan perheiden elämässä” (ote 58). Yksilöllisyyden huomioiminen työskentelyssä pitää siten olla muutosta eteenpäin vievää toimintaa. Tässä joustava menetelmällisyys voi toimia apuna: ”Systeemisyys ei sulje pois erilaisten ja eri teorioista nousevien menetelmien käyttöä muutoksen aikaansaamisessa tai ylläpitämisessä. Menetelmiä käytetään kuitenkin joustavasti ja tapauskohtaisesti” (ote 58). Puheessa korostetaan sitä, että toimintamalli sallii erilaisten menetelmien käytön (”systeemisyys ei sulje pois”), mutta tärkeintä on osata käyttää niitä joustavasti ja asiakaslähtöisesti (”menetelmiä käytetään kuitenkin”).

Johtopäätökset diskurssin tuottamasta merkityksestä

Palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen -muutosdiskurssissa tuotetaan asiantuntijamuutosta erilaisin perusteluin. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka osaa ja haluaa kuulla ja huomioida työskentelyssään asiakkaan ja hänen subjektiiviset tarpeensa. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on asiakaslähtöisyyteen sitoutuvaa. Se on tahtoa ja halua toimia työssään uskollisesti asiakaslähtöisyys huomioiden. Asiantuntijuutta, joka pyrkii asiakaslähtöisyyttä noudattamalla syventämään luottamussuhdetta asiakkaaseen ja tämän perheeseen. Diskurssi tuottaa myös asiantuntijuutta, joka osaa tehdä luovia ja yksilöllisiä ratkaisuja. Se tuottaa asiantuntijuutta, joka kykenee kohtaamaan jokaisen asiakkaan yksilöllisesti ja auttamaan asiakasta ja hänen perhettään kohti muutosta

hyödyntäen asiakaslähtöisiä menetelmiä. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on joustavaa ja asiakkaan tarpeista lähtevää menetelmäosaamista.

Diskurssi tuottaa myös tiedostetummin ja systemaattisemmin asiakaslähtöisyyttä huomioivaa asiantuntijuutta. Diskurssi tuottaa koko perheen huomioivaa asiantuntijuutta osoittamalla sekä lapselle että tämän vanhemmille omat sosiaalityöntekijät. Diskurssissa tuotetaan saman aikaisesti asiantuntijuutta, joka pyrkii auttamaan ja voimaannuttamaan lasta ja hänen vanhempiaan heidän omassa elinympäristössään, mutta joka saman aikaisesti nostaa lapsen edun ja lapsilähtöisyyden työskentelyssään etusijalle. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka on asiakkaan vierellä kulkemista ja sen varmistamista, että asiakas (lapsi/vanhempi) saa tarvitsemansa palvelun ja tuen sekä äänensä kuuluviin. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, jonka tehtävänä on tukea asiakasta tämän yksilöllisellä matkalla muutokseen, jossa keskeisenä toimijana on asiakas itse, ei lastensuojelun asiantuntija.

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata tutkimuskysymykseen: *Millaisin puhetavoin lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta määritellään ja perustellaan suomalaista systeemistä toimintamallia käsittelevässä mallinnusraportissa/asiakirjassa?* Tutkimusaineistona toiminut systeemisen toimintamallin mallinnusraportti osoittautui analyysivaiheessa varsin ”hedelmälliseksi” aineistoksi. Tämän vuoksi analyysi- ja tulosluvussa käytettyjen aineisto-otteiden määrä oli runsas. Tästä huolimatta selkeän tutkimuskysymyksen avulla onnistuin karsimaan epäoleellisimman aineiston ja aineisto-otteiksi valikoituivat oleelliset otteet. Tutkimusanalyysin myötä lastensuojelun asiantuntijuutta ja sen muutosta määritteleviä keskeisiä muutosdiskursseja paikantui neljä (4), jotka olivat yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen, byrokratiatyöstä vuorovaikutustyöhön, ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen ja palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen.

Yksin tekemisestä yhdessä tekemiseen -muutosdiskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka on moniammatillisen tiimin kautta määrittyvää ja toteutuvaa. Asiantuntijuus on sekä vastuuta tiimin jäsenten kanssa jakavaa että asiantuntijuutta moniammatillisessa tiimissä ja yhteistyöverkostoissa jakavaa. Asiantuntijuus on moniäänistä ja monialaista yhdessä tekemistä. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on myös taitoa hyödyntää tarpeen mukaisesti yhteistyöverkostoja lastensuojeluprosessin koordinoinnissa. Tämä puolestaan edellyttää oman osaamisen ja muiden työn ja osaamisen riittävää tuntemista. Asiantuntijuus on myös jatkuvaa oppimista, jonka tiimi ja perheterapeutin läsnäolo mahdollistavat. Asiantuntijuus on suoraan kohtaamistyöhön keskittyvää ja lapsia ja heidän vanhempiaan paremmin ymmärtävää. Asiantuntijuus edellyttää kuitenkin kykyä suhteuttaa kohtaamistyön ajallinen osuus lain sanelemiin työtehtäviin nähden. Systeemisyyden kautta asiantuntijuudesta tulee yhdenmukaisempaa ja tasalaatuisempaa. Asiantuntijuus nähdään muuttuvan aidoksi haluksi tehdä suhdeperustaista työtä.

Byrokratiatyöstä ihmissuhdetyöhön -muutosdiskurssi tuottaa suhdeperustaisesti orientoitunutta ja sen mahdollistamana byrokratiatyötä vahvassa luottamussuhteessa toteuttavaa asiantuntijuutta. Asiantuntijuus on luottamussuhteen rakentamista ja sen vaalimista. Tämä edellyttää asiantuntijuudelta kykyä aitoon, avoimeen ja rehelliseen sekä vastavuoroisen kohtaamiseen asiakastyössä. Lisäksi se edellyttää työssään systeemisiä työmenetelmiä muutoksen edistämiseksi hyödyntävää ja omia tunnerektioita tiedonlähteinä käyttävää asiantuntijuutta.

Ongelmakeskeisyydestä ratkaisukeskeisyyteen –muutosdiskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka on tavoitteen suuntaamaa; ratkaisukeskeisyyttä määrätietoisesti ja systemaattisesti työssään hyödyntävää asiantuntijuutta. Diskurssi tuottaa myös muutosorientoitunutta; muutostyöhön sitoutunutta, muutokseen uskovaa, sen eteen työskentelevää asiantuntijuutta. Asiantuntijuus on myös valmiutta omien asenteiden muuttamiseen ja kehittämiseen. Diskurssi tuottaa asiantuntijuutta, joka auttaa asiakasperheitä voimaantumaan ja pärjäämään sen myötä omillaan ilman lastensuojelun tukea. Asiantuntijuus on siten pohjimmiltaan itsensä tarpeettomaksi tekemistä. Systemisestä ajattelutavasta riippumatta tuotettu asiantuntijuus on lapsen edun systeemisyyden edelle laittavaa.

Palvelukeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen -muutosdiskurssissa tuotetaan asiantuntijuutta, joka on asiakaslähtöisyyteen sitoutuvaa; asiakkaan yksilöllisesti kohtaavaa ja häntä kuulevaa ja hänen tarpeitaan huomioivaa. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on myös yksilöllisiä ja luovia ratkaisuja tekevää. Se on asiakkaan tarpeista lähtevää joustavaa ja tarpeenmukaista menetelmäosaamista. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on koko perheen näkökulmia huomioivaa (lapsella ja vanhemmalla oma sosiaalityöntekijä), mutta viime kädessä lapsen edun ja lapsilähtöisyyden ensisijaiseksi kaikkeen muuhun nähden laittavaa. Diskurssin tuottama asiantuntijuus on asiakaslähtöisyyden tiedostetummin ja systemaattisemmin työskentelyssä huomioivaa. Asiantuntijuus on asiakkaan vierellä kulkemista ja sen huolehtimista, että sekä lapsen että vanhempien ääni on läsnä eri palveluissa. Se on myös asiantuntijuutta, joka pyrkii asiakaslähtöisyyttä noudattamalla syventämään luottamussuhdetta asiakkaaseen ja tämän perheeseen.

Muutosdiskursseissa esiin nousseet vaatimukset asiantuntijuudelle ja sen muutokselle, eivät ole uusia ja ihmeellisiä. Niissä esitetyt asiat ovat ennestään tuttuja asiantuntijuuden elementtejä kuten esimerkiksi yhteistyötaidot, menetelmä- ja vuorovaikutusosaaminen, ratkaisukeskeisyys, vuorovaikutusosaaminen, moniammatillisuus, tiimityöskentely ja moniammatillisuus. Tämä tekeekin ymmärrettäväksi systeemille toimintamallille annetun kritiikin ja vastarinnan, sillä samoja asioita on tehty tähänkin asti. Mutta mikä sitten tekee suomalaisesta systeemisestä toimintamallista erilaisen eli mitä uutta se tuo lastensuojelun asiantuntijuuteen?

Lähden pohdinnassa liikkeelle lastensuojelulakia tarkastelemalla. Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) määrittelee Suomessa tehtävää lastensuojelutyötä. Lastensuojelulakiin kirjatut lastensuojelun periaatteet (4§) ovat keskeisiä ohjenuoria lastensuojelun käytännön työssä. Lapsen edun

ensisijaisuus ja lapsen osallisuus häntä itseä koskevissa asioissa ovat näitä periaatteita ja ne on huomioitu myös systeemissä toimintamallissa. Toimintamallissa lapsen äänen ja edun varmistamiseksi on hänelle nimetty oma työntekijä. Tämä ei ole uusi asia perinteisessä lastensuojelussakaan. Systeemissä toimintamallissa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ajallista mahdollisuutta tavata lasta on lisätty uuden tiimimallin mahdollistamana. Systeemissä toimintamallissa lapsilähtöisyys ja lapsen edun huomioiminen on keskeisessä roolissa myös kaikissa asiantuntijuusdiskursseissa. Mallin ajamasta systeemisestä ajattelusta, ratkaisukeskeisyydestä ja asiakaslähtöisyydestä huolimatta, lapsen etu on nostettu näiden kaikkien edelle. Samalla tavalla lapsen etu on ohjannut lapsensuojelun toimintaa aiemminkin. Uutta on kuitenkin se, että uudessa toimintamallissa tätä lapsen edun ajamista tehdään tiedostetummin ja systemaattisemmin.

Lastensuojelulakiin on kirjattu myös periaate vanhempien/hoitajien tukemisesta heidän kasvatusta ja huolenpitotehtävässään. Tämä on huomioitu suomalaisessa systeemissä toimintamallissa nimeämällä vanhemmille oma sosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on pitää vanhempien ääni läsnä lastensuojeluprosessin aikana. Tämä on uutta lastensuojelussa, jossa perinteisesti on ollut vain lapselle nimettyä oma työntekijä. Vanhempien kasvatustehtävän tukemisen ensisijaisuus on otettu huomioon systeemisen ajattelun turvin, jolloin perhettä pyritään auttamaan heidän omassa elinympäristössään. Perhettä pyritään ensisijaisesti tukemaan voimaantumisen sijaan, että perhe pärjäisi jatkossa omin voimin.

Systeemisyyden lastensuojelun asiakastyössä tarjoaa selkeän viitekehyksen, jonka kautta asiakasperhettä tarkastellaan toimintamallin myötä ”uusien silmin”. Perheen näkeminen systeeminä selkeyttää lastensuojelun työskentelyn tavoitetta: auttaa perheitä voimaantumaan heidän omassa elinympäristössään. Systeemissä ajattelussa tämä tavoite kuitenkin korostuu, kun perhettä tietoisella tavalla tarkastellaan systeeminä. Tämä tekee lastensuojelulle tärkeän periaatteen vaalimisesta paitsi tiedostetumpaa niin myös strukturoidumpaa. Systeemien ajattelu ja perheen auttaminen heidän omassa toimintaympäristössään on toimintamallissa lastensuojelutyöskentelyn keskeinen ja ensisijainen tavoite, mutta mikäli lapsen etu niin vaatii, on sijaishuolto järjestettävä viipymättä. Periaatteena onkin mahdollisimman hienovarainen puuttuminen perheen ”yksityisyyteen”. Vanhempien kasvatusta ja huolenpitovastuun tukemista ja lapsen edun ajamista tehdään systeemissä toimintamallissa luottamuksellisessa ja avoimessa vuorovaikutussuhteessa asiakasperheiden kanssa. Toimintamallissa luottamussuhteen luomiseen ja sen ylläpitämiseen on

annettu tilaa ja aikaa. Tähän ei ole ollut perinteisessä lastensuojelutyössä mahdollisuutta kiireen ja byrokratiatyön kuormittavuuden vuoksi, vaikka samat periaatteet ovatkin ohjanneet suomalaista lastensuojelua.

Perinteistä lastensuojelua on ohjannut myös periaate avohuollon tukitoiminen ensisijaisuudesta ja perheen ongelmien ennaltaehkäisemisestä ja riittävän ajoissa ongelmiin puuttumisesta. Nämä periaatteet toteutuvat myös suomalaisessa systeemissä toimintamallissa, kun perhettä pyritään ensisijaisesti tukemaan selviytymään heidän omassa elinympäristössään ennen kuin ongelmat eskaloituvat liian suuriksi. Tarkoituksena on auttaa perheitä selviytymään itse omista ongelmistaan heidän omien ja lähitukiverkoston voimavarojen turvin. Riittävän ajoissa ongelmiin puuttuminen mahdollistuu toimintamalliin kuuluvan tiiviin ja säännöllisen työskentelyn myötä. Tällöin ongelmat eivät pääse enää niin helposti yllättämään ja ongelmiin pystytään tarttumaan nopeammin. Perinteisessä lastensuojelussa vastaavanlaiseen ennaltaehkäisevään asiakastyöhön ei ole mahdollistunut riittävästi aikaa, vaan työ on ollut enemminkin tulipalojen sammuttelua ja liian myöhään ongelmiin reagoimista.

Aineiston perusteella lastensuojelun systeeminen toimintamalli muuttaa sellaisenaan toteutuessaan lastensuojelun asiantuntijuutta kuuntelevammaksi, harkitsevammaksi, moniäänisyyttä tietoisesti hyödyntäväksi, tavoitteellisemmaksi, sitoutuneemmaksi, läpinäkyvämmäksi sekä lasta ja hänen vanhempiansa huomioivammaksi sekä heille riittävän ajan antavaksi. Roolijaon vanhemman työntekijän ja lapsen työntekijän välillä, voi myös nähdä selkeyttävän lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä, jolloin hän voi tietoisesti ja ”hyvällä omalla tunnolla” keskittyä puhtaasti lapsen näkökantaan. Systeeminen toimintamalli tarjoaa strukturoidumman tavan tehdä samat asiat uudella tavalla. Tämä merkitsee jäsenyneempää lastensuojelutyön tekemistä. Säännöllinen, viikoittainen ja sisällöllisesti määritelty viikkokokous tuo jäsenyneen tavan toimia ja edetä työskentelyssä. Systeeminen toimintamalli luo lastensuojelun avohuollon työskentelystä positiivisempaa korostamalla perheiden omien voimavarojen esiin nostamisen ja niiden vahvistamisen ensisijaisuutta työskentelyssä. Tämän voi myös nähdä eheyttävän lastensuojelun julkisuuskuvaa vahvistamalla ennaltaehkäisevän työn ja avohuollon osuutta lastensuojelun työtehtävissä, joka tällä hetkellä on painottunut lastensuojelun viimesijaisen tehtävän eli sijaishuollon järjestämisen korostamiseen. Systeemisyyden valossa lastensuojelu ei ole enää ulkopuolisin silmin niin pelottava. Lastensuojelusta nostetaan esiin sen positiivinen puoli lapsen ja perheen omatoimisuuden vahvistajana.

Suomalainen lastensuojelu on painunut samojen ongelmien kanssa jo vuosikymmenestä toiseen. Ratkaisuja lastensuojelua vaivanneisiin ongelmiin on yritetty löytää niin lainsäädännöllisillä muutoksilla kuin myös erilaisten selvitys- ja kehittämishankkeiden kautta. (ks. esimerkiksi Kanaoja ym. 2013, 22-23). Muun muassa vuosina 2017-2019 toteutettiin Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön toimesta lastensuojelun henkilöstöresursseja kartoittanut selvitystyö. Selvitystyöryhmä esitti lastensuojelun henkilöstökuormituksen vähentämiseksi sijaispoolien muodostamista. Lisäksi selvityksessä peräänkuulutettiin moniammatilliseen tiimityöskentelyyn siirtymistä sekä lastensuojelun henkilöstörakenteen muuttamista siten, että sitä täydennettäisiin päihde- ja mielenterveyshuollon ammattilaisilla. Tärkeänä nähtiin painopisteen siirtyminen korjaavasta työstä ennaltaehkäiseviin palveluihin ja varhaiseen tukeen. Tämä tapahtuu ennaltaehkäisevien palveluiden laajentamisella, jossa perhetyötä ja kotipalvelua lisätään. Selvitystyössä esiin tulleesta sosiaalityöntekijöiden kuormittumisesta huolimatta selvityshenkilö ei suositellut lakisääteisen asiakasmäärän mitoittamista lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Tämän sijasta selvityshenkilö esitti tiimikohtaisen ns. ”kriisirajan” laatimista ei lainsäädännöllisin ohjeistuksin. Selvityshenkilön esittämien ratkaisujen toimeenpanemiseksi, selvityshenkilö ehdotti maakuntakohtaisten ja aikataulutettujen toteuttamissuunnitelmien tekemistä (Kanaoja 2018, 2, 14-21 ja Kanaoja & Ruuskanen 2019, 11-12.) Suomalainen systeeminen toimintamalli näyttää täyttävän ainakin suurimman osan näistä yllä esitetystä ratkaisuehdotuksista kuten tiimityöskentelyn ja moniammatillisuuden lisäämisen sekä varhaisen ja ennaltaehkäisevän tuen korostaminen korjaavan työn sijasta. Voisiko systeeminen toimintamalli siten toimia ratkaisuna lastensuojelun asiantuntijuuden vahvistamiseksi ja lastensuojelun pelastamiseksi Kai Alhasen (2014) esittämältä uhkaluvalta (ks. alaluku 2.1).

Ongelmana näyttää kuitenkin olevan se, miten suomalainen lastensuojelun systeeminen toimintamalli saadaan istumaan lastensuojelun rakenteisiin. On kohtuutonta vaatia lastensuojelun käytännöntyötä tekeviä muuttamaan työskentelyään, jos valitseva toimintaympäristö ja rakenteet eivät ole sitä tukemassa. Tämä jos mikä herättää lastensuojelutyöntekijöissä vastarintaa ja kuormittaa heitä entisestään. Tämä onkin asia, joka on ensin ratkaistava. Sote -uudistusta ollaan valmistelemaan huomioiden Lape-hankkeen anti. Osana tätä myös lastensuojelun systeemisen toimintamallin kehittämisestä saadut kokemukset. Nähtäväksi jää, millaisen muodon systeeminen toimintamalli tässä yhteydessä saa. Suomalaista systeemistä toimintamallia on pilotoitu ja jatkokehitetty ympäri Suomea useissa eri kunnissa eri tavoin. Mallia on käytännössä lähdetty toteuttamaan ja soveltamaan tutkimuksen aineistona toimineen mallinnusraportin pohjalta. Tämä

maakunnallinen kehittämistyö on tuottanut erilaisia sovelluksia suomalaisesta systeemisestä toimintamallista. Tästä herääkin kysymys: Miten pitkälle ja kuinka moneen suuntaa suomalaista systeemistä toimintamallia voi venyttää ja kehittää, että sitä voidaan vielä kutsua suomalaiseksi systeemiseksi toimintamalliksi?

Kaiken kaikkiaan suomalainen systeeminen toimintamalli vaikuttaa tutkimustulosten valossa liian hyvältä ollakseen totta. Jo pelkästään aineistosta löytyneet diskurssit ovat prototyypimäisiä ja puhdasoppisia. Sellaisenaan toteutuessaan kuin mitä diskurssit antavat ymmärtää, systeeminen toimintamalli luo ihannekuvaa lastensuojelutyön tekemisestä. Tutkimustulosten perusteella onkin tarpeen pohtia, onko toimintamalli sellaisenaan ylipäättään edes mahdollinen toteuttaa tosielämässä, suomalaisessa lastensuojelussa? Ja voiko lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus oikeasti muuttua diskurssien kuvailemaksi asiantuntijuudeksi? Näin koska diskurssien ilmentämät asiantuntijuutta ja sen muutosta kuvaavat asiat ovat jo entuudestaan tuttuja asioita lastensuojelussa. Vai onko niin, että systeemisen toimintamallin arvo on sen antamassa mallinnuksessa, jossa se paketoit uudelleen jo tutuksi tulleet asiat ymmärrettävällä tavalla? Väitän, että suomalainen systeeminen toimintamalli tuottaa uutta vain sen toteutuessa puhdasoppisena, sellaisenaan.

Tutkimuksen johtopäätöksiä tehdessäni elän maailmassa, jossa kaikki kansakunnat, Suomi mukaan lukien, ovat joutuneet pysähtymään jonkin suuremman edessä. Convid-19, paremmin tunnettu nimellä Korona, on ravistellut elämämme perusrakenteita. Koronan ensivaikutukset ovat jo nyt nähtävissä jo pelkästään sosiaalisen median lööppejä lukemalla; lomautukset, irtisanomiset, konkurssit, teollisuuden alasajot ja niiden myötä taloudellinen ahdinko, velkaantuminen, eriarvoisuuden lisääntyminen, lisääntynyt perheväkivalta, jne. Vaikka koronasta selvittääänkin, miten ja kuinka kauan sen tekemät jäljet tulevat näkymään elämässämme? Miten se tulee vaikuttaman koko yhteiskuntaamme; rakenteisiin, talouteen, ajatteluun ja ennen kaikkea miten se tulee vaikuttamaan tavallisten ihmisten elämään ja sen myötä myös sosiaalityöhön, lastensuojeluun ja lastensuojelun asiantuntijuuteen? Elämme siis jälleen murroksen aikaa. Seisomme sillalla, jossa takanamme on aika ennen koronaa ja edessämme aikaa koronan jälkeen.

LÄHTEET

Aaltio, Elina & ja Isokuorti, Nanne (2019) Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-419-6> Viitattu 17.1.2020

Alhanen, Kai (2014). Vaarantunut suojelevalta – tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24/2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, Suomen yliopistopaino. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.3.2020

Araneva, Mirjam (2016) Lasten suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talentum Pro

Arnkil, Tom Erik & Pösö, Tarja (2014) Pirulliset ongelmat opettavat. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Vastapaino. 283-300.

Aula, Maria Kaisa & Juurikkala, Virva & Kalmari, Hanne & Kaukonen, Päivi & Lavikainen, Marjo & Pelkonen, Marjaana (2016) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 29/2016. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74904> Viitattu 24.3.2020

Clayton, Carlie (2012) Seen and Heard: The Unfolding Story of Reclaiming Social Work Through the Eyes of a Children's Practitioner. Kirjassa Goodman, S. & Trowler, I. Social Work Reclaimed. Innovative Frameworks for Child and Family Social Work Practice. London: Jessica Kingsley publishers

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) Finlex (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063/19990063_2 Viitattu 28.4.2020

ETENE (2017) Lapsen hyvä ja lapsen suojele. Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeleluun. ETENEn seminaariraportti. ETENE -julkaisu 45. Valtakunnallinen sosiaali- ja

terveysalan eettinen neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://etene.fi/documents/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf Viitattu 8.11.2019

ETENE (2011) Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisuja 32. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70260/URN_ISBN_978-952-00-3195-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 8.11.2019

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01) Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. 18.12.2000. (https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_fi.pdf. Viitattu 28.4.2020.

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelutyö – Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi 42/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/131498> Viitattu 3.11.2019.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Suomen Yliopistopaino. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/98096> Viitattu 20.4.2020

Hallituksen kärkihankkeet 2016-2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/hankkeet/hallituksen-karkihankkeet-2016-2018> Viitattu 28.4.2020

Harrikari, Timo (2007) Uuden lastensuojelulain keskeisiä piirteitä. Haaste 11.6.2007. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22007/uudenlastensuojelulainkeskeisiapiirteita.html> Viitattu 15.4.2020.

Hastrup, Arja & Hietanen-Peltola, Marke & Jahnukainen, Johanna & Pelkonen, Marjaana (toim.) (2013) Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere: Suomen Yliopistopaino. <https://www.julkari.fi/handle/10024/104345> Viitattu 25.2.2020

Heikkilä, Marianne (toim.) (2019) Lapsistrategian työryhmät. Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. Helsinki. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441> Viitattu 5.3.2020

Heikkinen, Alpo (toim.) (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet> Viitattu 11.12.2019.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016a) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 3/2016. Helsinki 2016. <http://www.julkari.fi/handle/10024/130536> Viitattu 8.3.2020

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Linnosmaa, Ismo & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016b) Lastensuojelun kustannukset ja palvelujen hinnat. HuosTa-hanke 2014–2015. Työpaperi 11/2016. Tampere: Yliopistopaino <http://www.julkari.fi/handle/10024/130540> Viitattu 8.3.2020

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2009) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä (2009). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Heinonen, Jari (1999) Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot. Helsinki: TA-Tieto.

Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74821> Viitattu 10.3.2020

Hämeen-Anttila Lotta (2014) Sosiaalihuoltolaki uudistuu. Mikä muuttuu lastensuojelussa? Valtakunnalliset lastensuojelupäivät. Diaesitys. Valtakunnalliset lastensuojelupäivät Hämeenlinna 1.10.2014. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://docplayer.fi/1783679-Sosiaalihuoltolaki-uudistuu-mika-muuttuu-lastensuojelussa.html> Viitattu 28.1.2020

IASSW (2014) Global Definition of the Social Profession. International Federation of Social Workers. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> Viitattu 22.11.2019

IFSW (2014) Global Definition of the Social Work Profession. Association of Schools of Social Work. <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
Viitattu 22.11.2019.

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2017) Kannanotto: Lapsistrategia ohjamaan lapsipolitiikkaa. Lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-paiva-ja-vaikko/2017-yhdenvertaisuus/kannanotto-lapsistrategia-ohjamaan-lapsipolitiikkaa/>
Viitattu 24.1.2019

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino

Jonsson, Pia Maria & Syrjä, Vesa & Pohjola, Pasi & Liukko, Eeva & Kovanen, Merja & Hetemaa, Tiina & Parhiala, Kimmo & Koivisto Juha (2016) Tilaa- ja tuottajamallin käytöstä Suomessa ja eräissä Euroopan maissa. Helsinki; Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/documents/2616650/2646346/Tilaa-ja-tuottajamallin+k%C3%A4yt%C3%B6n%C3%A4+Suomessa+ja+er%C3%A4iss%C3%A4+Euroopan+maissa.pdf/1567c6ee-399a-4aac-b3a2-bc91bb2881d5> Viitattu 13.2.2020.

Juhila, Kirsi (2008a) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 48-81.

Juhila, Kirsi (2008b) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 14-47.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko (2013) Toimiva lastensuojelu - selvitystyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3611-9>.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf.jpg?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 4.10. 2019

Kanaoja Aulikki & Lähtinen Martti & Marjamäki Pirjo (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. 3. painos. Helsinki: Tietosanoma.

Kanaoja, Aulikki (2018). Selvityshenkilön arvio lastensuojelun henkilöstön riittävydestä ja ratkaisuehdotukset kuormituksen vähentämiseksi. Helsinki; Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/documents/1271139/6184550/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf/a489a36e-7c2f-4ac7-9372-6bb221d2705e/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf.pdf>. Viitattu 17.11.2019

Kanaoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2018). Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi. Väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 31/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3948-6>. Viitattu 28.2.2020

Kanaoja, Aulikki & Ruuskanen Kristiina (2019). Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161379> Viitattu 20.2.2020

Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi, 7-31.

Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti (1998) Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta julkaisuja. Sarja B Nro 28. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Kuntaliitto (2018) Kuntaliiton lastensuojelukysely: Lastensuojelun tilanne vaikeutunut. Tiedote 1.2.2018. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2018/kuntaliiton-lastensuojelukysely-lastensuojelun-tilanne-vaikeutunut> Viitattu 31.1.2020.

Kuortti, Joel & Mäntynen, Anne & Pietikäinen, Sari (2008) Kielen rakennustelineillä: kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteän merkitys. Media & Viestintä, 31(3). Julkaistu syys 1, 2008 <https://doi.org/10.23983/mv.63021> Viitattu 22.4.2020

Kröger, Teppo (2014). Yli-ikäinen sosiaalihuolto. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Vastapaino. 25-41.

Lahtinen, Piia & Männistö Leena & Raivio, Marketta (2017). Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpäpöri 7/2017. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Suomen Yliopistopaino.

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta (816/2015) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150816> Viitattu 15.10.2019

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (26.6.2015/817) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817> Viitattu 17.11.2019

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta (815/2015). Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150815> Viitattu 15.10.2019

Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeudet. Lapsen oikeuksien ja viestinnän yhteistyökeskus. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/> Viitattu 25.4.2020

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Hankesuunnitelma. Kärkihanke. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://stm.fi/documents/1271139/1953486/Hankesuunnitelma_Lapsi-ja+perhepalveluiden+muutosohjelma.pdf/901bb807-89df-4efc-9ef6-257064f84ac0 Viitattu 28.4.2020

Lapsi- ja perhepalveluja parannetaan muutosohjelmassa. Sote uudistus. Helsinki; 28.4.2020 Valtioneuvosto. <https://soteuudistus.fi/palvelujen-kehittaminen/lapsi-ja-perhepalvelut>. Viitattu 15.5.2020

Lapsistrategia. Helsinki; Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/lapsistrategia> Viitattu 22.2.2020

Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti 23/2019. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y Viitattu 26.11.2019.

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 5.10.2019

Lastensuojelun käsikirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> Viitattu 17.10.2019

Lavikainen, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina (toim.) (2014) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Tampere: Suomen Yliopistopaino.

Lähteinen, Sanna & Raitakari, Suvi & Hänninen, Kaija & Kaittila, Anniina & Kekoni, Taru & Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017). Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. SOSNET julkaisuja 7. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Rovaniemi: Sosnet <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=d922c5f8-38f2-4627-86aa-08ce5b22e838> Viitattu 11.10.2019

Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019: 8. Helsinki; Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161862>. Viitattu 9.3.2019

Manssila, Sonja & ja Mattsson, Lotta (toim.). Maakunta- ja sote-uudistuksen loppuraportti. Kokemuksia valmistelutyöstä, oppeja sekä johtopäätöksiä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:40. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-022-8> Viitattu 4.2.2020.

Mikkonen, Olli & Syvelä, Kari (2019). Työntekijöiden kokemuksia systeemisestä toimintamallista lapsen palvelutarpeen arvioinnissa. Opinnäytetyö. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/227655/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6_Mikkonen%20Olli_Syvel%C3%A4%20Kari.pdf?sequence=2&isAllowed=y Viitattu 15.4.2020

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Helsinki; Suomen Unisef ry. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/> Viitattu 28.4.2020

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. SoPhi 27. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Nikander, Jussi & Tuominen-Thuesen, Minna (KPMG Oy Ab). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (KASTE 2010–2015). Ulkoinen arviointi – Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:16. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3800-7> Viitattu 12.3.2020

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Korkeakoululakien muutokset voimaan vuodenvaihteessa — jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia lisätään. Tiedote 28.12.2018. https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakoululakien-muutokset-voimaan-vuodenvaihteessa-jatkuvan-oppimisen-mahdollisuuksia-lisataan Viitattu 15.1.2020

Payne, Malcolm (2001) Modern Social Work Theory. Second edition. London: Macmillan.

Perheterapeuttien yhteenveto (2016) Lastensuojelun asiakastyössä tai kehittämistyössä toimivien sosiaalityöntekijäperheterapeuttien kokemuksia. (julkaisematon)

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Piispa, Minna & Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä. Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012. Helsinki 2012. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-728-8> Viitattu 12.3.2020

Pohjola, Anneli (1998) Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisu, 52.

Pälve, Iiro (2019). Perheterapeuttien rooli ja anti sosiaalityölle lastensuojelun systeemissä toimintamallissa. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.

<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63934/Iiron%20gradu%202019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 15.4.2020

Rajavaara, Marketta (2014). Yksilöllisestä henkilökohtaiseksi? Henkilökohtaistaminen hyvinvointipolitiikan uudistusideana. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa. Vastapaino. 141-160.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 1.4.2020.

Satka, Mirja (2000) Käsitteellistyneet käytännöt sosiaalityön teoretisoinnin välineenä. Teoksessa Karvonen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus: metodologisia suunnistuksia. Sphi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 35-67.

Sinko, Päivi (2005). Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. 2. painos. Yliopistopaino. Helsinki.

Sinkkonen, Minna & Mäkelä, Jukka (toim.). (2017). LASTA-hanke. Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapsen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Raportti 2/2017. Helsinki 2017. ISBN 978-952-302-850-0 Viitattu 11.3.2020

Smith, Dorothy (1987) *The Everyday World As Problematic. A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press

Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki>. Viitattu 23.10.2019

STM (2006) Lastensuojelun kehittämisohjelma 2004-2007. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:13. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/70148> Viitattu 15.1.2020.

STM (2020a) Sote -uudistus. Aikataulu. Usein kysytyt kysymykset uudistuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://soteuudistus.fi/aikataulu> Viitattu 28.4.2020

STM (2020b) Sote -uudistus. Kysymyksiä ja vastauksia rakenneuudistuksesta. Usein kysytyt kysymykset uudistuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://soteuudistus.fi/ukk> Viitattu 28.4.2020

STM (2020c) Sote -uudistus. Kysymyksiä ja vastauksia sosiaali- ja terveyskeskusohjelmasta. Usein kysytyt kysymykset uudistuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://soteuudistus.fi/ukk> Viitattu 28.4.2020

STM (2020d) Sote -uudistus. Mikä Sote -uudistus. Soteuudistus tehdään ihmisten palvelut edellä. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://soteuudistus.fi/mika-sote-uudistus> Viitattu 24.1.2020

”Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan painopistettä siirretään peruspalveluihin ja ennaltaehkäisevään toimintaan”. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/rinteenhallitus/hallitusohjelma/sosiaali-ja-terveyspalveluiden-rakenneuudistus> Viitattu 28.4.2020

Sosnet yliopistoverkosto (2014) Sosnetin sosiaalityön määritelmä. Sosnet. <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Kv-maaritelma> Viitattu 22.11.2019

Stenvall, Jari & Vakkala, Hanna & Antti Syväjärvi & Tiilikainen, Aaro (2008) PARAS alussa. Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen toimeenpanon suunnitteluvaiheen arviointi. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 17. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/20080416PARASa/PARASalussa_netiversio.pdf / Viitattu 26.2.2009

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 28.4.2020

Suomen YK-liitto (2017) Lapsen oikeudet. <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet>. Viitattu 7.9.2017.

TENK. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto> Viitattu 3.4.2020.

THL (2017). Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajat. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja->

perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/lape-tyopajat/erityis-ja-vaativan-tason-palvelujen-tyopajat
Viitattu 30.1.2020.

THL (2020). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-> Viitattu 19.4.2020

THL (2019a): Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen valmistelua on jatkettava. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/-/thl-sosiaali-ja-terveydenhuollon-uudistuksen-valmistelua-on-jatkettava> Viitattu 3.4.2020.

THL (2019b). Systemisen lastensuojelun levittäminen ja juurruttaminen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty-#Systeminen%20lastensuojelu> Viitattu 4.12.2019.

Tervo, Jaana (2012) Tuki vai tuomio – laki lapsen edun turvaajana. Teoksessa Uskomme sinuun – usko sinäkin. Opas lastensuojeluun sijoitetun lapsen läheisille ja työntekijöille. Selviytyjät-tiimi (toim.). Pesäpuu ry ja Lastensuojelun Keskusliitto. Äänekoski: Keski-Suomen Painotuote.

Toikko, Timo (2014). Vastuullisen asiakkuuden paradigma. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Vastapaino. 161-175.

Towler, Isabelle & Goodman, Steve (2012) A Systems Methodology for Child and Family Social Work. Teoksessa Goodman, Paul & Towler, Isabelle (eds.) Social Work Reclaimed. Innovative Frameworks for Child and Family Social Work Practice. London: Jessica Kingsley Publishers, 14-25.

Töyrylä, Sanna (2017). Lastensuojelun kehittäminen kohti Hacneynmallia. Sosiaalityön pro -gradu tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20171229/urn_nbn_fi_uef-20171229.pdf. Viitattu 15.4.2020.

Valtioneuvoston kanslia (2015) Hallitus päätti sote-uudistuksen jatkosta ja itsehallintoalueista. Valtioneuvoston viestintäosasto 9.11.2015. Tiedote 591/2015. Helsinki; Valtioneuvosto.

https://vnk.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-paatti-sote-uudistuksen-jatkosta-ja-itsehallintoalueista Viitattu 28.4.2020

Vierula, Tarja (2017). Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampere: Suomen Yliopistopaino. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102260> Viitattu 15.4.2020.

Winter, Karen (2011) Building Relationships and Communicating with Young Children. New York: Routledge

Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) Finlex
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 Viitattu 28.4.2020